

demeter

**VOORWAARDEN VOOR LANDBOUW,
VERWERKING EN ETIKETTERING**

**GEBASEERD OP DE INTERNATIONALE
DEMETER PRODUCTION, PROCESSING AND
LABELLING STANDARDS VAN OKTOBER 2022**

Stichting Demeter | Diederichslaan 25d | 3971 PA Driebergen

Het Demeter-merk is een privaatrechtelijk geregistreerd merk. Demeter International heeft het eigendom van het Demeter-merk (en de aanverwante merken) en het beeldmerk (en de aanverwante beeldmerken) ondergebracht bij de onafhankelijke vereniging International BioDynamic Association. De merken staan geregistreerd bij het World Intellectual Property Organisation in Zwitserland onder nummer IRN/248829 (Demeter) en nummer IRN/786315 (logo), op naam van de Forschungsring für Biologisch-Dynamische Wirtschaftsweise e.V..

Demeter International is de wereldwijd werkende vereniging van nationale Demeter-certificeerders, die licentiehouders controleren en certificeren. Stichting Demeter is lid van Biodynamic Federation Demeter International (BFDI) en controleert en certificeert biologisch-dynamische landbouwbedrijven en verwerkers in Nederland en Vlaanderen.

De verschillende documenten worden regelmatig bijgewerkt of gewijzigd door de Demeter Voorwaarden Commissie en of het Bestuur (Reglement Demeter-certificering, Bijdragereglement en Tarievenblad).

Het actuele Demeter Handboek staat op de website!

Wijzigingen worden geaccordeerd door de Demeter Voorwaarden Commissie of het Bestuur.

Wijzigingen op gebied van de Demeter-normen worden vermeld in de Demeter-info.

Waar mogelijk worden betrokken licentiehouders direct op de hoogte gebracht van normwijzigingen.

De actuele documenten zijn altijd op te vragen bij het bureau.

De actuele documenten staan gepubliceerd op de website van de Stichting.

(www.stichtingdemeter.nl).

Voor vragen over het Handboek Demeter kan contact worden opgenomen met de coördinator Demeter-certificering op het bureau van de Stichting (tel. 0343-522523).

VERSIEBEHEER

Versienr.	Datum	Status	Opmerkingen	Auteurs
2.0	Juli 2023	Goedgekeurd DVC	Aanpassingen moties 2021/2022 met akkoord DVC	René Heusschen, Matty Vink
1.1	Dec 2021	Goedgekeurd DVC	Samenvoeging van het Internationale handboek en het Nederlandse handboek	Jan de Wit, Christianne de Kort, René Heusschen

Het (verlopen) Nederlandse handboek is op te vragen bij Stichting Demeter

INHOUD

1	Inleiding	11
1.1	Algemeen	11
1.2	Toepassingsgebied en Missie	11
1.3	Verkopen van Demeter producten	12
1.4	Structuur.....	12
2	Grondbeginselen en Principes	15
2.1	Grondbeginselen.....	15
2.2	Kwaliteit	15
2.3	Principes van sociale verantwoordelijkheid	15
2.4	Ecologie	16
2.4.1	Afval management.....	16
2.5	Wijzigingen van voorwaarden en ontheffingen	16
2.6	Residubeleid	17
2.7	Procedures.....	17
2.8	Ontheffingen	17
2.8.1	Landbouw	17
2.8.2	Verwerking.....	17
2.9	Distributievoorwaarden.....	18
3	Fundamentele vereisten	21
3.1	Kwaliteit en verkrijgbaarheid van Demeter grondstoffen.....	21
3.1.1	Herkomst van de grondstoffen en halffabricaten	21
3.2	Verwerkingsmethoden	21
3.2.1	Toegestane en beperkt toegestane verwerkingsmethoden	22
3.2.2	Niet toegestane en verboden verwerkingsmethoden	22
3.3	Hulpstoffen en additieven.....	24
3.4	Proceswater.....	28
3.4.1	Definitie van proceswater en scope	28
3.4.2	Toegestane maatregelen – proceswater	29
3.5	Transport	29
4	Etiketteringsvoorwaarden	33
4.1	Toepassingsgebied	33
4.2	Wettelijke vereisten.....	33
4.2.1	Producten in omschakeling naar Demeter	33
4.3	Het gebruik van het Demeter keurmerk	33
4.3.1	Gebruik van het woord Demeter.....	34
4.4	Recepturen en etiketering.....	34
4.5	Het Demeter beeldmerk.....	34
4.6	Plaatsing op producten.....	35
4.7	Aanvullende voorwaarden voor etiketering.....	35
4.8	Etiketering van Productgroepen.....	38
4.8.1	Etiketering van gedistilleerde dranken	38
4.8.2	Etiketering van wijn.....	38
4.8.3	Etiketering van andere producten met alcoholische ingrediënten	38
4.8.4	Cosmetica	38
4.8.5	Textiel	38
4.8.6	Producten uit de biodynamische veredeling	38
4.8.7	Etiketering van producten van legkippen en van broederhaantjes	38

4.8.8	Etikettering van honing en andere producten afkomstig van bijen	38
4.8.9	Etikettering van cannabisproducten	39
5	Ongediertebestrijding en reiniging van opslag- en productieruimten	43
5.1	Inleiding	43
5.2	Toepassingsgebied	43
5.3	Preventie	43
5.4	Ongediertebestrijding	43
5.5	Reinigingsmiddelen	44
6	Landbouw	47
6.1	Akkerbouw en plantaardige productie	47
6.1.1	Toepassingsgebied	47
6.1.2	Zaad en plantgoed	47
6.1.2.1	Algemene principes – Zaad en plantgoed	47
6.1.2.2	Zaden en pootaardappelen	47
6.1.2.3	Teeltmateriaal voor bomen en meerjarige gewassen	48
6.1.3	Bemesting - Algemeen	48
6.1.3.1	Bemesting - hoeveelheden, typen boerenbedrijven en bronnen	49
6.1.4	Plantverzorging en gewasbescherming	51
6.1.5	Vruchtwisseling	51
6.1.6	Tuinbouw en vollegrondsgroenten	52
6.1.6.1	Meststoffen, bodem en potgrond	52
6.1.6.2	Teelttechnieken	52
6.1.6.3	Plantverzorging en gewasbescherming	53
6.1.6.4	Onkruidbestrijding	53
6.1.6.5	Productie onder glas of kunststof	53
6.1.6.6	Kiemen en scheuten	56
6.1.7	Meerjarige gewassen (fruitteelt en wijnbouw)	57
6.1.7.1	Steunpalen	57
6.1.8	Paddenstoelen	57
6.1.9	Biodiversiteit en milieu	57
6.1.9.1	Het kappen van ongerept regenwoud	57
6.1.9.2	Irrigatiewater	57
6.1.9.3	Behoud van biodiversiteit	58
6.1.10	Biodynamische plantenveredeling	59
6.2	Biodynamische preparaten (zie ook Bijlage 11)	59
6.3	Veehouderij	60
6.3.1	Toepassingsgebied	60
6.3.2	Vereisten voor het houden van vee	60
6.3.3	Dierbezettingsgraad	60
6.3.4	Samenwerking tussen boerenbedrijven	61
6.3.5	Management	61
6.3.5.1	Rundveehouderij	62
6.3.5.2	Schape-, geiten- en paardenhouderij	63
6.3.5.3	Varkenshouderij	63
6.3.5.4	Pluimveehouderij - basisregels	64
6.3.5.5	Pluimveehouderij - specifieke regels	65
6.3.6	Voeren	65
6.3.6.1	Productie op het boerenbedrijf / Demeter-aandelen voor alle dieren	66
6.3.6.2	Voer-in-omschakeling	66
6.3.6.3	Het voeren van runderen, schape, geiten en paarden	67
6.3.6.4	Het voeren van vleesvee	67
6.3.6.5	Het voeren van opfokkalveren, mestkalveren, veulens, lammeren en jonge geitjes	67

6.3.6.6	Nomadisch vee en begrazing op niet-landbouwgrond	67
6.3.6.7	Gastdieren	68
6.3.6.8	Gemeenschappelijke weide.....	68
6.3.6.9	Het voeren van varkens	68
6.3.6.10	Het voeren van pluimvee	68
6.3.7	Fokken en identificatie.....	69
6.3.7.1	Fokken	69
6.3.7.2	Identificatie van vee en bijhouden van administratie	69
6.3.8	Oorsprong van dieren, ingebracht vee en marketing	69
6.3.8.1	Ingebrachte dieren voor de fokkerij of uitbreiding van de veestapel ..	69
6.3.8.2	Ingebrachte dieren voor mesterij	70
6.3.8.3	Melk, melkkoeien en kalveren, mestrunderen	70
6.3.8.4	Schapen en geiten.....	70
6.3.8.5	Varkens	71
6.3.8.6	Pluimvee	71
6.3.9	Veterinaire behandeling van dieren	72
6.3.9.1	Algemene vereisten voor alle dieren	72
6.3.9.2	Gebruik van remedies voor grote en kleine runderen (Bovidae), kameelachtigen (Camelidae), paardachtigen (Equidae), herten en zeugen	73
6.3.9.3	Aanvullende vereisten voor pluimvee, mestvarkens, konijnen en andere kleine dieren.....	73
6.3.10	Transport en slacht van vee	73
6.4	Omschakeling van een boerenbedrijf	74
6.4.1	Omschakelingsplan	74
6.4.2	Omschakeling van het gehele boerenbedrijf	75
6.4.3	Omschakeling van nieuwe agrarische arealen	75
6.4.4	Certificering in omschakeling.....	75
6.5	Bijenhoudery.....	75
6.5.1	Principes van biodynamisch bijhouden	75
6.5.2	Beheer van bijen	76
6.5.2.1	Locatie van de bijenkorven	76
6.5.2.2	Bijenkorven – toegestane en niet-toegestane maatregelen.....	76
6.5.2.3	Reproductie – toegestane en niet-toegestane maatregelen	77
6.5.2.4	Voeren.....	77
6.5.3	Verwerking en verpakking.....	78
6.5.3.1	Principes van verwerking	78
6.5.3.2	Verwerking – toegestane en niet-toegestane maatregelen.....	78
6.5.3.3	Verpakking	78
6.5.4	Conversie	79
6.5.5	Certificatie, residuen en goederenstroom	79
7	Productvoorwaarden voor Demeter productcategorieën	83
7.1	Verpakkingsmaterialen	83
7.1.1	Toepassingsgebied.....	83
7.1.2	Algemene principes.....	83
7.1.3	Expliciet verboden verpakkingsmaterialen	84
7.1.4	Goedgekeurde of beperkt goedgekeurde verpakkingsmaterialen per productgroep	84
7.2	Groente, fruit en aardappelen.....	86
7.3	Brood, cake en gebak	87
7.3.1	Algemene principes	87
7.3.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	87
7.3.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	88
7.4	Granen, graanproducten en deegwaren	88

7.4.1	Scope en algemene principes	88
7.4.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden.....	88
7.4.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	89
7.5	Kruiden en specerijen.....	89
7.6	Vlees en vleesproducten	90
7.6.1	Algemene principes	90
7.6.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	90
7.7	Melk en melkproducten	91
7.7.1	Algemene principes	91
7.7.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	91
7.7.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	91
7.7.4	Kaascoatings.....	92
7.8	Zuigelingenvoeding.....	92
7.9	Oliën en vetten	92
7.10	Suiker, zoetmiddelen, snoepgoed, ijs en chocolade	93
7.10.1	Algemene principes	93
7.10.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	93
7.10.3	IJs, snoepgoed en chocolade.....	93
7.11	Bier	94
7.11.1	Algemene principes.....	94
7.11.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden.....	94
7.12	Wijn en mousserende wijn.....	95
7.12.1	Algemene principes	95
7.12.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	96
7.12.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	96
7.13	Cider, vruchtenwijnen en azijn.....	97
7.13.1	Algemene principes	97
7.13.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	97
7.13.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	97
7.14	Gedistilleerd en alcohol voor verdere verwerking	97
7.15	Cosmetica en persoonlijke verzorging	97
7.16	Textiel	98
7.17	Voedings-, gezondheids- en farmaceutische supplementen	98
7.18	Sojaproducten, graandranken en dranken gemaakt van noten	98
7.18.1	Scope en algemene principes	98
7.18.2	Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	99
7.18.3	Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden	99
Bijlagen	.....	103
Bijlage 1:	Berekening van Groot Vee Eenheden.....	103
Bijlage 2:	Toegestane ingevoerde diervoeders	104
Bijlage 3:	Veevoer verwerking- voedersupplementen en additieven	106
3.1	Veevoerverwerking.....	106
3.2	Toegestane aanvullingen en additieven.....	106
3.3	Hulpstoffen bij de productie van kuilvoer	106
3.4	Verwerkingsmethoden voor diervoeders	107
Bijlage 4:	Toegestane/Beperkte meststoffen en bodemverbeteraars.....	108
Bijlage 5:	Toegestane materialen en methoden voor plantverzorging en gewasbescherming.....	110
Bijlage 6:	Lijst van nationale ontheffingen	112
Bijlage 7:	Goedkeuring van ontheffingen landbouw	114
Bijlage 8:	Minimumslachtleeftijd voor pluimvee	117
Bijlage 9:	Ontheffingen Verwerking en aanduiding	118
Bijlage 10:	Distributie voorwaarden voor de Demeter licentie voor handelaren en verwerkers.....	119
Bijlage 11:	Biodynamische preparaten	121

1 INLEIDING

1.1 Algemeen

De Demeter voorwaarden leggen het kader vast waarbinnen primaire productie en verwerking onder het Demeter keurmerk dienen plaats te vinden. Alle processen zijn gericht op het verzorgen en optimaal behouden van de kwaliteit van de grondstoffen. Deze voorwaarden vormen de basis voor de kwaliteit en betrouwbaarheid van de Demeter producten. Deze voorwaarden bieden een juridische basis, gelijkelijk bindend voor alle contractpartijen, om de kwaliteit en integriteit van Demeter producten te waarborgen.

Overal waar in de voorwaarden het woord, gestileerde woord, beeldmerk of keurmerk 'Demeter' staat, wordt Demeter bedoeld.

In dit document zijn de "vertaalde" internationale voorwaarden beknopt beschreven. De volledige uitvoerige beschrijving van de geldende voorwaarden kunt u vinden op de website van Biodynamic Federation Demeter International e.V. (BFDI). Daarnaast gelden aanvullend onze nationale voorwaarden. Deze zijn weergegeven in een kader in dit document. Samen vormen zij de voorwaarden.

Deze Demeter voorwaarden worden vastgesteld door de Demeter Voorwaarden Commissie (DVC). Voorstellen tot wijziging en verbetering kunnen door iedereen worden ingebracht bij de DVC. Hiertoe kan contact worden opgenomen met Stichting Demeter.

De Demeter voorwaarden zijn restrictief opgesteld. Dit houdt in dat alles wat niet specifiek volgens deze voorwaarden is toegestaan verboden is.

Fundamenteel voor alle Demeter activiteiten en -producten is de erkenning dat we als mens vertrouwen op de vrijgevigheid van de natuur en de samenwerking tussen mens en natuur, om de mens te voeden, te verzorgen en te kleden. Deze voorwaarden geven aan hoe dit gedaan kan worden op een manier die mens en natuur ondersteunt.

1.2 Toepassingsgebied en Missie

Stichting Demeter is lid van Biodynamic Federation - Demeter International e.V. (BFDI) en controleert en certificeert biodynamische landbouwbedrijven, handelaren en verwerkers in Nederland en Vlaanderen. Het Demeter keurmerk is een internationaal keurmerk. De internationale voorwaarden gelden wereldwijd als de minimale voorwaarden en gelden voor alle landbouwers, verwerkers en handelaren in Nederland en Vlaanderen die Demeter producten produceren, verwerken, aanduiden, verhandelen en/ of onder eigen naam in omloop brengen. De voorwaarden van nationale Demeter-organisaties kunnen op sommige punten strenger zijn of kunnen op een verdergaande manier worden geformuleerd, maar kunnen niet minder streng zijn.

De Demeter Voorwaarden voor de landbouw en verwerking zijn bindend voor alle bedrijven met een licentieovereenkomst met Stichting Demeter. Ook wanneer nog geen Demeter Certificaat is toegekend.

Ieder landbouwbedrijf, verwerkingsproces en ieder verwerkt product dient te zijn geregistreerd en er dient een Demeter Certificaat te zijn afgegeven. Dit wordt geregeld in het Reglement Demeter-certificering.

In Nederland en Vlaanderen is het Biodynamic keurmerk en aanverwante keurmerken niet van toepassing. De internationale richtlijnen voor deze keurmerken zijn op te vragen bij Stichting Demeter.

Missie van Stichting Demeter: Landbouwcultuur van de toekomst

Stichting Demeter ziet het bouwen aan een 'levende landbouwcultuur' als een essentiële basis voor zowel persoonlijke als maatschappelijke ontwikkeling.

Dit zal aan belang toenemen, omdat het oplossingen biedt voor de brandende kwesties van deze tijd, wat betreft sociaaleconomische gelijkwaardigheid en ontwikkeling, culturele vrijheid en de ecologische houdbaarheid van onze voedselvoorziening.

We treden aarde, plant en dier tegemoet vol respect en met open bewustzijn. We werken aan een biodynamische landbouwcultuur die zorg draagt voor een toekomst-zekere wereld en een levende aarde. Vitale producten voortbrengend, die lichaam en geest voeden van ons en toekomstige generaties.

1.3 Verkopen van Demeter producten

Demeter producten mogen uitsluitend worden aangeduid of verhandeld door leveranciers en aan afnemers met een geldige overeenkomst met de betreffende nationale Demeter-organisatie. Dit betekent ook dat export producten alleen geleverd mogen worden aan importeurs met een contract bij de eigen nationale Demeter organisatie in het betreffende land. Hierop wordt een uitzondering gemaakt voor afnemers die de producten direct aan de eindverbruiker verkopen (individuele winkels, cateringbedrijven en individuele horeca-aangelegenheden). Tevens geldt een uitzondering van het verhandelen van verpakte consumentenproducten aan landen zonder Demeter distributievoorwaarden.

1.4 Structuur

Dit document bestaat uit een algemeen gedeelte waarin achtereenvolgens de principes, de algemeen geldende bepalingen en voorwaarden en de etiketeringsfregels worden beschreven.

Vervolgens worden de landbouwvoorwaarden en de specifieke verwerkingsvoorwaarden, ook per productgroep beschreven.

De principes, gevormd door de landbouwcurcus van Rudolf Steiner vormen de basis voor de uiteindelijke voorwaarden en blijven van groot belang.

2 GRONDBEGINSELEN EN PRINCIPES

2.1 Grondbeginselen

De basis van deze Demeter Voorwaarden is de geesteswetenschap van Rudolf Steiner (1861-1925). En in het bijzonder zijn voordrachten over de landbouw zoals gebundeld in de 'landbouw cursus' uit 1924. De ideeën en methoden van de biodynamische landbouw komen hieruit voort, evenals de principes van de antroposofische voeding. Behalve de gebruikelijke kwantitatieve aspecten worden ook kwalitatieve dimensies van het levende, emotionele en geestelijke meegewogen.

Demeter-producten worden vooral gebruikt als levensmiddel, maar ook voor de verzorging van en als kleding van de mens. Daarom staat de mens in het middelpunt en is de mens de maatstaf voor de productievoorschriften. Het doel van de verwerking tot Demeter-producten is het in stand houden en, indien mogelijk, versterken van die kwaliteiten die voortkomen uit de biodynamische landbouw methode. Kwaliteit, ecologische en sociale verantwoordelijkheid zijn grondbeginselen van de Demeter voorwaarden.

Demeter producten zijn altijd biologisch gecertificeerd. Productgroepen die niet onder biologische regelgeving vallen, bijvoorbeeld cosmetica en textiel, kunnen aanvullende certificering of ten minste biologische certificering voor de grondstoffen van agrarische oorsprong vereisen. Alle nationale en internationale wettelijke voorschriften met betrekking tot productie, verwerking, etikettering van levensmiddelen, landbouwgrondstoffen, gewasbescherming, veredeling, handel en veevoeder zijn van toepassing. Indien nationale of internationale wetten of richtlijnen over verwerking, productie, distributie, opslag of etikettering in strijd zijn met deze voorwaarden, dan dient de nationale of internationale wetgeving voorrang te krijgen. Iedere onderneming is verantwoordelijk voor de eigen aanduidingen ten opzichte van bovengenoemde regelgeving. Deze Demeter Voorwaarden omvatten of interpreteren bovengenoemde regelgevingen niet, ze vormen een aanvulling.

2.2 Kwaliteit

Niet alleen de inhoudsstoffen die gebruikt worden bij technologische ingrepen, maar ook de voortbrengings- en verwerkingsprocessen beïnvloeden de kwaliteit van het levensmiddel. Daarom worden bij de beoordeling van Demeter levensmiddelen, naast analytische microbiologische en sensorische onderzoeken, ook methoden toegepast om de levenskrachten te beoordelen (bijvoorbeeld beeldvormende methoden). De landbouwer en verwerker dienen alles in het werk te stellen om de kwaliteit van de Demeter producten in deze brede zin zeker te stellen.

2.3 Principes van sociale verantwoordelijkheid

Maatschappelijke verantwoordelijkheid en eerlijke arbeidsvoorwaarden zijn fundamentele principes van de Demeter Voorwaarden. Om het belang van maatschappelijke verantwoordelijkheid te onderstrepen, zijn de respectievelijke minimale eisen in een apart voorwaarden document geformuleerd.

Voor sociale en eerlijke aspecten van Demeter-certificering verwijzen wij u naar de sociale verantwoorde-

lijkheid Standaard voor de certificering van Demeter.¹

2.4 Ecologie

- De productie, de verwerking en het verkopen van Demeter-producten moet zo milieuvriendelijk mogelijk te worden uitgevoerd met de erkenning dat wij verantwoordelijk zijn voor en afhankelijk zijn van de gezond functionerende ecosystemen die de basis vormen van al het leven op aarde.
- Biodynamische landbouw en verwerking kunnen een praktische bijdrage leveren aan het oplossen van de ernstige meervoudige crises die de levende wereld treffen, waaronder klimaatverandering, bodemaantasting, vervuiling en verlies van biodiversiteit. Daarom dienen Demeter-licentiehouders, wanneer zij nadenken over hun bedrijven en beslissingen nemen over hun activiteiten, rekening te houden met hun verantwoordelijkheid voor lokale en wereldwijde ecologische systemen en het welzijn van toekomstige generaties.
- In de praktijk vereist dit een evaluatie van het gebruik van hulpbronnen bij elke stap van de Demeter-aanvoerketen, met bijzondere aandacht voor het gebruik van fossiele brandstoffen en niet-hernieuwbare hulpbronnen.

2.4.1 Afval management

Om het milieu te beschermen en verspilling van hulpbronnen te voorkomen, moeten alle licentiehouders van Demeter beschikken over een afvalbeheersysteem. Het systeem moet gebaseerd zijn op de volgende volgorde van prioriteiten:

- a) Minimaliseer afval door verpakking te verminderen, duurzame materialen en apparatuur te gebruiken, reparaties uit te voeren in plaats van nieuwe apparaten te kopen, enz.
- b) Waar mogelijk onvermijdelijk afval recyclen. Dit vereist een effectieve scheiding van verschillende afval fracties (organisch, papier, plastic, metaal, glas etc.). Wanneer er een keuze is tussen gemakkelijk en moeilijk te recyclen materialen, dan moet de gemakkelijk te recyclen materialen worden gekozen – zelfs als ze duurder zijn.
- c) Stort afval dat noch vermeden noch gerecycleerd kan worden, op een manier die geen risico vormt voor oppervlaktewater of ondergrondse waterlichamen, bodem, dieren of mensen.

Werknemers moeten voldoende zijn opgeleid om het afvalbeheer te begrijpen en het afvalbeheersysteem toe te passen. Hoewel een geschreven afvalbeheerplan nuttig is voor grotere en complexere bedrijven, is effectieve implementatie belangrijker dan een geschreven plan.²

2.5 Wijzigingen van voorwaarden en ontheffingen

Wijzigingen in de Internationale voorwaarden dienen door de Ledenvergadering van BFDI met absolute meerderheid van stemmen te worden goedgekeurd. De verantwoordelijkheid van de interpretatie en ontwikkeling van de nationale voorwaarden ligt bij de Demeter Voorwaarden Commissie van Stichting Demeter. De huidige voorwaarden gaan vergezeld van de statuten van BFDI en de Richtlijnen voor de implementatie van een certificatieprogramma binnen de organisaties van BFDI. In goed gemotiveerde en gedocumenteerde gevallen kunnen ontheffingen voor deze voorwaarden worden goedgekeurd volgens de hierboven beschreven procedures. Ontheffingen voor een nationale voorwaarde kunnen worden goedgekeurd door Stichting Demeter. Ontheffingen voor de internationale voorwaarden kunnen worden goedgekeurd door de Voorwaardencommissie en de Ledenvergadering van BFDI.

---

1 Voorwaarde wordt van kracht per 2024

2 Voorwaarde wordt van kracht per 2024

2.6 Residubeleid

Licentiehouders zijn verplicht om positieve residu analyses te melden aan de Demeter Licentie Commissie. De Demeter Licentie Commissie voert een residubeleid op basis de ondergrens voor residu onderzoek zoals gehanteerd door SKAL en op de oriëntatiewaarden van het Duitse Bundesverband Naturkost Naturwaren (<http://www.n-bnn.de>). Licentiehouders zijn verplicht om spuitdrift op door Demeter gecertificeerde gronden zo goed mogelijk te voorkomen. Stichting Demeter kan om een risicoanalyse en bijbehorend actieplan vragen.

2.7 Procedures

De certificering is vastgelegd in reglementen en procedures. Deze zijn voor een belangrijk deel als document opgenomen in dit Handboek Demeter Voorwaarden. Enkele reglementen en procedures zijn opvraagbaar bij Stichting Demeter. Een overzicht hiervan is opgenomen in het Handboek Demeter Voorwaarden.

2.8 Ontheffingen

Op sommige Demeter normen kan ontheffing worden aangevraagd bij de Demeter Licentie Commissie. De Demeter Voorwaarden Commissie heeft vastgelegd op welke normen ontheffing mogelijk is. Het kan hierbij gaan om internationale normen (vastgesteld door Demeter International) of om nationale normen (vastgesteld door de Demeter Voorwaarden Commissie).

BFDI heeft voor sommige landen nationale ontheffingsmogelijkheden toegekend op de Internationale Demeter Standards. Deze ontheffingen kunnen uitsluitend in de betreffende landen worden toegekend. Deze staan opgesomd in Bijlage 6.

Een ontheffingsaanvraag dient altijd te worden onderbouwd in de aanvraag.

In Bijlage 7 en 9 staat een overzicht van de ontheffingsmogelijkheden in de landbouw en in verwerking.

2.8.1 Landbouw

De praktijk van de biodynamische landbouw is deels gebaseerd op specifieke nationale omstandigheden. De Internationale Demeter Voorwaarden worden dan ook het minimale normniveau vastgelegd. De Demeter Voorwaarden Landbouw zijn gebaseerd op dit minimumniveau van de BFDI Standards, aangevuld met regelgeving specifiek voor de Nederlandse en Vlaamse praktijk.

In het hoofdstuk Demeter Voorwaarden Landbouw is vastgelegd op welke normen een ontheffingsaanvraag kan worden ingediend.

2.8.2 Verwerking

De Demeter Voorwaarden Verwerking zijn internationaal bindend. In de Voorwaarden is zeer beperkt ruimte gegeven voor het toekennen van ontheffingen. In bepaalde gevallen bestaat echter de mogelijkheid ontheffing aan te vragen op een Demeter norm. Vanwege het vaak zeer specifieke, technologische karakter van de kwesties heeft Demeter International een commissie van experts benoemd om dergelijke aanvragen te behandelen.

De aanvraag dient te worden onderbouwd en te worden gericht aan de Demeter Licentie Commissie. Wanneer het om een internationale kwestie gaat wordt de aanvraag door de Demeter Voorwaarden Commissie overgegeven aan de Standards Committee van Demeter International.

2.9 Distributievoorwaarden

Demeter Nederland hanteert distributievoorwaarden voor handelaren en verwerkers om de kwaliteit en het onderscheidend vermogen ook op sociaaleconomisch vlak inhoud te geven. Deze distributievoorwaarden zijn ook op de website van Demeter Internationaal beschikbaar. Hierdoor dienen ook andere landen die Demeter producten en/of grondstoffen aan of in Nederland aan of in Nederland verkopen deze distributievoorwaarden te respecteren en er aan te voldoen.

Het doel van deze Distributievoorwaarden is:

- Het garanderen van kwalitatief juiste communicatie voor de consument.
- Te zorgen dat Demeter producten als kwaliteitsproducten worden gevoerd.
- Het stimuleren van billijke verhoudingen in de handelsketen.
- Te zorgen dat de biodynamische landbouw zich kan blijven ontwikkelen.
-

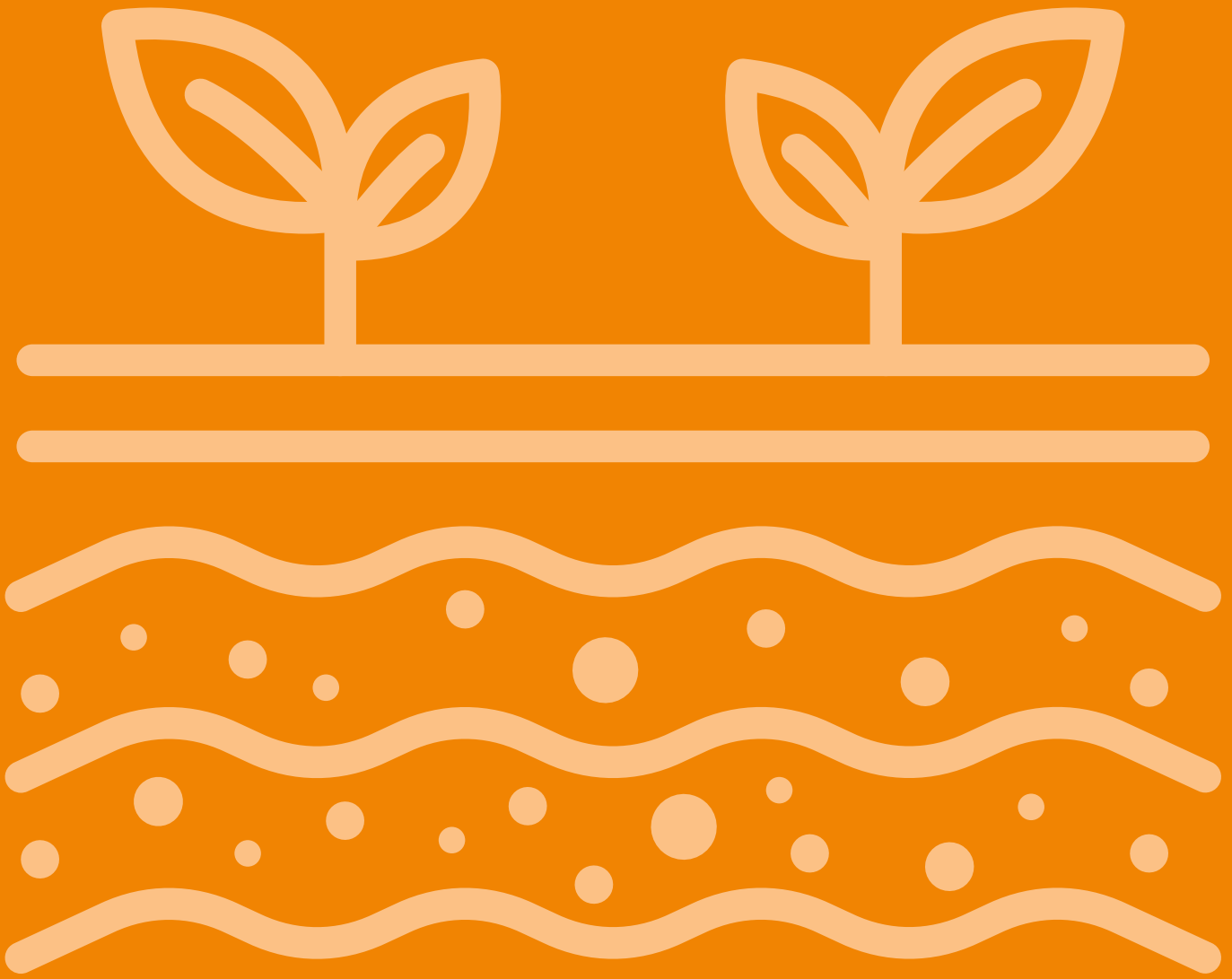
De minimale vereisten zijn:

- De licentiehouders respecteert de missie van Stichting Demeter, minimaal voor wat betreft de omgang met Demeter producten
- De licentiehouders heeft bewezen ervaring in werken met biologische producten:
- minimaal 2% boven het gemiddelde van de omzet biologisch in de retail.¹
- De licentiehouders werkt in overeenstemming met alle Demeter voorwaarden.
- Inkoper(s) en alle relevante personen (kwaliteit, assortiment, verkoop) binnen de organisatie moeten relevante kennis hebben / verwerven over Demeter.
- Er is minimaal 1 persoon binnen de organisatie die kennis heeft van de algemene uitgangspunten en richtlijnen en de bedrijfsspecifieke voorwaarden van Demeter.
- Deze primaire contactpersoon geldt als eerste aanspreekpunt en is ook verantwoordelijk voor de periodieke rapportage wat betreft de invulling en de ontwikkeling van de licentiehouders betreffende de distributievoorwaarden.
- Het opstellen en overleggen van een meer-jaren ontwikkelingsplan.
- Het participeren in evaluatie- en ontwikkelingsgesprekken.
- De beschikbaarheid van Demeter grondstoffen en ingrediënten kan niet altijd worden gegarandeerd. In contracten mag het niet kunnen leveren vanwege genoemde grondstoffentekorten niet worden bestraft of worden beboet.
- De licentieovereenkomst wordt getekend door degene die het bedrijf rechtsgeldig vertegenwoordigt.

In Bijlage 11 zijn de volledige distributievoorwaarden voor handelaren en verwerkers opgenomen.

---

¹ Dit gemiddelde % bedraagt nu 3,4% (basisjaar 2018) en wordt jaarlijks aangepast op basis van de gegevens die in opdracht van Bionext worden gemeten / verzameld. Het betreft het gemiddelde van de totale markt in biologische voedingsmiddelen

3 FUNDAMENTELE VEREISTEN

Voor de processen alsook de hulpstoffen en additieven geldt dat alleen wat uitdrukkelijk is toegestaan wordt toegelaten.

3.1 Kwaliteit en verkrijgbaarheid van Demeter grondstoffen

Principieel geldt dat Demeter grondstoffen worden gebruikt voor het bereiden van Demeter producten, dit geldt ook voor Demeter producten gebaseerd op alcoholische fermentatie.

Alleen wanneer grondstoffen, additieven of hulpstoffen niet beschikbaar zijn in Demeter kwaliteit, mogen grondstoffen, additieven of hulpstoffen van biologische of gangbare kwaliteit worden ingezet, voor zover met toestemming en/of ontheffing toegestaan volgens deze voorwaarden, alsmede volgens de Verordening (EU)nr. 2018/848 en de bijbehorende vigerende wijzigingen en uitvoeringsbesluiten.

Als er geen producten van Demeter oorsprong verkrijgbaar zijn, dienen duidelijke prioriteiten te worden gesteld bij de keuze van de ingrediënten die in deze voorwaarden worden vermeld. De verkrijgbaarheid van Demeter-grondstoffen, ingrediënten, veevoeder, dieren, zaden, planten, landbouwproductiemiddelen, etc. wordt door Stichting Demeter bepaald aan de hand van de in internationale voorwaarden vastgestelde criteria.

Bij de aanmelding van nieuwe of gewijzigde producten wordt de (niet) beschikbaarheid van Demetergrondstoffen beoordeeld. Tevens kan in geval van tijdelijke niet beschikbaarheid volgens de procedure een ontheffing worden aangevraagd.

De voorwaarden voor zekerstelling van de Demeter kwaliteit, zoals de ingangscntrole, de goederenscheiding (fysiek en administratief) en tussentijdse aanduiding zijn vastgelegd in het Reglement Demeter certificering.

3.1.1 Herkomst van de grondstoffen en halffabricaten

In principe dienen alle grondstoffen, ingrediënten, veevoeder, dieren, zaden, planten, landbouwproductiemiddelen, hulpstoffen en additieven voor verwerking en productie afkomstig te zijn van biodynamisch gecertificeerde bedrijven.

Gecertificeerde biologische halffabricaten moeten voldoen aan deze voorwaarden voor wat betreft de ingrediënten, alsmede de bij de bereiding toegepaste processen, additieven en hulpstoffen.

3.2 Verwerkingsmethoden

De bewerking is een veredeling waarbij de biodynamische kwaliteit van de grondstoffen wordt bewaard. Procesbeschrijvingen dienen te worden voorgelegd aan Stichting Demeter bij aanmelding (zoals beschreven in het Reglement Demeter Certificering).

3.2.1 Toegestane en beperkt toegestane verwerkingsmethoden

De volgende verwerkingsmethoden zijn toegestaan:

- Alle fysische behandelingen en methoden zoals wassen, reinigen, zeven, filteren (let op de beperkingen voor filtermateriaal), mechanisch hakken, mengen, persen, blancheren, decanteren, stomen.
- Extractie met of zonder oplosmiddelen. Toegestane oplosmiddelen zijn CO₂, water, oliën en alcohol, evenals alle Demeter ingrediënten zoals honing, suiker, azijn. Let op beperkingen op aroma-extracten (3.3).
- Centrifugeren (niet voor de productie van bier en weischeiding).
- Koelopslag, opslag met gecontroleerd vochtgehalte en atmosfeer, inclusief CO₂ en N₂ als koelmiddelen.
- Vriesdrogen is alleen toegestaan voor bepaalde toepassingen en alleen met een ontheffing van de betreffende organisatie.
- Sproeidroegen.
- Gedroogde melkpoeder van paarden en geiten mag worden geëtiketteerd als Demeter-product. Gedroogde melkproducten van koeien (bijv. volle melkpoeder, magere melkpoeder, karnemelkpoeder, weipoeder) is alleen toegestaan als ingrediënt in verwerkte producten.
- Warmtebehandelingen mogen worden toegepast wanneer dit nodig is voor de microbiële stabiliteit en houdbaarheid. Sterilisatie en pasteurisatie zijn toegestaan voor specifieke productgroepen en binnen de gebruikelijke grenzen. Voor sterilisatie dienen waar mogelijk HTST-methoden (High Temperature Short Time) te worden gebruikt.
- Autoclaveren is toegestaan (let op de beperkingen voor melk en melkproducten).
- Invriezen is toegestaan (let op de beperkingen voor brood, bakwaren en groenten). Het invriezen dient zo snel mogelijk te gebeuren, met behulp van snelle vriesmethoden.
- Ethyleen voor de rijping van bananen.
- Extrusietechnieken.
- Vormgevende extrusie is toegestaan - gedefinieerd als elke vorm van milde, koude persing van stoffen door een matrijs om de stof vorm te geven (met een bovengrens van 75 °C en 90 bar) - zie modifierende extrusie hieronder, deze is niet toegestaan. Modifierende extrusie is niet toegestaan - gedefinieerd als hoge druk en/of hoge temperatuur, waarbij niet alleen de fysieke vorm van het product wordt beïnvloed, maar ook de specificaties en kwaliteiten van het originele materiaal.
- Roken – Het roken van kaas en vlees is toegestaan. Het hout wordt direct in de rookkamer of buiten de rookkamer verbrand in een geschikte ruimte. Koud en warm roken (< 70 °C) zijn toegestaan. Toegestane rookmiddelen zijn: Geschikte inheemse houtsoorten (zoals hout, houtsnippers of zaagsel, bijvoorbeeld beuk, eik en plataan), dennenappels, kruiden, andere planten zoals jeneverbes, heide, takken, kegelvruchten en specerijen.
- Bacteriën mogen ook worden verwijderd door middel van bactofugatie, maar het afgescheiden materiaal mag niet meer worden gebruikt.
- UV-straling kan alleen worden gebruikt voor het desinfecteren van water of lucht voor verwerking of voor het opsporen van schimmels.
- Het produceren van glutenvrije producten is toegestaan, maar alle ingrediënten, hulpstoffen en processen niet expliciet toegestaan in deze voorwaarden moeten worden gedocumenteerd en vooraf worden goedgekeurd.

3.2.2 Niet toegestane en verboden verwerkingsmethoden

De volgende verwerkingsmethoden zijn verboden:

- Hoge frequentie drogen, chemische vochtextractie (behalve zout) en direct drogen door verbranding van fossiele brandstoffen.
- Bakken in hoge frequentie infraroodovens.
- Bakken in folie.
- Verwerkingscomponenten en bakplaten met polytetrafluorethyleen (PTFE) coatings die door of tijdens het proces aan zware schurende belastingen worden blootgesteld en daardoor sterke slijtage vertonen of die worden blootgesteld aan een temperatuur van meer dan 250°C. Specifieke beoorde-

ling van relevante processen en apparatuur door Demeter Nederland is mogelijk, waarna een ontheffing kan worden verleend.

- Vloeistofpasteurisatie onder hoge druk of hogedrukverwerking (HPP), ook wel koude pasteurisatie of niet-thermische pasteurisatie genoemd.
- Het merken / branden van producten zoals verse groente / fruit met laserapparatuur
- Chemische conservering zoals oppervlaktebehandeling of fumigatie met chemische conserveermiddelen is verboden.
- Methylbromide om kruiden en specerijen te desinfecteren.
- Extrusie door middel van hoge druk en/of hoge temperatuur, waarbij niet alleen de fysieke vorm van het product wordt beïnvloed, maar ook de specificaties en kwaliteiten van het oorspronkelijke materiaal veranderen, zijn niet toegestaan. De productie van geëxtrudeerde/gepofte granen mag niet geëtiketteerd worden met de keurmerken, maar kan wel voldoen aan de richtlijnen voor de etikettering van de ingrediënten (zie 5.9 van de etiketteringsvoorwaarden).
- Elk gebruik van genetisch gemodificeerde organismen - dit omvat zowel de producten van genetisch gemodificeerde organismen als de organismen zelf. Hulpmiddelen of additieven die afkomstig kunnen zijn van genetisch gemodificeerde organismen (enzymen, starterculturen, schimmels, gisten, etc.) mogen alleen worden gebruikt met schriftelijke bevestiging dat dit niet het geval is.
- Het gebruik van variëteiten die door celfusietechnologie worden gegenereerd (cytoplasma of protoplasma). Als biologische ingrediënten worden gebruikt, dan dienen materialen uit de celfusietechnologie te worden uitgesloten. Dit dient te worden gedocumenteerd met een verklaring van de biologische bron. Totdat een maximale verontreinigingsgrens is vastgesteld, vereist BFDI dat de verontreiniging minder dan 3% bedraagt.
- Bestraling met ioniserende straling of röntgenstralen van Demeter-voedsel of -ingrediënten voor Demeter-producten is verboden (door de certificatie-instelling kan een ontheffing worden verleend voor de detectie van vreemde stoffen door middel van röntgenstralen).
- Het gebruik van gemodificeerd zetmeel geproduceerd met behulp van chemicaliën of enzymen.
- 'Vloeibare' rook.
- Modifierende extrusie - waarbij zowel de fysieke vorm als de eigenschappen van het oorspronkelijke materiaal worden gewijzigd (inclusief extrusie boven 75 °C en/of 90 bar).
- Fumigatie van Demeter-producten ter voorkoming van uitlopen of voor ongediertebestrijding, en gefumigeerde ingrediënten (met uitzondering van CO₂ of N₂ zoals hierboven).
- Kunstmatige nanodeeltjes - Deeltjes met een grootte van minder dan 100 nanometer dienen, voor zover mogelijk, te worden uitgesloten van de productiemiddelen, ingrediënten, hulpstoffen en additieven van het boerenbedrijf. FFDI staat het gebruik van nanodeeltjes in de biodynamische landbouw en Demeter-producten niet toe. Dit is een voorzorgsmaatregel vanwege de onzekerheid over hun impact op het milieu en de gezondheid van mens en dier. Door de alomtegenwoordigheid van deze stoffen, het ontbreken van etiketteringsvoorschriften en de moeilijkheid om ze te analyseren, wordt echter ook erkend dat het niet altijd mogelijk is om de absolute uitsluiting ervan te garanderen.
- Het gebruik van plantenzaden die behandeld zijn met laagenergetische elektronen is verboden als er alternatieven verkrijgbaar zijn.
- Micro-inkapseling in het algemeen.
- Het verwerken van variëteiten groenten van welke het uitgangsmateriaal tot stand is gekomen met behulp van cytoplasma- en protoplasma cel fusie technieken (CMS en PPF) is verboden.
- Inzet van een magnetron voor warmen, drogen, bakken of enig ander proces is niet toegestaan.

Als een verwerkingsmethode niet in de lijst is opgenomen, neem dan contact op met Stichting Demeter voor verduidelijking alvorens nieuwe producten te produceren.

3.3 Hulpstoffen en additieven

Afkorting	Productgroep
BB	Brood en bakwaren
MM	Melk en melkproducten
Z	Zoetmiddelen, chocolade en ijs
VV	Vlees en vleesproducten
COS	Cosmetica
W	Wijn
A	Alcohol
VGS	Voedings- en gezondheidssupplementen
GF	Groenten en fruit
Olie	Oliën en vetten
ZV	Zuigelingenvoeding
KS	Kruiden en specerijen
G	Graanproducten, deegwaren en tofu
B	Bier
CVA	Cider, vruchtenwijnen en azijn
SGND	Sojaproducten, Granen- en notendranken

Tabel 1: Toegestane additieven en technische hulpstoffen voor Demeter-producten

Additief/technische hulpstof	E-nr.	Productgroep*	Beperking/opmerking
Calciumcarbonaat CaCO ₃	E170	Alle	Als antiklontermiddel voor zout
		W	Zuurteregelaar
		MM	Alleen voor kaas van zure melk
		KS	Als antiklontermiddel voor kruiden en specerijen
		A	
Magnesiumcarbonaat MgCO ₃	E504	Alle	Als antiklontermiddel voor zout
Koolstofdioxide CO ₂	E290	Alle	Als inert gas/technische hulpstof voor alle productgroepen.
			CO ₂ als ingrediënt in de productie alcoholvrije dranken.
Stikstof N ₂	E941	Alle	Als inert gas/technische hulpstof voor alle productgroepen.

Additief/hulpstof	E-nr.	Productgroep*	Beperking/opmerking
Argon Ar	E938	Alle	Als inert gas/technische hulpstof voor alle productgroepen.
Ozon O ₃			Alleen voor de behandeling van koelopslagatmosfeer; niet voor gebruik op producten.
Lecithine	E322	Z, OLIE, COS	Van biologische kwaliteit
		SGND	Voor gebruik in dranken van noten
Citroenzuur C ₆ H ₈ O ₇	E330	VGS	Van ten minste biologische kwaliteit, alleen van zonnebloemen, alleen voor capsules en omhulsels
		OLIE	alleen voor ontslijmen
		Z	Klaren (hydrolyse van zetmeel)
		A, COS	
Natriumcitraat Na ₃ C ₆ H ₅ O ₇	E331	VV	Alleen voor gepasteuriseerde worst als het niet mogelijk is om het vlees warm te verwerken.
Kaliumcarbonaat K ₂ CO ₃	E501	BB	Alleen voor ontbijtkoek Cacao productie
Natriumcarbonaat Na ₂ CO ₃	E500	B	Waterontharding voor brouwen
		Z	Suikerproductie
Magnesiumcarbonaat MgCO ₃	E504	VGS	Losmiddel en antiklontermiddel
Calciumsulfaat CaSO ₄	E516	G	Graanproducten – tofuproduktie
		B	Brouwgips
Magnesiumchloride MgCl ₂	E511	G	Tofuproduktie
Natriumhydroxide (natronloog) NaOH	E524	BB	Loog alleen bakwaren - 4% oplossing
		Z	Suikerproductie
		G	Voor aanpassen pH in zetmeelproductie
		COS	Zeepproduktie
Kaliumhydroxide (KOH, kali-loog)	E525	COS	Zeepproduktie
Kalkwater/Calciumhydroxide Ca(OH) ₂	E526	Z	Suikerproductie
Calciumchloride CaCl ₂	E509	MM	Alleen voor kaasproductie
		CVA	Voor het klaren en klaren van appelsap voor de productie van cider
Koolzuur H ₂ CO ₃		Z	Voor het afscheiden van overtollige kalk

Additief/technische hulpstof	E-nr.	Productgroep*	Beperking/opmerking
Zwavel dioxide SO ₂	E220	W	Pure SO ₂ , als gas of in oplossing, kaliumdisulfiet, let op kwantitatieve beperkingen afhankelijk van type wijn
		CVA	SO ₂ en metabisulfiet, 50 milligram/liter voor fruitwijn / mede en 100 ml/l voor mousserende fruitwijnen
Zout		Alle	Zeezout, steenzout of geraffineerd zout zonder toevoeging van jodium of fluor. Toegestane antiklontermiddelen zijn calciumcarbonaat en magnesiumcarbonaat.
Gelatine (ten minste van biologische kwaliteit)		BB	Alleen voor bakwaren die yoghurt, kwark of room bevatten
		GF	Voor het klaren (cosmetische reden) van vruchten- en groentesappen
		Alle cat. behalve wijn	Als ingrediënt, vermeld op etiket
Native zetmeel, voorverstijfseld zetmeel		Alle	Ten minste biologische kwaliteit
Rook		MM, VV	Van onbehandeld inheems hout, heidekruid, jeneverbesstruik, conifeer, ook specerijen
Aroma-extracten		Alle	Pure etherische oliën of pure extracten, identiek met de naamgevende grondstof en gemaakt met toegestane extractiemiddelen
		A	Alleen voor likeuren
Bijenwas, carnaubawas, plantaardige olie		BB	Antiklontermiddelen / losmiddelen
Plantaardige wassen		VGS	Lijmen en bindmiddelen
Stremsel		MM	Lebmaagstremsel of microbiëel stremsel (GMO-vrij), vrij van chemische conserveringsmiddelen
Bijenwas, natuurlijke harde paraffinewas, microkristallijne was, kunststoffolie		MM	Als coating alleen op kaas, ongekleurd en zonder schimmelbehandelingen (ook zonder additieven zoals korteketen polyolefine, polyisobutyleen, butyl- of cyclisch rubber)
		VV	Alleen voor preparaten van natuurdarm
Melkzuur C ₃ H ₆ O ₃		GF	
		MM	Als middel voor aanzuring bij de productie van Mozzarella, microbiologisch geproduceerd
Starterculturen		Alle	Geen genetisch gemodificeerde culturen (documentatie vereist), geen chemische conservering

Additief/technische hulpstof	E-nr.	Productgroep*	Beperking/opmerking
Ethyleen C2H4		GF	Alleen voor rijping van bananen en voor productie van ananas
Enzymen (geen geïsoleerde enzymen) Alle gebruikte enzymen (inclusief additieven en dragers) dienen vrij te zijn van GGO en conserveermiddelen (een ontheffing kan goedgekeurd worden o.b.v. een niet-verkrijgbaarheidsverklaring van 3 leveranciers). Glycerine mag aan enzymen toegevoegd worden, maar dient geproduceerd te zijn van duurzame bronnen.		GF	Enzymen mogen gebruikt worden voor het persen en klaren van sappen
		Z	Productie van invertsuiker uit graanzetmeel: Xylose (glucose) isomerase
		COS	Alle natuurlijk voorkomende enzymen
		A	Alleen voor het mouten van granen en het pureren aardappelen / maïs, beperkt tot pectinase en amylase
		CVA	Voor het klaren en klaren van appelsap voor de productie van cider
Gist en gistproducten		BB, W, A, B, CVA	GGO-vrij. Waar mogelijk gekweekt op biologische grondstoffen
Olie		Z	Ter voorkoming van schuim
		GF	Als antiplakmiddelen voor gedroogde groenten en vruchten
		A	Plantaardige oliën om schuimen te voorkomen
Plantaardige eiwitten		CVA	Voor cosmetische redenen en klaren
Filtermaterialen		Alle	Asbestvrij, chloorvrij
Diatomeeënaarde		Alle	Voor gebruik bij ongediertebestrijding. Als additief of technische hulpstof in alle productgroepen; zowel actieve als inactieve soorten kunnen gebruikt worden. Er dienen tests voor arseenresiduen uitgevoerd te worden; de gehalten moeten voldoen aan de wettelijke eisen voor levensmiddelen.
Perliet	E599	Alle	
Bentoniet	E558	Alle	
Actieve koolstof (koolstoffilter)	E153	Alle	
		GF	Voor cosmetische redenen en klaring, schriftelijke toestemming van certificatie-instelling is vereist
Plantaardige eiwitten (bijv. erwteneiwit)		W	Doperwt-, aardappel- of tarwe-eiwit als klaringsmiddel
		FV	Voor cosmetische redenen, klaren en filteren

Aanvullende nationale toegestane additieven / technische hulpstoffen

Tannine		Z	Natuurlijke bron
		A	
Biologische suikerester		Z	Biologische kwaliteit
Zwavelzuur		Z	pH-beheersing in suikerproductie
Inuline en andere oligosacchariden		Z	Van biologische kwaliteit, alleen voor ijs
Alginaten	E400/405	COS	
Allantoin extract (uit smeewortel)		COS	
Bakferment			Granulaat van honing, graan en zout, eventueel aangevuld met erwtenmeel, als vervanger van gist
Cethyl alcohol		COS	Maximaal 3% in cosmetica
Ethanol		COS	
Gistextract			Voor de bereiding van soepen en sauzen (de wijze van extraheren dient te worden goedgekeurd). Toevoeging van gistextract aan vlees is niet toegestaan
Kaliumcarbonaat	E501		Alleen voor het bereiden van peper- en honingkoek
Kieselzuur		COS	
Losmiddelen			Op basis van bijenwas, carnaubawas (E903) of plantaardige oliën en vetten (niet-gehydroliseerd en ongehard)
Stearyl alcohol		COS	
Vitamines		COS	
Xanthaangom	E415	COS	

3.4 Proceswater

3.4.1 Definitie van proceswater en scope

Deze paragraaf beschrijft de behandeling van proceswater in productiefabriek en in de landbouw. Proceswater wordt hier gedefinieerd als water dat gebruikt wordt bij de voorbehandeling, de oogst en de nabewerking, de reiniging of het transport van grondstoffen of onbewerkte eindproducten uit de landbouw. De scope en dus ook de volgende maatregelen zijn niet van toepassing op water dat in welke vorm dan ook wordt gebruikt voor de eindverwerking van producten, met name als water deel uitmaakt van het recept.

3.4.2 Toegestane maatregelen – proceswater

In principe moet proceswater van drinkwaterkwaliteit worden gebruikt zonder aanvullende behandelingen. Aangezien deze norm wereldwijd wordt gebruikt en drinkwater in veel regio's moet worden bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie, zijn de volgende maatregelen toegestaan voor de behandeling van proceswater:

- Alle behandelingen met natuurlijke zuren zoals citroensapconcentraat, azijn of melkzuur zijn toegestaan.
- Indien een bepaalde zuurgraad van het proceswater niet anders kan worden bereikt (of vereist is) of indien de microbiologische belasting moet worden verminderd dan is behandeling met citroenzuur, appelzuur en azijnzuur is toegestaan.
- Het gebruik van gechloreerd drinkwater als proceswater is toegestaan in regio's waar drinkwater is standaard gechloreerd. Dit is in Nederland niet van toepassing. *Zie het Internationale handboek voor landen waar de kwaliteit van de beschikbare watervoorziening niet betrouwbaar is.*
- Het gebruik van waterstofperoxide (H₂O₂) is toegestaan.
- UV-straling voor de behandeling van proceswater is toegestaan.
- Gesloten systemen hebben de voorkeur, voor recycling in gesloten systemen is ozonbehandeling of het gebruik van koperionen toegestaan.

Alle bovengenoemde maatregelen moeten zodanig worden toegepast dat de negatieve effecten van vervuiling worden tegengegaan. Het gebruik van water in de zin van een extra conserverende werking, profylactische maatregel of om de houdbaarheid van het product te verlengen is niet toegestaan.

3.5 Transport

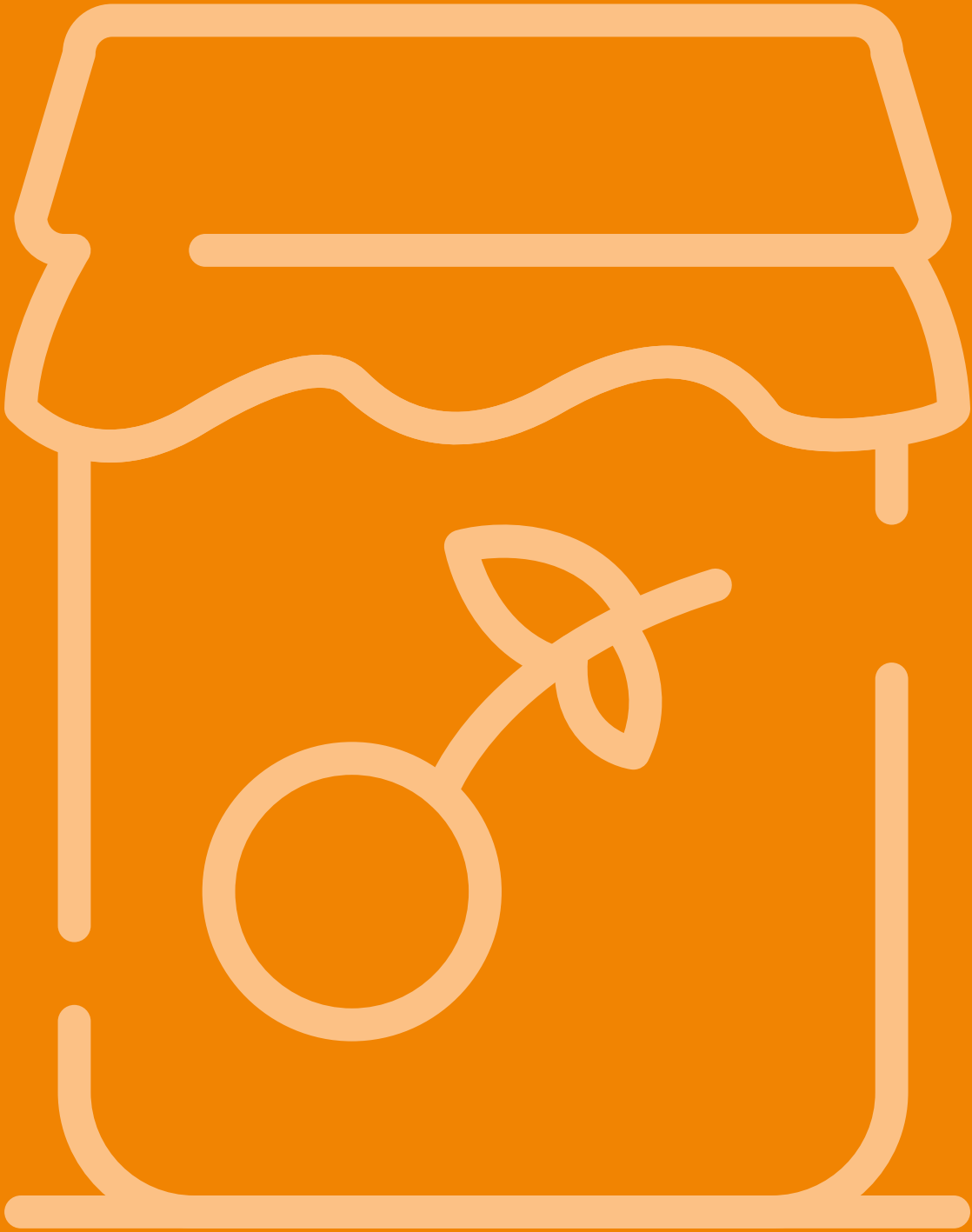
Het vervoeren van Demeter producten en grondstoffen per luchtvracht is in het algemeen niet toegestaan. Ontheffing kan aangevraagd worden bij de betreffende certificerende organisatie.

Voorwaarden voor het verlenen van een ontheffing zijn in ieder geval:

- Schriftelijk voldoende motiveren waarom luchtvracht onvermijdelijk is.
- CO₂-compensatie in minimaal dezelfde hoeveelheid.

De verantwoordelijkheid voor de aanvraag en toepassing van de ontheffing ligt bij de licentiehouder die de vlucht organiseert of laat organiseren.

4 ETIKETTERINGS- VOORWAARDEN

4.1 Toepassingsgebied

Deze etiketteringsvoorwaarden zijn van toepassing op het Demeter keurmerk en voor het gebruik van het woord Demeter en de term biodynamisch / biologisch-dynamisch bij de etikettering van producten en ingrediënten, alsmede marketingmateriaal en bijbehorende informatie (bijv. prijslijsten, documentatie van goederen, kistkaarten, dekvellen, afgesloten tassen, zakken of dozen etc). Overige biodynamische keurmerken, zoals de Demeter-bloem zijn niet van toepassing in Nederland en Vlaanderen.

Het gebruik van het keurmerk vereist een licentieovereenkomst en een certificeringscontract met Stichting Demeter. Over de omzet van producten die onder eigen handelsnaam, onder Demeter keurmerk (met of zonder Demeter-beeldmerk) worden verhandeld, is licentiebijdrage verschuldigd. Zaken hieromtrent worden geregeld in het Bijdragereglement.

4.2 Wettelijke vereisten

De EU regelgeving voor etikettering en aanduiding nr. 1069/2011 van voedingsmiddelen is bindend evenals (aanvullende) Nederlandse regelgeving.

Verder is de biologische regelgeving in de (EU) nr. 2018/848 en bijbehorende wettelijke regels ten aanzien van de aanduidingen op biologische producten bindend.

Iedere onderneming is verantwoordelijk voor de eigen aanduidingen ten opzichte van bovengenoemde regelgeving. Deze Demeter Voorwaarden Aanduiding omvatten of interpreteren bovengenoemde regelgevingen niet, ze vormen een aanvulling.

4.2.1 Producten in omschakeling naar Demeter

Producten of ingrediënten die in omschakeling zijn naar Demeter, met volledige biologische status, mogen in Nederland en Vlaanderen niet worden geëtiketteerd worden met het keurmerk. Op internationaal niveau zijn hier wel richtlijnen voor. Voor handel in Demeter producten in omschakeling kan bij Stichting Demeter een ontheffing worden aangevraagd.

4.3 Het gebruik van het Demeter keurmerk

Er zijn duidelijke richtlijnen voor de grootte, de verhouding, de kleur en de plaatsing van het keurmerk. Deze richtlijnen zijn terug te vinden in de Design Manual en in de Demeter Voorwaarden van BFDI.

De volgende tekst mag op etiketten en verpakkingen worden gebruikt om Demeter in context te plaatsen: *Demeter is het kwaliteitskeurmerk voor producten van gecontroleerd biodynamische teelt.*

4.3.1 Gebruik van het woord Demeter

Het woord 'Demeter' dient zowel op etiketten als overige uitingen altijd met hoofdletter te worden geschreven en typografie mag niet afwijkend zijn van de rest van de tekst. Andere accentueringen van het woord 'Demeter' (in lettertype of kleur) in de tekst zijn niet toegestaan.

4.4 Recepturen en etiketering

Alle samengestelde en alle verpakte producten dienen te worden aangemeld en geregistreerd.

Demeter producten dienen als volgt te zijn samengesteld:

- Tenminste 95% van de gebruikte ingrediënten dient gecertificeerd biologisch te zijn.
- Tenminste 90% van de gebruikte ingrediënten dient van Demeter kwaliteit te zijn.
- Bij een aandeel van tussen de 66% en 90% Demeter ingrediënten kan ontheffing worden verkregen op het minimale aandeel van 90% Demeter ingrediënten, wanneer ingrediënten niet verkrijgbaar zijn in Demeter-kwaliteit. Dit dient te worden aangetoond.
- Bij deze producten dient, op een juiste plaats op het etiket, ook vermeld te worden 'Dit product (of productnaam) bestaat voor x% uit Demeter-ingrediënten' of de ingrediënten dienen met % te worden aangeduid ("geKWIDt").
- Bij een aandeel van 10% tot 66% kunnen producten worden gecertificeerd, maar mag het Demeter beeldmerk niet worden gebruikt. Demeter ingrediënten mogen worden aangeduid in de ingrediëntendeclaratie.
- Beneden de 10% Demeter aandeel mag niet worden verwezen naar de Demeter kwaliteit.
- De niet gecertificeerde grondstoffen moeten zijn toegelaten volgens de vigerende biologische Verordening.

De processen, additieven en hulpstoffen moeten zijn toegelaten volgens deze Demeter voorwaarden voor verwerking.

Waar Demeter grondstoffen verkrijgbaar zijn, moeten die worden gebruikt boven biologische grondstoffen.

Waar biologische grondstoffen verkrijgbaar zijn, moeten die worden gebruikt boven niet gecertificeerde grondstoffen.

Niet gecertificeerde grondstoffen (zoals wildvruchten en zeevis) moeten voldoen aan de biologische eisen. Zeevis moet bovendien zijn voorzien van een certificering door het Marine Stewardship Council.

De grondslag voor de berekening van de percentages staat vermeld in de Begrippenlijst. Evenals de definitie van verkrijgbaarheid van grondstoffen.

- Het geregistreerde keurmerksymbool - Biodynamic® - is in Nederland niet van toepassing. Internationale eisen voor dit keurmerk symbool zijn terug te vinden in de BFDI voorwaarden.
- Het is in Nederland niet toegestaan om op wijn- en cosmetica-etiketten naar biodynamisch te verwijzen zonder verwijzing naar Demeter. Internationale eisen voor deze verwijzing zijn terug te vinden in de BFDI voorwaarden.

4.5 Het Demeter beeldmerk

Het Demeter beeldmerk bestaat uit drie grafische elementen: het gestileerde woord-merkbeeld, het achtergrondveld en de accentlijn. De verhouding van de individuele elementen, noch van het hele logo mag worden veranderd.

Indien er een wijziging komt in de regelgeving rond de aanduiding van het Demeter beeldmerk dan heeft een gebruiker van het keurmerk maximaal 3 jaar om zijn etiketten aan te passen. Stichting Demeter kan een ontheffing geven voor een langere periode als zij daar in specifieke gevallen redenen toe ziet.

Tabel 2: Grafische elementen van het Demeter-beeldmerk

Demeter-beeldmerk	Gestileerd woord-merkbeeld	Achtergrondveld	Accentlijn
			

4.6 Plaatsing op producten

De productnaam staat onafhankelijk van het Demeter beeldmerk.

Het Demeter beeldmerk is conform de internationale Demeter Standards geplaatst aan de bovenrand van verpakkingen en etiketten, in het bovenste derde deel van het etiket of de verpakking met als doel goede herkenbaarheid aan de voorzijde in het zichtveld. Bij een andere plaatsing in het zichtveld is een schriftelijk akkoord van Stichting Demeter noodzakelijk.

De breedte van het logo is tenminste 20mm en maximaal 50mm. Bij zeer kleine etiketten kan een Demeter logo kleiner dan 20mm worden toegestaan. Dit ter beoordeling door de Demeter Licentie Commissie.

In ieder geval dient de naam of het merk van de licentiehouder duidelijk herkenbaar te zijn op de voorkant van het etiket of de verpakking. Iedere Demeter productaanduiding dient te zijn geregistreerd en goedgekeurd.

4.7 Aanvullende voorwaarden voor etikettering

Voor bijenhouderijproducten, alcoholhoudende producten, cosmetica, textiel, biodynamisch zaadgoed, broederhaanproducten gelden aanvullende voorwaarden. Deze zijn terug te vinden in de BFDI voorwaarden. Aanvullend zijn voor Nederland en Vlaanderen de volgende aanvullende voorwaarden van toepassing:

1. Aanduiding van brood en bakkerijproducten

Brood en bakkerijproducten zonder verpakking dienen te worden aangeduid met een ouwel, waarop de volgende zaken staan vermeld:

- Het Demeter-beeldmerk.
- De naam van de licentiehouder.

Bij de verkooppunten dient een receptuur ter inzage te liggen voor de afnemers van de producten.

2. Aanduiding van Demeter producten in een abonnement systeem

Bij een abonnement systeem kan voor het geheel van producten en verpakking (hierna het abonnement genoemd) sprake zijn van twee situaties:

- a. Het abonnement bestaat voor meer dan 90% uit Demeter producten en de verpakking wordt afgesloten. In dit geval gelden de normen voor normaal gebruik van het Demeter beeldmerk. De tas fungeert als verpakking van een samengesteld product en mag op dezelfde wijze worden voorzien van het Demeter beeldmerk.
- b. Het abonnement wordt niet afgesloten en de Eko- en Demeter producten zitten los in de verpakking. Dit geheel vormt geen samengesteld product waarbij de normen voor aanduidingen gelden voor normaal gebruik van het Demeter beeldmerk. Eventuele bedrukking op een dergelijke tas is een algemene reclame-uiting, eventueel met gebruik van het Demeter keurmerk.

Aanduiding van Demeter producten in een abonnement kent in dit geval twee vormen:

Normale aanduiding met het Demeter beeldmerk

Aangezien het abonnement doorgaans uit zowel Demeter-producten als biologische producten bestaat, geldt dat alle Demeter producten afzonderlijk verpakt dienen te worden en te worden voorzien van het Demeter beeldmerk. Voor ieder afzonderlijk product zijn de Demeter-voorwaarden van kracht.

Aanduiding van de Demeter producten via een Nieuwsbrief

Voor abonnementen kan de productaanduiding met het keurmerk via de Nieuwsbrief gedaan worden. De producten hoeven dan niet meer afzonderlijk te worden verpakt en aangeduid. In een bij het abonnement ingesloten Nieuwsbrief dient te worden aangegeven welke producten het abonnement bevat en wat de productiekwaliteit van ieder product is. In de Nieuwsbrief dient tevens te worden vermeld hoe hoog het gemiddeld aandeel Demeter producten op jaarbasis is. Dit gemiddelde wordt berekend op basis van de inkoopprijs. Zowel administratief als fysiek dient gecontroleerd te kunnen worden of de aanduidingen kloppen. De administratie dient hierop ingericht te zijn.

Voor aanduiding van Demeter-producten via de Nieuwsbrief is ontheffing vereist van de Demeter Licentie Commissie. Bij het ontheffingsverzoek dient te worden aangegeven hoe de administratie op dit punt is ingericht en hoe de aanduiding in de Nieuwsbrief zal worden gedaan. Over het Demeter aandeel van het abonnement is omzetbijdrage verschuldigd.

3. Bijzondere vormen van Demeter aanduiding voor landbouwers

Aanduiden van Demeter producten via een algemene mededeling

Landbouwers hebben de mogelijkheid af te zien van individuele aanduiding van geregistreerde en gecertificeerde producten van het eigen bedrijf. Aanduiding kan worden gedaan door middel van een algemene mededeling in de eigen verkoopruimte (boerderijwinkel of marktkraam).

De tekst van deze algemene mededeling dient als volgt te zijn:

“Alle producten van het eigen bedrijf [bedrijfsnaam] zonder aanduidingen, zijn van Demeter kwaliteit”.

Alle verwerkte producten vallen volledig onder de Demeter productcertificering.

Niet-Demeter gecertificeerde verwerkte producten van een Demeter landbouwbedrijf

Wanneer verwerkte producten van een Demeter landbouwbedrijf niet zijn gecertificeerd en ze worden zonder Demeter aanduiding op het eigen Demeter gecertificeerde bedrijf of op bijvoorbeeld een boerenmarkt verkocht, mag niet de suggestie worden gewekt dat het om Demeter producten zou gaan. Ook een verwijzing naar de biodynamische landbouw is niet toegestaan.

4. Gebruik van het Demeter beeldmerk in reclame-uitingen

Demeter licentiehouders zijn gerechtigd het Demeter beeldmerk te voeren. Het Demeter beeldmerk kan worden gebruikt om producten aan te duiden als zijnde van Demeter kwaliteit. Het Demeter beeldmerk mag ook worden gebruikt in (algemene) reclame-uitingen. Hieronder wordt onder meer verstaan: advertenties, folders, brochures, informatiemateriaal, reclamemateriaal en dergelijke.

Een zogenoemde “sleeve” om een verpakt product, of een halskraag om een fles is dusdanig verbonden aan het betreffende product, dat in deze gevallen geen sprake is van algemene reclame, maar van productaanduiding.

Reclame-uitingen van licentiehouders

Reclame-uitingen, specifiek voor Demeter producten of Demeter producenten

Wanneer de reclame-uitingen uitsluitend gericht zijn op Demeter producten of wanneer producenten uitsluitend Demeter producten voeren mag met Demeter beeldmerk worden geplaatst volgens de normen voor plaatsing op een productverpakking (midden bovenin, 1/3 van het zichtveld) of gelijkend hierop.

Algemene reclame-uitingen

- In algemene reclame-uitingen over producten of bedrijven die producten leveren in zowel biologische- als Demeter kwaliteit, mag het Demeter beeldmerk niet worden gebruikt zoals dit is toegestaan op een productverpakking. Het dient dan samen met het biologische keurmerk geplaatst te worden in een passende verhouding (dezelfde hoogte als het biologische logo).
- De volgende zin dient te worden toegevoegd indien de kwaliteit van een product niet altijd direct is te herkennen aan een keurmerk (bijvoorbeeld in de Horeca): “Het Demeter keurmerk op het product garandeert dat het betreffende product van gecontroleerd biodynamische kwaliteit is.”
- Zodra in reclame-uitingen de suggestie wordt gewekt dat er sprake is van Demeter producten, terwijl dit niet het geval is, heeft Stichting Demeter het recht de uitingen te laten vernietigen.
- In reclame-uitingen waarin reclame wordt gemaakt voor uitsluitend biologische producten, mag het Demeter beeldmerk niet worden gebruikt.

Algemene reclame-uitingen op losse productverpakkingen

- Op losse productverpakkingen (bijvoorbeeld broodzakken, kaaspapier) mag het Demeter beeldmerk niet worden gebruikt als op een productverpakking, tenzij gegarandeerd kan worden dat altijd uitsluitend Demeter producten worden verpakt en de verpakking wordt afgesloten.
- Het Demeter beeldmerk dient samen met het biologische keurmerk geplaatst te worden in een passende verhouding (dezelfde hoogte als het biologische logo).
- De volgende zin dient duidelijk herkenbaar op de losse verpakking geplaatst te worden: “Het Demeter keurmerk op het product garandeert dat het betreffende product van gecontroleerd biodynamische kwaliteit is.”

Algemene reclame-uitingen van niet-licentiehouders

Uitsluitend met toestemming van de Demeter Licentie Commissie is het mogelijk voor niet-licentiehouders om het Demeter-keurmerk te gebruiken. Het kan in dergelijke gevallen gaan om algemene reclame (bijvoorbeeld reclame door winkelketens) of om algemene informatieverstrekking (bijvoorbeeld achtergrondinformatie over het keurmerk door belangenorganisaties). Het Demeter beeldmerk dient samen met het biologisch keurmerk geplaatst te worden in een passende verhouding (dezelfde hoogte als het biologische logo)

4.8 Etiketering van Productgroepen

4.8.1 Etikettering van gedistilleerde dranken

Gedistilleerde dranken mogen op dezelfde manier als Demeter wijn (zie hieronder) worden aangeduid en geëtiketteerd.

4.8.2 Etikettering van wijn

Als wijn is gemaakt van Demeter-gecertificeerde druiven en voldoet aan de BFDI-wijnnorm, dan mag dat geëtiketteerd worden met het Demeter-logo conform de algemene etiketteringsvoorwaarden maar mag overal op de voorkant, achterkant of kraag geplaatst en kan verschijnen in goud, zilver of zwart en wit (indien gewenst boven het originele kleurenschema).

Als Demeter-gecertificeerde druiven worden verwerkt door middel van een Demeter-licentie tot wijn met behulp van de EU biologische wijnnormen of normen die als gelijkwaardig worden erkend, kunnen deze worden geëtiketteerd als 'Wijn gemaakt van Demeter Grapes' of 'Wijn gemaakt van biodynamische druiven' onder het volgende voorwaarden:

- Het Demeterlogo mag niet worden gebruikt en er mag niet worden gesuggereerd dat de wijn Demeter gecertificeerd is.
- De vermelding van Demeter en/of biodynamisch is beperkt tot alleen het achteretiket, het gebruik van de vermelding 'Wijn gemaakt van Demeter-druiven' of 'Wijn gemaakt van biodynamische druiven' in hetzelfde lettertype als de rest van de tekst.

Andere verwijzingen naar de biodynamische methode van druivenproductie zijn alleen toegestaan op het etiket aan de achterkant in de hetzelfde lettertype als de rest van de tekst.

4.8.3 Etikettering van andere producten met alcoholische ingrediënten

Demeter-producten met alcoholische ingrediënten (hetzij Demeter of biologisch) waarin het alcoholisch ingrediënt geen deel uitmaakt van de naam van het product vereist een aanvullende etikettering zoals "product bevat alcohol" of iets dergelijks. Etikettering als onderdeel van de ingrediëntenlijst is niet voldoende. Dit is vooral waar voor producten die normaal gesproken niet geassocieerd worden met alcoholische ingrediënten zoals snoep of bakkerij-producten.

Voor etikettering van de volgende productgroepen, zie het internationale handboek:

4.8.4 Cosmetica

4.8.5 Textiel

4.8.6 Producten uit de biodynamische veredeling

4.8.7 Etikettering van producten van legkippen en van broederhaantjes

Het etiketteren van producten van Demeter met een omschrijving als 'de broederhaantjes zijn samen opgefokt met de leghennen' of soortgelijke formuleringen zijn alleen toegestaan als de broers van de leghennen zijn opgefokt op een Demeter-bedrijf.

4.8.8 Etikettering van honing en andere producten afkomstig van bijen

De etiketten en etikettering van verpakkingen van producten die voldoen aan de Demeter standaard voor het houden van bijen moet voldoen aan de algemene vereisten van de etiketteringsnorm.

Daarnaast moet op de etiketten de volgende tekst of soortgelijke bewoording worden opgenomen: “De beslissende factor in het houden bijen volgens de Demeter Standaard is de manier waarop de bijen worden verzorgd. Aangezien bijen een groot gebied hebben waarop ze foerageren, kan niet worden verwacht dat ze zich beperken tot land dat wordt beheerd volgens Demeter-normen”

4.8.9 Etikettering van cannabisproducten

Etikettering voor cannabisproducten onder het handelsmerk Demeter is mogelijk met beperkingen:

- Producten voor recreatief gebruik kunnen niet worden geëtiketteerd met het Demeter logo of andere Demeter aanduidingen.
- Producten voor medicinaal gebruik met een THC-gehalte hoger dan 0,5 % kunnen niet worden geëtiketteerd met het Demeter logo of andere aanduiding.
- Producten met een CBD-gehalte binnen de respectievelijke wettelijke vereisten en een THC-gehalte minder dan 0,5% kunnen wel worden aangeduid met Demeter. Dit betreft zowel de labeling van de grondstof in de vorm van gedroogde bloesems en verwerkte producten zoals cosmetica en oliën, mits wordt voldaan aan de verwerkingsstandaard (zie de Internationale BFDI standaard) en alle andere wettelijke vereisten die met deze producten kunnen samenhangen.

5 ONGEDIERTEBESTRIJDING EN REINIGING VAN OPSLAG- EN PRODUCTIERUIMTEN

5.1 Inleiding

Zowel de ongediertebestrijding als het gebruik van reinigingsmiddelen in verwerkingsapparatuur en productie-units is maar beperkt geregeld door de biologische wetgeving. Om deze reden is het volgende slechts gericht op een uitsluiting van ongewenste methoden en middelen op beide gebieden.

De operationele optimalisatie van het reinigings- en afvalbeheer, en de ongediertebestrijding vanuit ecologisch oogpunt, met minimale effecten op Demeter-producten en het milieu, is de centrale verantwoordelijkheid van elke Demeter-licentiehouder.

5.2 Toepassingsgebied

Deze richtlijn geldt voor alle licentiehouders, dus ook handelaren en boeren, en alle binnen- en buitenruimtes van het bedrijf.

5.3 Preventie

Zowel bij ongediertebestrijding als bij het gebruik van reinigingsmiddelen dienen preventieve maatregelen en een goede industriële hygiëne altijd prioriteit te hebben. Er is een aantoonbaar in de praktijk functionerend HACCP systeem aanwezig.

5.4 Ongediertebestrijding

De volgende maatregelen mogen worden toegepast in opslagruimten zonder productcontact:

- Vallen (zonder gif, zoals feromoonvallen, klapvallen, catch-alls, vangbakken, vallen met aas, UV-vallen, vallen met alcohol, kleverig papier, inerte atmosfeer).
- Bloedstollingsmiddelen voor knaagdieren (anti-coagulanten) in pastavormig lokaas in beveiligde, afsluitbare en stevige lokaasboxen (om wegslepen te verhinderen).
- Natuurlijke oliën met een afstotende werking (citrus, lijnzaad, dierlijke oliën [dierlijke oliën alleen te gebruiken in ruimten waar geen levensmiddelen opgeslagen zijn]).
- Ultrageluidsapparatuur.
- Parasitaire of roofinsecten (bijv. Lariophagus).
- Diatomeeënaarde (kiezelgoer).
- Pyrethrum (zonder Piperonylbutoxide). Een ontheffing kan worden verleent indien PBO aanwezig is in materialen die wettelijk verplicht zijn om te worden gebruikt.
- *Bacillus thuringiensis*.

De volgende maatregelen kunnen zowel in magazijnen als in direct contact met grondstoffen en producten worden toegepast:

- Wassen met water of stoom.
- Zeven of blazen.
- Zuigen.
- Lucht compressie.
- Thermische maatregelen (koelen, snelvriezen, verwarmen).
- Behandeling met inert gas, bijv. met stikstof of CO₂.

Bij uitbesteding van ongedierte dient de licentiehouders een contract te hebben met het ongediertebedrijfsbedrijf waarin wordt bevestigd dat het bedrijf aan deze voorwaarden zal voldoen. Bij eigen gebruik dient protocol, logboek en up-to-date kennis aantoonbaar te zijn.

Indien deze maatregelen niet voldoende zijn en het gebruik van andere chemische of biotechnische middelen vereist is (zoals bij plaaguitbraak) dient vooraf goedkeuring bij Stichting Demeter te worden aangevraagd voor gebruik in lege ruimten.

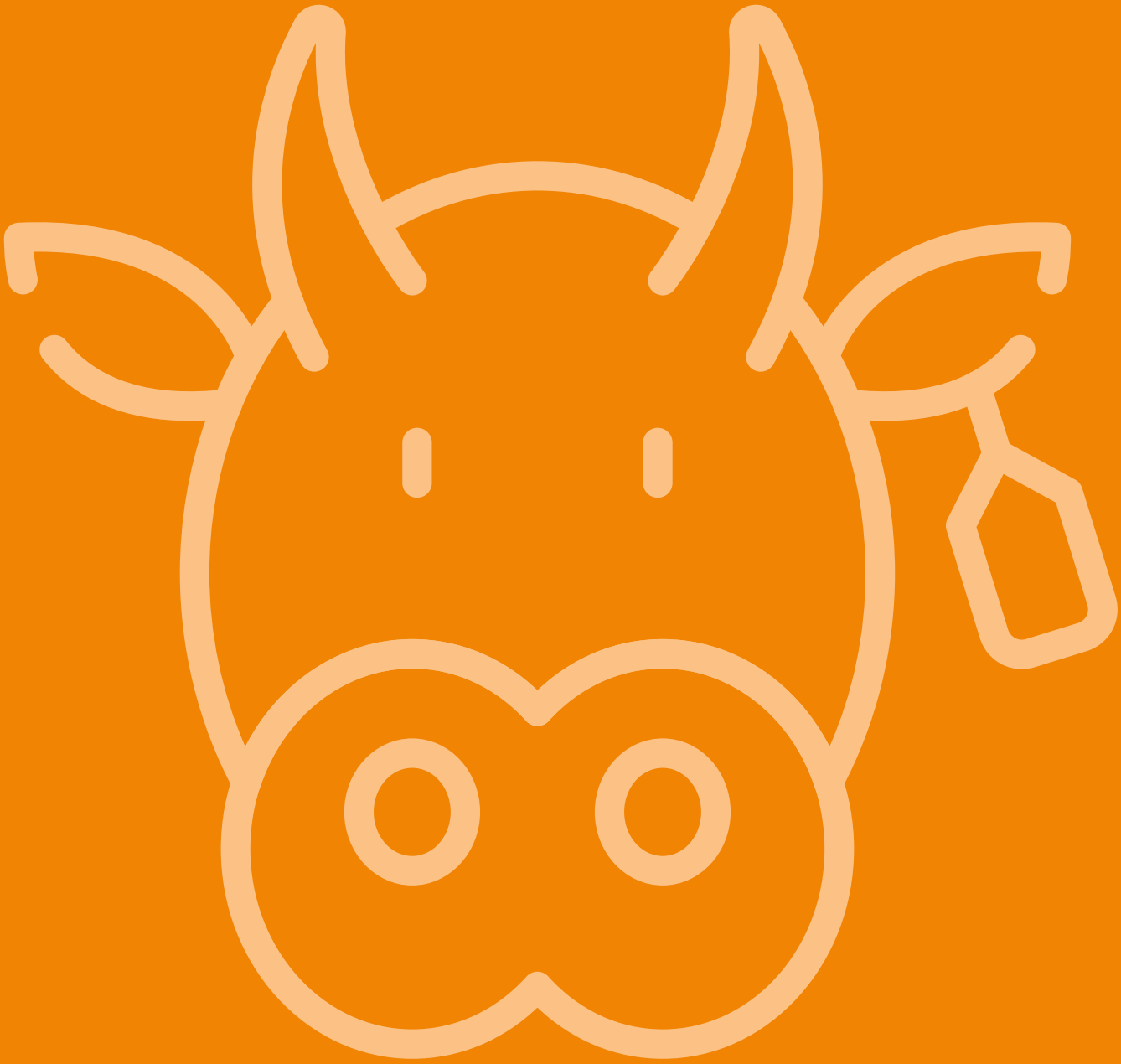
5.5 Reinigingsmiddelen

Voor schoonmaakmiddelen geldt in algemene zin dat er gekozen moet worden voor de meest milieuvriendelijke middelen waarbij wordt aanbevolen:

- Kalium- en natriumzeep.
- Kalkmelk.
- Kalk.
- Ongebluste kalk.
- Natriumhydroxide (NaOH, natronloog).
- Geïoniseerd water.
- Kaliumhydroxide (kaliloog, KOH).
- Waterstofperoxide.
- Natuurlijke plantenextracten.
- Citroenzuur, perazijnzuur, mierenzuur, melkzuur, oxaalzuur en azijnzuur.
- Alcohol.
- Salpeterzuur (melkinstallaties).
- Fosforzuur (melkinstallaties).
- Natriumcarbonaat (soda).
- Ozon.
- Zwavel.

Middelen met de volgende werkzame bestanddelen zijn niet toegestaan:

- QAC (quaternaire ammoniumverbindingen).
- Actief chloor (Stichting Demeter kan een ontheffing verlenen bij vleesverwerking).
- Complexvormers/chelatiemiddelen en zouten daarvan.
- Formaldehyde.

6 LANDBOUW

6.1 Akkerbouw en plantaardige productie

“Bemesten betekent de bodem verlevendigen.” Deze uitspraak leidt ons naar een methode van vruchtbaarheidsopbouw die zijn oorsprong heeft in de verbindingen tussen de levenssferen van plant en dier. In ieder bemestingsprogramma is het juiste gebruik van de biodynamische preparaten van essentieel belang.

6.1.1 Toepassingsgebied

Akkerbouw en plantaardige productie omvat alle landbouwgewassen en -planten, inclusief meerjarige en sierplanten, die normaliter worden geteeld op biologisch beheerde bedrijven.

6.1.2 Zaad en plantgoed

6.1.2.1 Algemene principes – Zaad en plantgoed

Zaden, plantgoed en plantaardig materiaal van genetisch gemodificeerde rassen (GGO's), inclusief protoplasma- en cytoplasmafusietechnieken, mogen niet worden vermeerderd of ingezaaid binnen Demeter-bedrijven. Een overzicht van kolen en witlof die zijn geproduceerd zonder gebruik van cytoplasmatische mannelijke steriliteit is te vinden als CMS positive list 2023 op www.stichtingdemeter.nl/downloads

Het gebruik van zaad, plantgoed en plantmateriaal geproduceerd door middel van nieuwe gewasveredelingstechnieken (NPBT's) is verboden bij de productie binnen een Demeter-bedrijf.

Dit omvat alle nieuwe gewasveredelingstechnieken (NPBT's) die door IFOAM EU worden beschouwd als genetische modificatietechnieken die leiden tot GGO's volgens de bestaande wettelijke EU-definitie. Dit zijn:

- Mutagenese met behulp van oligonucleotiden (ODM).
- Zinkvingernucleasetechnologie typen I t/m III (ZFN-I, ZFN-II, ZFN-III, ZFN-III).
- CRISPR/Cas.
- Meganucleases.
- Cisgenese.
- Enten op een transgene onderstam.
- Agro-infiltratie.
- RNA-afhankelijke DNA-methylering (RdDM).
- Terugfokken.
- Synthetische genomica.

Zaaizaad, teeltmateriaal en plantmateriaal dienen bij voorkeur afkomstig te zijn uit de biodynamische landbouw, of anders uit de biologische landbouw, als er geen biodynamisch materiaal verkrijgbaar is.

Het gebruik van plantenzaden die met laagenergetische elektronen behandeld zijn is verboden als er een alternatieve behandeling volgens deze voorwaarden beschikbaar is.

6.1.2.2 Zaden en pootdappelen

Indien teeltmateriaal niet verkrijgbaar is in biodynamische of biologische kwaliteit, mag teeltmateriaal van gangbare oorsprong worden gebruikt na goedkeuring (APP 1: zie Bijlage 7). Deze ontheffing mag niet

worden verleend voor groentezaden en jonge planten bestemd voor de teelt van groenten en planten met een korte rijpings- en verkooptijd (bijv. sla).

Wanneer geen biologisch zaaizaad beschikbaar is, mag niet-ontsmet gangbaar zaaizaad worden gebruikt indien toegestaan door SKAL. Controleer beschikbaarheid op www.biodatabase.nl.

6.1.2.3 Teeltmateriaal voor bomen en meerjarige gewassen

Als teeltmateriaal voor bomen en meerjarige gewassen niet verkrijgbaar is in biodynamische of biologische kwaliteit, dan mag na goedkeuring teeltmateriaal van gangbare oorsprong worden gebruikt (APP 1: zie Bijlage 7). Behandeling na de oogst met chemische synthetische bestrijdingsmiddelen (bijv. ontsmettingsmiddelen) is niet toegestaan.

De invoer van maximaal twee bomen per jaar per boerenbedrijf is vrijgesteld.

6.1.3 Bemesting - Algemeen

Een van de voornaamste doelstellingen van biodynamische landbouw is het tot leven brengen van de bodem. Dit betekent het onderhouden en verhogen van de natuurlijke vruchtbaarheid van de bodem door gepaste maatregelen in teelt, veehouderij en bemesting. Het hoofddoel van bemesting is om humus op te bouwen en daarbij bodemvruchtbaarheid te verhogen, waardoor planten worden gevoed. Niet om de plant direct te bemesten. Om deze redenen zijn de mest(stoffen) en compost van het eigen boerenbedrijf van groot belang in biodynamische landbouw.

De opslag van alle meststoffen moet op een adequate manier gebeuren, zodat verlies van voedingsstoffen wordt geminimaliseerd en zodat ongecontroleerde verspreiding in de directe omgeving van de opslag wordt voorkomen.

De basis van bemesting voor alle typen boerenbedrijven is compost en vaste mest, geprepareerd met de compostpreparaten. Op extensief beheerde weiden kan Stichting Demeter een bemestingsregime goedkeuren zonder compost, als de compostpreparaten jaarlijks al het land door middel van alternatieve processen bereiken (bijv. door het koevlaten preparaat). Voor details zie paragraaf 6.2. Biodynamische preparaten.

De volgende paragrafen behandelen de minimale bemestingsvoorwaarden, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende typen boerenbedrijven:

- Tuinderijen/tuinbouw.
- Meerjarige gewassen/boomgaarden.
- Akkerbouw incl. groenteteelt.

En de verschillende typen bemesting:

- Boerderijmest (zoals vaste mest, compost, vloeibare meststoffen van planten - zie bijlage 4/1.).
- Geïmporteerde boerderijmest (zoals stalmest, maar ingebracht van andere biodynamische, biologische of niet-biologische boerenbedrijven - zie bijlage 4/1. en 2.).
- Gerecyclede mest (zoals gecomposteerd gemeentelijk groenafval of substraat van biogas extractie - zie bijlage 4/1. en 2.).
- Commerciële meststoffen (organisch en mineraal - zie bijlage 4/2. en 3.).

Hieronder volgen de internationale minimum voorwaarden. Nationale certificeringskantoren worden aangemoedigd om aanvullende voorwaarden te ontwikkelen die rekening houden met regionale omstandigheden, traditionele landbouwmethodes en -systemen.

6.1.3.1 Bemesting - hoeveelheden, typen boerenbedrijven en bronnen

In verband met nutriëntenvoorziening aangepast aan de locatie en type bedrijf, is de balans tussen de vraag en het aanbod van nutriënten in wezen doorslaggevend.

Stikstofaanvoer via groenbemesters wordt niet meegenomen in een stikstofbalans.

De stikstoftoevoer wordt hier als oriëntatiewaarde gebruikt, de volgende waarden zijn verplicht gesteld in het kader van de inspectie en certificering met een foutmarge van 5%.

Om de stikstof- en fosforbalans niet onnodig ingewikkeld te maken, vooral voor kleine bedrijven, wordt alleen het aandeel aan commerciële organische meststoffen meeberekend voor de fosfortoevoer (in tegenstelling tot de stikstoftoevoer).

- **Akkerbouw en tuinbouw** - De totale hoeveelheid toegediende stikstof en fosfor van alle soorten gebruikte meststoffen mogen samen niet hoger zijn dan de hoeveelheid die door die dieren zou worden geproduceerd die de boerderij zou kunnen onderhouden met eigen voederproductie. Dit komt overeen met een stikstoftoevoer van maximaal 112 kg N/ha/jaar (als oriëntatie 43 kg P/ha/jaar) op basis van de totale oppervlakte van de boerderij. Als eigen stalmest (eigen mest of mest uit een voedermestcoöperatie) niet voldoende is om de stikstofvraag te dekken, kunnen andere meststoffen geïmporteerd worden. Hierbij dient met het volgende rekening gehouden te worden:
  - Beperkingen op geïmporteerde stalmest van niet-biologische bronnen en rekening houden met het algemene regime.
  - Beperkingen op gerecyclede mest.
  - Commerciële organische meststoffen moeten minder zijn dan 40 kg N/ha/jaar op basis van de totale oppervlakte van de boerderij, en de hoeveelheid stikstof uit commerciële organische meststoffen moet lager zijn dan de hoeveelheid stikstof uit geïmporteerde stalmest, groenbemesters en gerecyclede mest.
- **Meerjarige gewassen** - De totale hoeveelheid toegediende stikstof van alle gebruikte soorten meststoffen mag niet meer zijn dan 96 kg N/ha/jaar in het algemeen, 50 kg N/ha/jaar voor wijnbouw (berekend als gemiddelde over drie jaar) en 170 kg N/ha/jaar voor meerjarige planten in de (sub)tropen - op basis van het totale areaal van de boerderij. Indien eigen stalmest niet voldoende is om de stikstofbehoefte te dekken, mogen andere meststoffen geïmporteerd worden. Hierbij dient met het volgende rekening gehouden te worden:
  - Beperkingen op geïmporteerde stalmest van niet-biologische bronnen en rekening houden met het algemene regime.
  - Beperkingen op gerecyclede mest.
  - Commerciële organische meststoffen moeten minder zijn dan 40 kg N/ha/jaar op basis van de totale oppervlakte van de boerderij, en de hoeveelheid stikstof uit commerciële organische meststoffen moet lager zijn dan de hoeveelheid stikstof uit eigen stalmest, geïmporteerde stalmest, groenbemesters en gerecyclede mest.

De maximale bemesting betreft het totaal van alle plantaardige-, dierlijke-, en hulpmeststoffen. Indien de afvoer van stikstof hoger is dan 112 kg N/ha, mogen tuinbouwbedrijven kleiner dan 40 ha tot maximaal 170 kg N/ha aanvoeren. Het tekort dient te worden onderbouwd met een stikstofbalans die door Stichting Demeter moet worden goedgekeurd door middel van een ont-heffing.

Meststoffen zijn van gecertificeerd biologische of Demeter kwaliteit. Er wordt een basisbemesting gegeven voor voeding van de bodem (gecomposteerd plantaardig materiaal, of dierlijke mest) van meststoffen van kwaliteit 1 (zie Begrippenlijst en Appendix 4). Aanvullend mag mest worden gebruikt van kwaliteit 2 en of kwaliteit 3 zonder afkomstig te zijn van GMO bronnen volgens de volgende norm:

Tabel 3: Norm op mestkwaliteit

Kwaliteit	Voorbeelden	Aandeel (obv kg N)
1	Vaste, gecomposteerde biologische mest of compost	Minimaal 60%
2	Biologische drijfmest	Maximaal 40% of 45kg N/ha
3	Plantaardige hulp­meststoffen of digestaat van 100% biologische ingrediënten (mest & plantaardige grondstoffen)	Maximaal 20% of 22kg N/ha

Voor fruitteeltbedrijven met groenstroken met stikstofbinders geldt de eis ‘minimaal 60% mest van kwaliteit 1’ niet.

Indien compost wordt aangekocht dient deze van betrouwbare kwaliteit te zijn. Bij voorkeur met de kwaliteitsgarantie Keurcompost.

Gewasresten worden bij voorkeur op het eigen bedrijf gecomposteerd, uitwisseling in een samenwerking met een veehouder in ruil voor mest is toegestaan.

Bij de berekening van de hoeveelheid N wordt uitgegaan van de forfaitaire waarden zoals gegeven in de verordening voor biologische landbouwproducten (die hoger liggen dan de internationale mestexcretie, bijv. 89 resp 96kg N voor een melkkoe in plaats van 80 kg N) en wordt geen 30% korting gegeven via de omrekening naar mesteenheden (via 'tabel 4a diergebonden normen biologisch van de algemene Nederlandse mestwetgeving).

Eventueel mogen afwijkende mestexcreties worden aangehouden. Onderbouwing hiervoor dient te worden aangetoond met de kringloopwijzer voor melkveehouderij of op basis van ureum gehalten in melk in combinatie met het melkproductie niveau van de koeien (via 'tabel 6 stikstof- en fosfaatproductie per koe' van de algemene Nederlandse mestwetgeving).

Alle aangevoerde meststoffen dienen te worden opgegeven in de jaarlijkse controledocumenten. In sommige gevallen dient een residutest te worden overlegd (bijvoorbeeld bij aangekochte compost). Nieuwe meststoffen, of meststoffen die niet in appendix 4 worden genoemd, mogen alleen worden uitgetest na goedkeuring van de Demeter Licentie Commissie.

Tabel 4: Maximale hoeveelheid mest en meststoffen

Boerderijtype	Max. stikstof/ha/jaar	Specificaties	Max. hoeveelheid stikstof en fosfor toedient uit commerciële organische meststoffen
Landbouw	112 kg N/ha		20%
Tuinbouw	112 kg N/ha	Tot 170 kg N met onthefing indien noodzaak kan worden aangetoond	20%
Kas (gespecialiseerd)	Geen limiet	Stikstofbalans	80 kg N/ha gemiddeld voor de groentegewassen in wisselteelt
Boomgaarden	96 kg N/ha als voorwaarde	Tot 170 kg N/ha voor tropische en subtropische gewassen	20%
Wijnbouw	150 kg N/ha/3 jaar		20%

De maximale hoeveelheid commerciële organische meststoffen is in Nederland lager dan internationaal (want max. 20%).

6.1.4 Plantverzorging en gewasbescherming

Elk ingrediënt voor een gewasbeschermingsmiddel dient in Bijlage 5 vermeld te zijn. Bij de aankoop van commerciële middelen dient erop te worden toegezien dat ze vrij zijn van de in deze voorwaarden verboden bestanddelen en niet geproduceerd zijn uit genetisch gemodificeerde grondstof noch met behulp van genetisch gemodificeerde organismen, noch zelf genetisch gemodificeerde organismen zijn.

Een belangrijk instrument in de gewasbescherming is een passende vruchtwisseling. Maximaal 50% van het bouwplan mag uit rooivruchten bestaan. Onder rooivruchten worden alle gewassen verstaan waarvan de wortel, dan wel ondergrondse plantdelen, worden geoogst voor productie/consumptie.

Tevens geldt een gepaste inzet van groenbemesters. Minimaal 30% van het areaal moet met groenbemesters worden ingezaaid. Hetzij als hoofdteelt, hetzij als nateelt.

Een gewas rotatie van 1 op 6 wordt aanbevolen, waarbij met name ziektegevoelige gewassen of gewassen die veel van de grond vragen in een ruime rotatie geteeld moeten worden. Het wordt ook aanbevolen om niet te grote stukken van één gewas te telen.

Elk gebruik van een materiaal dat volgens deze voorwaarden niet is toegestaan, leidt tot decertificatie van het boerenbedrijf, of in ieder geval van de behandelde gewassen en percelen.

6.1.5 Vruchtwisseling

Voor alle bedrijfstypen moet de vruchtwisseling op een specifiek veld gediversifieerd zijn, aangepast aan de lokale omstandigheden, en waar mogelijk moeten groenbemesters toegevoegd worden. De vruchtwisseling dient minimaal drie verschillende gewassen te omvatten, behorend tot ten minste twee verschil-

lende botanische families. De rotatie zal minimaal 20% bodemvruchtbaarheid bevorderende planten bevatten, bij voorkeur peulvruchten.

Ongeveer 1/3 van de vruchtwisseling in tuinderijen moet groenbemester en/of voederproductie zijn. Deze eis geldt niet voor bedrijven kleiner dan 2 ha (groenteproductie). Door het ontbreken van een eenduidige definitie van groenbemester in het kader van deze norm is de classificatie de verantwoordelijkheid van Stichting Demeter, afhankelijk van de klimatologische omstandigheden en de regionale praktijk.

Vruchtwisseling in gespecialiseerde kassen zie paragraaf 6.1.6.5.

6.1.6 Tuinbouw en vollegrondsgroenten

- Bedrijven van meer dan 40 ha met hoofdzakelijk groenteteelt worden niet beschouwd als tuinbouwbedrijven. Daarom is de eis om herkauwers of paardachtigen te hebben van toepassing.
- De bodem mag niet het hele jaar door vegetatievrij worden gehouden. Grondbedekking is toegestaan (zie 6.1.5.4.).

6.1.6.1 Meststoffen, bodem en potgrond

De voorschriften in paragraaf 6.1.3.1. - Meststoffen - zijn van toepassing. Overige eisen zijn:

- Teelaarde en potgrond dienen zo mogelijk te worden geproduceerd uit een mengsel van grondstoffen van het boerenbedrijf. Ten minste 25% van het volume van dergelijke grondstoffen dient te bestaan uit geprepareerde compost van plantaardig materiaal of dierlijke mest.
- Commerciële potgrond mag gebruikt worden als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:
  - Alle commerciële potgrond moet goedgekeurd zijn voor biologische landbouw.
  - De commerciële potgrond moet afkomstig zijn van bedrijven die minimaal 25% geprepareerde compost gebruiken. Als alternatief kan 25% geprepareerde compost worden toegevoegd op de boerderij zelf.
  - Om het gebruik van turf vrije potgrond te stimuleren mogen deze zonder extra geprepareerde compost gebruikt worden. De preparaten moeten na het zaaien/planten worden aangebracht.
- Andere potgronden, indien goedgekeurd voor biologische landbouw, zijn alleen toegestaan met goedkeuring van Stichting Demeter. Plantaardig materiaal voor compostering, en afgewerkte compost gemaakt van schors, bladeren, houtkrullen, etc. die afkomstig zijn van gemeenschappelijke gebieden, mogen worden gebruikt als met een residutest wordt aangetoond dat deze schoon genoeg zijn.
- Turf is alleen toegestaan als bestanddeel van zaaibedden voor plantopkweek en potgrond. Het aandeel turf dient zo laag mogelijk te worden gehouden en mag niet hoger zijn dan 75%. Het gebruik van synthetische bodemverbeteraars is niet toegestaan. Alle meststoffen dienen te voldoen aan de eisen van deze voorwaarden (zie Bijlage 4).
- Potgrond en groeisubstraten mogen gesteriliseerd worden met stoom. Na sterilisatie dienen de biodynamische compostpreparaten, vloeibare compostextracten, het hoornmestpreparaat of het koeflatenpreparaat direct te worden gebruikt om microbiële herkolonisatie van de grond te begeleiden.

6.1.6.2 Teelttechnieken

Bodemloze teelttechnieken (hydrocultuur, dunne grondlaag, etc.), teelt van gewassen op inerte substraten (bijv. lavagranulaat) en containerteelt zijn niet toegestaan. Dunne grondlaagtechnieken (met uitzondering van tuinkers en kiemen die op een basis worden geteeld die samen met de kiemen wordt verkocht) zijn niet toegestaan.

Witlofpennen dienen in de grond te worden getrokken. Bij gebruik van watertechnieken mag het water geen additieven bevatten; dit is verboden in deze voorwaarden. Indien water-trektechnieken worden gebruikt, dient dit te worden vermeld op het etiket.

6.1.6.3 Plantverzorging en gewasbescherming

De voorschriften in paragraaf 6.1.4. - Plantverzorging en gewasbescherming - zijn van toepassing. De productie onder doek of folie, met name kunststof dat de bodem bedekt, dient tot een minimum te worden beperkt. Geperforeerde materialen die geschikt zijn voor hergebruik hebben de voorkeur.

6.1.6.4 Onkruidbestrijding

De vruchtwisseling, de bodembewerking en de teelt zijn van doorslaggevend belang voor de onkruidbestrijding. Mechanische maatregelen hebben de voorkeur boven thermische technieken. Het stomen van de grond in het veld is niet toegestaan.

De bodem mag niet het hele jaar door vegetatievrij worden gehouden. Mulchen met organisch materiaal van agrarische oorsprong (van de boerderij of ingevoerd van buitenaf, zoals stro, houtsnippers, bladeren, wol, jute papier) is toegestaan.

Industrieel mulchmateriaal kan alleen worden gebruikt in gewassen met een hoge onkruiddruk, of om zeer hoge verdamping te stoppen ten behoeve van waterbehoud. Vóór het mulchen moet het koehoornpreparaat worden aangebracht.

Het gebruik van industrieel mulchmateriaal is beperkt onder de volgende voorwaarden:

- Materiaal gemaakt van kunststof op basis van minerale olie, regeneratieve grondstoffen, of combinaties daarvan zijn niet toegestaan. Zelf niet oxo-biologisch afbreekbare kunststoffen.
- Grondbedekking van biologisch afbreekbare materialen is nu nog toegestaan, maar wordt vanaf 2027 verboden.

Indien andere materialen worden gebruikt, moeten deze meerdere jaren herbruikbaar zijn (anti-worteldoek) of lokaal gerecycled worden.

6.1.6.5 Productie onder glas of kunststof

In het hiernavolgende wordt hoofdzakelijk de term "kas" gebruikt, daar wordt ook teelt onder plastic of folie mee bedoeld.

De Voorwaarden maken onderscheid tussen kassen als onderdeel van een tuinbouwbedrijf of gespecialiseerde bedekte teelt. Het onderscheid is gebaseerd op de mate van bemesting. Voor kassen als onderdeel van een bedrijf, zijn de respectievelijke maximumgrenzen van het betreffende bedrijfstype van toepassing (6.1.3. Bemesting). In dit geval hoeft het bemestingslimiet niet berekend te worden voor de geïsoleerde kas, maar voor de gehele bedrijfsvoering.

Tabel 5: Voorwaarden glastuinbouw

Categorie	Kas als onderdeel van een tuinbouwbedrijf	Gespecialiseerde kasteelt
Veehouderij		
	Worden geclassificeerd als onderdeel van een tuinbouw- (of akkerbouw) bedrijf, dus de algemene vereisten voor de gehele onderneming is van toepassing in overeenstemming met 6.3.2. en 6.3.3.	De algemene eisen over vee teelt zijn van toepassing in overeenstemming met 6.3.2. en 6.3.3.
Bemesting (van het betaalde areaal, voor potgrond zie 6.1.6.1.)		
Hoeveelheid stikstof - algemeen	De algemene berekening voor tuinbouw (112 kg N/ha/jaar) geldt. Indien de afvoer van stikstof hoger is kan een onderbouwde ontheffing aangevraagd worden tot maximaal 170 kg N/ha/jaar. Hogere behoefte in de kassen kan gecompenseerd worden met lagere aanvoer op land dat niet onder glas of plastic ligt.	Geen limiet
Hoeveelheid commerciële organische meststoffen	20%	80 kg N/ha/jaar met de respectievelijke beperkingen genoemd onder 6.1.3.1.
Hoeveelheid eigen mest	Zie tuinbouw in het algemeen	
Hoeveelheid aangevoerde mest	Zie tuinbouw in het algemeen	Minstens tweederde van de resterende stikstofbehoefte na aftrek van eigen stalmest) moet zijn bedekt met compost en vaste mest. Het aandeel compost en vaste mest kan worden verlaagd door Stichting Demeter als het gevaar van overbemesting met macronutriënten wordt bewezen.
Stikstofbalans (om hogere behoefte te onderbouwen)	Vereist bij bemesting boven 112 kg N/ha/jaar	Vereist - gebaseerd op verwachte opbrengst, totale invoer van kg N is gelijk aan totaal afvoer van kg N met een marge van 5 %, of een alternatieve analyse met betrekking tot humusopbouw van minimaal 1,5 % / jaar

Categorie	Kas als onderdeel van een tuinbouwbedrijf	Gespecialiseerde kasteelt
Vruchtwisseling		
Groenbemesters	Het areaal onder glas of plastic moet geïntegreerd worden in de mestberekening voor tuinbouw (ongeveer 1/3 van de vruchtwisseling – 6.1.5.), maar de groenbemesters hoeven niet per se geteeld te worden in de kas	Het bedrijf moet drie aspecten volgen in de vruchtwisseling: <ul style="list-style-type: none"> • Groenbemesters tijdens of tussen de cash crops (ongeveer 1/3 van de vruchtwisseling) • Een rotatie van cash crops door de jaren heen • Meerdere variëteiten of gewassen parallel aanwezig tijdens het groeiseizoen
	Zie tuinbouw in het algemeen	
Preparaatgebruik		
Koehoorn	De algemene voorwaarden (6.2.) zijn van toepassing	Vóór het zaaien en vóór het planten van elke teelt
Hoorndiësel	De algemene voorwaarden (6.2.) zijn van toepassing	Éénmaal voor transplantatie, éénmaal tijdens de vegetatieperiode, éénmaal tijdens de rijpingsperiode van elke teelt
Compostpreparaten	Voor alle organische mest zijn de algemene voorwaarden (6.2.) van toepassing	
Technische vereisten		
Verwarming	Verwarming van kassen op basis van fossiele bronnen is niet meer toegestaan vanaf 2028*	
Vorst bescherming	Voor vorstbescherming (tot 5 °C) kunnen fossiele energiebronnen worden gebruikt	
Verrijking met CO ₂	Niet toegestaan	Systematisch het hele jaar door verrijken is niet toegestaan, voor gerichte verrijking om het CO ₂ -aanbod tijdens groeiperiodes met tekorten te optimaliseren van (bijv. herfst), kan Stichting Demeter een ontheffing verlenen. (APP 1E: Bijlage 7)
Assimilatie Verlichting	Toegestaan voor zaailingen, kruiden, moederplanten en siergewassen	
Mulch materiaal	<ul style="list-style-type: none"> • Organisch mulchmateriaal is toegestaan • Biologisch afbreekbaar en oxo-biologisch afbreekbaar materiaal is niet toegestaan • Kunststof mulchmateriaal is alleen toegestaan als het herbruikbaar is voor ten minimaal 5 jaar 	
Sterilisatie	Niet toegestaan (let op uitzonderingen voor potgrond en substraatteelt / 6.1.5.1./ APP 1 C: Bijlage 7)	

Categorie	Kas als onderdeel van een tuinbouwbedrijf	Gespecialiseerde kasteelt
Solarisatie Biofumigatie	/	Bio-Solarisatie als mix van solarisatie (warmteontwikkeling door vochtige grond bedekken onder een transparante film) en bio-fumigatie (toevoeging van verse organische stof aan de bodem) met als doel reductie nematodendruk en compostering van gewasresten, kan worden toegestaan door Stichting Demeter op basis van ontheffing onder de volgende voorwaarden: <ul style="list-style-type: none"> • Onmiddellijke toepassing van koehoornpreparaat en koeflattenpreparaat na gebruik van de methode • Alleen in combinatie met een teeltwisselconcept • Kan op zijn vroegst met tussenpozen van drie jaar opnieuw worden aangevraagd (APP 1 B, zie bijlage 7)
Water beheer		Regenwateropvang uit glazen kassen is verplicht, glazen kassen kleiner dan 50 m ² en plastic tunnels zijn uitgesloten van deze vereiste

Biodiversiteit

Biodiversiteit	Het gebied onder glas en plastic moet geïntegreerd worden in het gehele biodiversiteitsconcept van de boerderij (6.1.8.3. Biodiversiteit)	De boerderij moet voldoen aan de eisen van paragraaf 6.1.8.3., maar met 20 % biodiversiteit reserve** in plaats van 10 %. De biodiversiteitsreserve moet het gebied onder glas of plastic omvatten. Compensatie gebaseerd op het terrein buiten de kas is niet mogelijk. Er moet speciale aandacht worden besteed aan groenbemesters tijdens de groeiseizoen, bloeiende stroken en zaadvaste rassen
----------------	---	---

* Deze voorwaarden zijn vanaf 2028 van toepassing op de huidige gecertificeerde boerderijen. Voor bedrijven in omschakeling vanaf de landelijke implementatie van deze norm.

** Voor deze eis kan Stichting Demeter bestaande licentiehouders een overgangsregeling verlenen voor een periode van vijf jaar tot 2027. Voor bedrijven in omschakeling zijn deze voorwaarden al van toepassing vanaf 2021.

Er dient een energieplan te worden goedgekeurd door de Demeter Licentie Commissie. Dit plan dient elke drie jaar te worden geëvalueerd en eventueel bijgesteld. Bij elektriciteitsgebruik is groene stroom verplicht.

Na stomen kan de eerste oogst niet als Demeter worden afgezet en dient gedurende tenminste vier jaren een vruchtwisseling te worden gehanteerd van 1:4 of ruimer.

Kunstmatic licht is slechts toegestaan bij de opkweek van plantmateriaal.

CO₂-bemesting is slechts toegestaan indien de CO₂ een restproduct is.

6.1.6.6 Kiemen en scheuten

Voor de productie van kiemen en scheuten dient gebruik te worden gemaakt van zaden, wortels en wortelstokken die biodynamisch zijn vermeerderd. Materiaal van gangbare oorsprong is niet toegestaan.

Het water dat voor de productie van kiemen en scheuten wordt gebruikt, dient van drinkwaterkwaliteit te zijn. Indien gebruikt, dienen alle substraten en dragers te voldoen aan de eisen van deze voorwaarden.

6.1.7 Meerjarige gewassen (fruitteelt en wijnbouw)

De bodem mag niet het hele jaar door vrij van vegetatie of natuurlijke begroeiing worden gehouden. Het oprichtingsjaar kan zo nodig een uitzondering vormen op deze regel (APP 2: zie Bijlage 7).

De boomstroken mogen eventueel wel (een deel van het jaar) worden vrijgehouden van begroeiing.

De in Bijlage 4 genoemde meststoffen mogen ook worden gebruikt voor bladbemesting (indien vermeld na ontheffing door de Demeter Licentie Commissie).

In appelopstanden mag koper uitsluitend worden gebruikt tot 15 juni volgens Bijlage 4. In perenopstanden mag koper uitsluitend worden gebruikt tot 15 juli volgens Bijlage 4.

6.1.7.1 Steunpalen

In verband met milieuschade, mag voor steunpalen in gematigde klimaat geen tropisch of subtropisch hout worden gebruikt. De tropische grassen, bamboe en pitriet, mogen worden gebruikt.

Stichting Demeter kan ontheffing verlenen om FSC-gecertificeerd tropisch hardhout te gebruiken als steunpaal.

Gebruik van nieuwe geïmpregneerde palen is niet toegestaan. Hergebruik van eigen geïmpregneerde palen is wel toegestaan. Nieuwe palen kunnen zo nodig volgens een milieuvriendelijk procedé worden verduurzaamd. De milieuvriendelijkheid dient te worden aangetoond.

6.1.8 Paddenstoelen

In Nederland worden tot dusver geen Demeter paddenstoelen geteeld. Internationale normen zijn op te vragen bij Stichting Demeter.

6.1.9 Biodiversiteit en milieu

6.1.9.1 Het kappen van ongerept regenwoud

Het kappen van ongerept regenwoud voor agrarisch gebruik is verboden. Ook andere waardevolle natuurgebieden dienen te worden beschermd.

6.1.9.2 Irrigatiewater¹

6.1.9.2.1 Irrigatiewater - algemeen

Irrigatie moet zo worden gepland dat de hoeveelheid water en/of de frequentie van toepassing niet leidt tot bodemdegradatie (vb. verzilting, erosie). Alle grond- of oppervlaktewater onttrekkingen moeten de vereiste officiële goedkeuring hebben. Het gebruik van fossiel water of het gebruik van niet-hernieuwbare

1 Voorwaarde wordt van kracht per 2024

waterbronnen is niet toegestaan. Stichting Demeter kan een ontheffing verlenen. De ontheffing moet een gedetailleerd plan bevatten waarin

1. de impact van het gebruik wordt beoordeeld en
2. een waterbeheer plan volgens paragraaf 6.1.9.3.3. is opgenomen (APP 5: Bijlage 7).

6.1.9.2.2 Irrigatiewater – kwaliteit en behandeling

Het water mag niet verontreinigd zijn met residuen van bestrijdingsmiddelen, ziekteverwekkende bacteriën of parasieten, of het eindproduct op enige wijze besmetten. Als oppervlaktewater wordt gebruikt voor professionele irrigatie moet de waterkwaliteit gecontroleerd worden door middel van regelmatige analyses. Speciale aandacht moet worden besteed aan het gebruik van oppervlaktewater waarvan in het zijriviergebied niet-biologische landbouw of industrie wordt bedreven.

- Filtersystemen hebben de voorkeur voor waterbehandeling.
- Het gebruik van chloorwater als irrigatiewater is toegestaan in gebieden waar water standaard gechloreerd is.
- UV-straling en ozonbehandeling van irrigatiewater is toegestaan.
- Elke andere behandeling zoals extra chlorering moet worden goedgekeurd met een ontheffing van Stichting Demeter. (APP 5 A: bijlage 7)

6.1.9.2.3 Irrigatiewater – waterbeheer

Bedrijven waarvan de irrigatiesystemen hun water geheel of gedeeltelijk uit oppervlakte- of grondwater halen moeten hun jaarlijkse waterverbruik op een zinvolle manier documenteren. De documentatie moet verwijzen naar de herkomst van het water, het verbruik per oppervlakte-eenheid en het totaal waterverbruik. Boerderijen die uitsluitend regenwater gebruiken of irrigeren met opgevangen regenwater zijn uitgesloten van deze regeling. In het geval dat:

- het gemiddelde waterverbruik stijgt met de jaren,
  - het huidige waterverbruik aanzienlijk hoger is dan de behoefte van de respectievelijke gewassen,
  - besparingen via b.v. druppel-, straal- of minisprinklerinstallaties niet ten volle worden benut,
  - opvangmogelijkheden voor regenwater niet volledig worden benut,
  - het landbouwbedrijf gelegen is in een regio met een bijzonder hoge of extreme waterschaarste,
- is Stichting Demeter gerechtigd een gedetailleerd water management systeem te eisen als de certificering wordt voortgezet.

6.1.9.3 Behoud van biodiversiteit

Het boerenbedrijf dient zich in te zetten voor het behoud van biodiversiteit op het bedrijf. Als de biodiversiteit op het boerenbedrijf en op de direct aangrenzende percelen kleiner dan 10% van het totale oppervlakte van het boerenbedrijf is, dient een biodiversiteitsplan te worden goedgekeurd door Stichting Demeter. In dit plan moet worden gedocumenteerd hoe de biodiversiteit zal worden bereikt, met een dui-

Internationaal toegestaan maar niet in Nederland zijn bijv. muren, paden, ruderaal gebieden, kopakkers, zeldzame dier- en plantensoorten. Daarnaast hanteert Nederland licht gewijzigde omschrijvingen van de arealen die mogen worden meegerekend. Dit zijn:

- Extensief begraasde waarin kruiden kunnen bloeien en uitzaaien.
- Bosgebieden (agroforestry), natuurbos en inheemse bomen (individuele bomen geschikt voor de locatie / 100 m² per boom) en bomenlanen en ongestoord bos.
- Bloemstroken of meerjarige gewassen die niet worden geoogst.
- Houtwallen en stroken oeverbeplanting.
- Sloten, beken en vaarten met natuurlijk oeverbeheer.
- Paddenpoelen.
- Takkenrillen en snoeihopen.

- Groen braakland waarvan niet wordt geoogst en waarvan het gewas tot bloei kan komen.
- Natuurvriendelijke erfbeplanting.

Op elk Demeter bedrijf dient een zelf declaratie en perceelskaarten aanwezig te zijn waarop staat aangegeven welke arealen als biodiversiteit worden aangemerkt. Indien niet is voldaan aan de 10%-norm, dient een Biodiversiteitsplan te worden opgesteld en voorgelegd aan de Demeter Licentie Commissie. In dit plan dient te worden aangegeven welke zaken worden aangepakt, en in welk tijdsbestek, om tot een passende hoeveelheid biodiversiteit op het bedrijf te komen.

delijke tijdsplanning.

6.1.10 Biodynamische plantenveredeling

In Nederland is biodynamische plantenveredeling niet van toepassing. Internationale normen zijn op te vragen bij Stichting Demeter.

6.2 Biodynamische preparaten (zie ook Bijlage 11)

Het bedrijf dient een effectieve methode voor het roeren van de preparaten te hebben, of een contract met een roer- en spuitdienst. Dit moet gecontroleerd worden in het kader van de jaarlijkse inspectie.

De spuitpreparaten dienen te worden gebruikt naar gelang van het gewastype:

- Het koehoornpreparaat dient te worden uitgereden aan het begin van de vegetatieve fase, of na de oogst van het gecertificeerde gewas, maar in ieder geval ten minste één keer per jaar met ten minste 50 gr/ha. Kiezelpreparaat (hoornkiesel) dient te worden gespoten afhankelijk van de ontwikkelingsfase van de plant, bij voorkeur tijdens de intensieve groeifase maar in ieder geval tussen het groei stadium en oogst, met een hoeveelheid van minimaal 2,5 g/ha. Meerjarige gewassen: Voor nieuw gepland gewas (eerste plantjaar) wordt het getolereerd om geen hoornkiesel te spuiten. Deze regeling kan alleen worden gebruikt als er in het eerste jaar geen oogst is.
- De spuitpreparaten moeten met schone apparatuur worden aangebracht.
- Alle organische mest (stalmest, compost, etc.) dient te worden behandeld met de compostpreparaten. In het geval dat een boerderij niet zelf composteert of geen compost heeft, bijvoorbeeld bij extensieve weilanden, is het verplicht om een samengesteld preparaat te verspreiden (zoals het koeflattenpreparaat) als vervanging op die gebieden die in de loop van het jaar geen geprepareerde mest krijgen.
- Alle productieve zones van het boerenbedrijf dienen elk jaar volledig behandeld te worden met de spuitpreparaten. Deze verplichting geldt niet voor ongebruikte of andere permanent niet-productieve zones.
- Een ontheffing kan worden verleend voor steile hellingen in bergachtige gebieden (op voorwaarde dat deze niet intensief worden beheerd of gemaaid) en voor gebieden waarop niet gereden kan worden. Deze ontheffing kan door de betreffende nationale organisatie in overweging worden genomen wanneer de licentiehouder een beheersplan voor de preparaten opstelt waarin het geplande gebruik van het preparaat wordt beschreven (gebieden die niet of onvolledig worden behandeld en met welke frequentie, op het bedrijf aanwezige roer- en spuitmachines, voorgestelde verbeteringen van de dekking in de toekomst, etc.). De ontheffing heeft een tijdslimiet, maar kan worden verlengd (APP 4 A: zie Bijlage 7).

Voor gebruik van vegetarische preparaten kan ontheffing worden aangevraagd bij de Demeter Licentie Commissie. De aanvraag dient te worden onderbouwd.

6.3 Veehouderij

6.3.1 Toepassingsgebied

Hier worden regels beschreven voor alle dieren die voor commerciële doeleinden in een Demeter-bedrijf worden gehouden. Dieren die niet biologisch gecertificeerd zijn en waarvan de producten voor eigen gebruik zijn, kunnen buiten de certificering worden gehouden zonder dat dit in strijd is met de omschakeling van het gehele boerenbedrijf. Deze kunnen echter niet onder het Demeter-keurmerk in de handel worden gebracht.

6.3.2 Vereisten voor het houden van vee

Demeter-certificering van landbouwbedrijven zonder dieren is niet mogelijk. Bij voorkeur betreft dit eigen vee, maar het kan ook ingevuld worden met een structurele samenwerking met een ander Demeter veehouderijbedrijf (of eventueel biologisch bedrijf, zie 6.3.4). Waar dit niet mogelijk is, moet ander vee worden opgenomen (zie het volgende paragraaf voor de minimale dierbezettingsgraad). Voor tuinderijen en bedrijven met uitsluitend meerjarige gewassen, is de vereiste om eigen dieren te hebben is niet verplicht indien het gebruik van mest, compost, groenbemesters en preparaten bijzonder intensief is. Voor tuinderijen is deze eis afhankelijk van de grootte van de boerderij zie de volgende paragraaf).

6.3.3 Dierbezettingsgraad

Tabel 6: Dierbezettingsgraad

Boerderijtype	0 – 10 ha	10 – 20 ha	20 – 40 ha	> 40 ha
Akkerbouw	Dierbezettingsgraad wordt bepaald door Stichting Demeter	Dierbezettingsgraad moet minimaal 0,1 GVE / ha zijn		Dierbezettingsgraad moet minimaal 0,2 GVE / ha zijn
Boomgaarden	Dierbezettingsgraad wordt bepaald door Stichting Demeter			
Tuinbouw	Dierbezettingsgraad wordt bepaald door Stichting Demeter	Dierbezettingsgraad moet minimaal 0,1 GVE / ha zijn, vanaf de certificerings-campagne van 2032**	Dierbezettingsgraad moet minimaal 0,1 GVE / ha zijn, vanaf de certificerings-campagne van 2027	Dierbezettingsgraad moet minimaal 0,2 GVE / ha zijn*

De berekening van de bezettingsgraad is altijd gebaseerd op het totale productieareaal.

* Deze norm is van toepassing op momenteel gecertificeerde boerderijen vanaf de certificeringscampagne van 2024. Voor bedrijven in doorschakeling is de norm van toepassing vanaf de landelijke implementatie van deze norm.

** Deze norm is van toepassing op momenteel gecertificeerde boerderijen vanaf de certificeringscampagne van 2032. Voor boerderijen in doorschakeling is de norm van toepassing vanaf de certificeringscampagne van 2027.

De dierbezettingsgraad wordt bepaald door de mogelijkheden voor veevoederproductie, afhankelijk van het klimaat en de plaatselijke omstandigheden. Er dient rekening te worden gehouden met de instandhouding en de ontwikkeling van de vruchtbaarheid van de bodem.

Compensatiemaatregelen voor de minimale bezettingsgraad zijn beschreven in paragraaf 6.3.4.; elke verdere nationale compenserende maatregelen of concepten vereisen goedkeuring door de Voorwaarden Commissie van BFDI.

De maximale bezettingsgraad mag niet hoger zijn dan 2,0 grootvee-eenheden/ha.

Zie Bijlage 1 voor een berekening van verschillende grootvee-eenheden.

6.3.4 Samenwerking tussen boerenbedrijven

Om te voldoen aan de minimale eisen met betrekking tot veehouderij volgens paragraaf 6.3.3., is een samenwerking tussen twee of meer biodynamisch gecertificeerde boerenbedrijven in de zin van een organische eenheid mogelijk. In gevallen waar geen enkel biodynamisch bedrijf voldoende dichtbij is, kan samenwerking in de zin van een voer-mest uitwisseling worden georganiseerd tussen het biodynamisch gecertificeerde boerenbedrijf en een biologisch boerenbedrijf. In beide gevallen dient er echter een wettelijk contract te zijn, dat bij Stichting Demeter moet worden ingediend.

Voordat een mest-samenwerking met een biologisch veehouderijbedrijf is toegestaan moet aan de volgende voorwaarden worden voldaan:

- De samenwerkende veehouderijbedrijf moet de dieren voeren met 100% biologisch voer.
- Het samenwerkende veehouderijbedrijf is geheel omgeschakeld naar biologische productie.
- De overeenkomstige equivalenten aan voer en mest moeten fysiek worden uitgewisseld.
- De mest dient geprepareerd te worden op het veehouderij bedrijf of 6 weken voor toepassing.
- De mest dient te worden bereid op het bedrijf van oorsprong (bij voorkeur in de stal), of ten minste zes weken voor de toepassing.
- Het equivalente dierbezettingsgraad voor het gehele areaal mag niet meer dan 2 GVE/ha per jaar zijn.

Een veevoeder-samenwerking met een biologische boerderij is toegestaan, onder de volgende voorwaarden:

- Er moet een wettelijk contract zijn, dat moet worden ingediend bij Stichting Demeter. Voor eenjarige en meerjarige teelt van voedergewassen moet het contract ten minste drie jaar beslaan.

Stichting Demeter kan een ontheffing verlenen op de minimale contractduur bij een onderbouwd verzoek.

- Het gebruik van preparaten dient ten minste één jaar van tevoren te worden gestart en moet worden uitgevoerd door het veevoederontvangende biologisch-dynamische boerenbedrijf.
- Als de vruchtwisseling het mogelijk maakt om op het samenwerkingsgebied voedingsgewassen te verbouwen, dient het gebruik van preparaten te worden voortgezet als de voederproductie in de daaropvolgende jaren wordt voortgezet. Voedingsgewassen die in samenwerking worden geproduceerd, kunnen niet als Demeter in de handel worden gebracht.
- Voederproductie in samenwerking onder de voorgaande voorwaarden kan worden behandeld als productie op het boerenbedrijf en Demeter-hoeveelheid voor het veevoeder ontvangende biodynamische bedrijf.
- Er dient er een ontheffing te worden aangevraagd bij Stichting Demeter (APP 5A: zie Bijlage 7).

6.3.5 Management

Het staltype en de andere beheeromstandigheden dienen zodanig te zijn georganiseerd dat de dieren normale gedragskenmerken en bewegingen kunnen vertonen. Zo moeten zij bijvoorbeeld ongehinderd kunnen staan en liggen en een droge rustplaats hebben. Stallen waarin de dieren zich vrij kunnen bewegen hebben daarom de voorkeur.

- Het beheer is zodanig dat de dieren zoveel mogelijk vrij contact hebben met hun natuurlijke omgeving (zon, regen, aarde om op te lopen, etc.). Dit dient vooral te worden gegarandeerd door toegang tot weiland, of in ieder geval tot de openlucht. Bovendien moet er voldoende licht zijn, een goede stalomgeving en bescherming tegen de wind.
- Het vastbinden van dieren in stallen is verboden. Om veiligheids- of welzijnsredenen kan, na goed-

keuring door Demeter, voor bepaalde dieren een beperkte ontheffing worden verleend.

De dieren dienen de beschikking te hebben over comfortabele ingestrooide ligplaatsen. Het strooisel dient te bestaan uit biologisch stro of gelijkwaardig natuurlijk materiaal van biologische oorsprong, of uit maaisel van natuurterreinen. Compost, volgens de eisen genoemd in Bijlage 4 met toegestane Meststoffen, mag worden gebruikt als ligbed in compoststallen.

Bedrijven met een potstal mogen aanvullend gebruik maken van gangbaar stro indien minimaal 2,5 kg biologisch stro per dier (GVE) per stal dag wordt gebruikt. Met een ontheffing kan een groter aandeel gangbaar stro worden gebruikt. De Demeter Licentie Commissie kan een bedrag in rekening brengen van maximaal 1 tot 5 maal het prijsvoordeel.

De stallen moeten zodanig voorzien zijn van licht dat onder normale weersomstandigheden goed zicht op de dieren mogelijk is. De minimale hoeveelheid daglicht in de stal dient 25 Lux te zijn. Bij zeer donker weer mag worden bijverlicht met kunstlicht. In pluimveestallen dient kunstmatige TL-verlichting een frequentie te hebben van minimaal 100Hz.

6.3.5.1 Rundveehouderij

Al het rundvee (zoogkoeien, stieren, melkvee, jongvee, en kalveren) dienen in de zomermaanden toegang te hebben tot de weide. Waar dit niet mogelijk is, dient het hele jaar door toegang tot de openlucht te zijn. Het is niet toegestaan om enig soort vee het hele jaar door in stallen vast te binden. Koeien moeten bij het afkalven vrij kunnen bewegen. Bij stalverbouwingen dient een afkalfruimte te worden gecreëerd. Rundveehouderij zonder toegang tot weiland en uitloop in de openlucht is niet mogelijk.

Koeien dienen tenminste 180 dagen per jaar weidegang te hebben.

Het staltype en de interne indeling en inrichting dienen aan de volgende eisen te voldoen:

- De slaapcabines voor runderen dienen voorzien te zijn van geschikt strooisel.
- Volledige roostervloeren (meer dan 50%) zijn niet toegestaan en de roostervloer mag niet als rustplaats worden berekend.
- Koetrainers zijn niet toegestaan.
- Er is voldoende ruimte beschikbaar en de kudde kan sociaal gedrag en ongehinderde voeding vertonen.
- Er moeten minstens evenveel voer-/ligplaatsen zijn als er dieren in de stal aanwezig zijn. In stallen met ad lib-voeding mogen minder voerstations worden aangeboden.
- De kalveren dienen zo snel mogelijk met elkaar in contact te worden gebracht. Ze dienen vanaf de tweede week in groepen te worden gehouden als er voldoende dieren van dezelfde leeftijd zijn. Kalverboxen zijn alleen toegestaan in de eerste week.

Het onthoornen van dieren en onthoornde dieren zijn niet toegestaan op het boerenbedrijf. In goed gemotiveerde gevallen kan een ontheffing worden verleend door Stichting Demeter, maar deze moet jaarlijks worden herzien.

Herkauwersoorten die met behulp van een vorm van gentechnologie onthoorned zijn, mogen niet worden gebruikt voor de productie van Demeter-melk, -vlees en -vezels.

Historische, landras- en erfgoeddrassen van natuurlijk hoornloze herkauwers en genetisch hoornloze rassen, die niet langer bestaan in gehoornde vorm (zie de volgende positieve lijst) zijn alleen toegestaan voor de productie van vlees. Die rassen mogen gebruikt worden voor de vervangingskruising:

- Texelaar

Als een bedrijf dat wil doorschakelen genetisch hoornloze rassen heeft, moet het direct na de start van de doorschakelperiode beginnen met een vervangingskruising met gehoornd vee. Tijdens dit overgangsproces worden hoornloze runderen getolereerd op het bedrijf, als de voortgang naar gehoornd vee tijdens de inspectie kan worden aangetoond.

Genetisch hoornloze rassen in welke vorm dan ook, en verdringingskruising met genetisch hoornloze rassen of met enige andere vorm van hoornloze rassen of kruisingen in de productie van Demeter-melk is verboden.

Een varkensmesterij met meer dan 20 gemiddeld aanwezige vleesvarkens dient alle biggen uit eigen zeugenhoudery te betrekken.
Verplichte weidegang voor dragende en guste zeugen, zolang de weersomstandigheden dit toelaten.
Verplichte toegang tot uitloop of open lucht voor vleesvarkens, gedurende de gehele mestperiode.
Het strooisel voor de ingestrooide ligruimte dient voor minimaal 50% te bestaan uit stro van minimaal biologische kwaliteit.

Het is toegestaan kalveren te castreren om de gezondheid, het welzijn of de hygiëne van de dieren te verbeteren. De ingreep dient op de meest geschikte leeftijd te worden uitgevoerd door deskundig personeel. Het lijden van de dieren moet tot een minimum worden beperkt.

6.3.5.2 Schapen-, geiten- en paardenhoudery

De voorwaarden voor runderen zijn ook van toepassing op schapen, geiten en paarden.

- Bovendien mogen in de biodynamische veehoudery geen systematische ingrepen zoals castratie, het aanbrengen van elastische banden aan de staarten en het couperen van de staarten worden uitgevoerd.
- Sommige van deze ingrepen mogen worden uitgevoerd om de gezondheid, het welzijn of de hygiëne van de dieren te verbeteren. Dergelijke ingrepen dienen op de meest geschikte leeftijd te worden uitgevoerd door deskundig personeel en het lijden van de dieren moet tot een minimum worden beperkt.

- Geiten dienen tenminste 180 dagen per jaar te worden geweid, waarbij tenminste 30% van het dagrantsoen kan worden verkregen uit beweiding.

6.3.5.3 Varkenshoudery

In de slaapstallen dient stro (of ander organisch strooisel) te liggen. Volledige roostervloeren (meer dan 50%) en beheer waarbij de dieren worden vastgebonden, zijn niet toegestaan. Waar mogelijk, dient toegang tot de openlucht met mogelijkheid tot wroeten te worden geboden (APP 10: zie Bijlage 7).

- Zeugen dienen voor het werpen zo kort mogelijk te worden ingesloten (maximaal 14 dagen). In de huisvesting mogen ze niet worden vastgebonden. Zeugen dienen toegang te hebben tot de openlucht voor zover de plaatselijke omstandigheden dit toelaten. Guste zeugen, gelten en jonge zeugen dienen in groepen te worden gehouden.
- Voor gespeende biggen zijn boxen met smalle roostervloeren of kooien niet toegestaan.
- Het knippen of op andere manieren preventief vijlen van de tanden van biggen is niet toegestaan, evenmin als het couperen van staarten of oren.
- Neus- of varkensringen, die voorkomen dat de varkens gaan wroeten, zijn verboden.
- Het is toegestaan om biggen te castreren ten behoeve van gezondheid, welzijn of vleeskwaliteit. De ingreep dient op de meest geschikte leeftijd te worden uitgevoerd door deskundig personeel. Het lijden van de dieren moet tot een minimum worden beperkt.

6.3.5.4 Pluimveehouderij - basisregels

Voor alle pluimveesoorten is een beheer vereist dat het natuurlijke gedrag mogelijk maakt. Om de sociale structuur van pluimveekoppels te verbeteren, dienen twee hanen per 100 legkippen te worden gehouden.

- Voor pluimvee dat normaal gesproken op een zitplaats zit, dienen - voor de soort geschikte - verhoogde rustplaatsen aanwezig te zijn. Er dient gezorgd te worden voor voldoende zandbadruimte en zonneweide. Waterpluimvee dient over voldoende watertoevoer te beschikken. Eenden dienen te beschikken over watergebieden om te kunnen zwemmen. Ganzen hebben een voorziening nodig om hun hoofd en nek te kunnen onderdompelen.
- Voor jonge vogels en legkippen zijn openluchtrennen vereist. Ander pluimvee dient toegang te hebben tot een uitloop in de openlucht. Watervogels moeten bovendien toegang hebben tot open water.
- Stallen, gebouwen en huisvesting dienen zo te worden gebouwd en onderhouden dat ze voldoen aan de natuurlijke behoeften van de vogels. Kooisystemen zijn verboden. Voor het leggen van de eieren dienen nestkasten aanwezig te zijn.
- Voldoende daglicht, goede klimatologische omstandigheden in de huisvesting en een lage stofbelasting zijn onmisbare voorwaarden voor de gezondheid en het welzijn van pluimvee. Verminkingen van pluimvee, zoals het kappen van snavels, trimmen of castreren, zijn verboden. Het houden van kapoenen is eveneens verboden.
- In de actieve fase gedurende de dag mogen maximaal 4,4 leghennen, ouderdieren of 7,1 jonge leghennen of maximaal 16 kg levend gewicht (max. 18 kg levend gewicht in mobiele kippenrennen) per m² worden gehouden. De minimumslachtleeftijd voor alle pluimveesoorten is vermeld in Bijlage 8.
- In de krabruimte en in de ruimte voor voer- en watervoorziening dient voldoende daglicht te zijn. Voor de verlichting zijn alleen lampen zonder stroboscopische werking toegestaan.
- De huisvesting mag maximaal 3.000 leghennen (bij voorkeur gehouden in koppels van 1.000 hennen), of ouderdieren voor leghennen of mestdieren, 9.600 jonge leghennen en hun broederhaantjes of jonge ouderdieren (opgedeeld in koppels van niet meer dan 4.800 vogels), 10 x 200 legkwartels, max. 1.000 kalkoenen, 2.500 jonge hanen of parelhoenders, 1.000 ganzen, 1.000 eenden en 10 x 500 kwartels voor het mesten. Voor bestaande gebouwen, kunnen ontheffingen worden verleend door Stichting Demeter. Alle nieuwe voorzieningen moeten aan deze voorwaarden voldoen (APP 12: zie Bijlage 7).
- Afhankelijk van het klimaat van het land is het zinvol om stallen te bieden met verschillende klimaatzones, warme binnenruimte en een buitenruimte genaamd wintertuin, met een aangrenzende pluimveestal. Een dergelijke pluimveestal, die geldt als open uitloopruimte (weidegebied), omheind maar niet overdekt, met openingen naar de weide en bedekt met krasbaar, vochtabsorberend materiaal, beschermt de weide in de buurt van de stal tegen een hoge toevoer van mest.
- Voor de ganzen- en eendenweide is een schuilplaats voldoende.

Voor pluimveebedrijven geldt een maximale stalbezetting van 5 legkippen per vierkante meter. Per 100 leghennen dient 0,5 m² baadruimte in de stal aanwezig te zijn, met schoon, los zand. De kippen moeten de beschikking hebben over verhoogde (minimaal 40 cm hoog) zitstokken. Geïntegreerde zitstokken tellen niet mee bij de bepaling van de zitstoklengte. De daglengte in pluimveeschuren mag worden verlengd met behulp van kunstlicht tot maximaal 14 uur.

Er dienen maatregelen te worden genomen om te voorkomen dat kippenmest de bodem verontreinigt bij de overgang van de stal naar de uitloop. Dat kan als volgt worden ingevuld:

- Er wordt vocht absorberend materiaal opgebracht rond de uitgangen van de stal naar de uitloop. Dit materiaal wordt regelmatig afgevoerd en gecomposteerd.
- Er is beton of een andere verharding aangebracht rond de uitgangen van de stal. De mest wordt regelmatig afgevoerd en gecomposteerd.
- Er worden andere maatregelen genomen. Deze dienen ter goedkeuring te worden voorgelegd aan de DLC.

De uitloopruimte in de openlucht dient geschikt te zijn voor de natuurlijke behoeften van de betreffende pluimveesoorten. Voor kippen dient minimaal 40% van de oppervlakte gelijkmatig te worden bedekt met meerjarige planten om bescherming te bieden, bijvoorbeeld met struiken en bomen. Eenjarige gewassen of kunstmatige bescherming kunnen worden gebruikt tot een blijvende gewasbedekking van 40% van het oppervlak is bereikt.

Bovengenoemde eisen zijn verplicht voor alle handelingen, ongeacht de hoeveelheid pluimvee die gehouden wordt.

6.3.5.5 Pluimveehouderij - specifieke regels

Deze paragraaf is niet verplicht voor boerenbedrijven met in totaal minder dan 100 leghennen, 100 mestkippen, 20 kalkoenen, ganzen of eenden.

- In huisvesting met verschillende klimaatzones is het mogelijk om leghennen 's nachts in de warme klimaatzone te houden met een hogere bezettingsgraad.
- Wanneer er een wintertuin is, bedraagt de maximale bezettingsgraad per vierkante meter: 10 leghennen of ouderdieren of 16 jonge hennen of 48 kg levend gewicht aan mestpluimvee.
- Wanneer de openingen naar het buitenste deel van de huisvesting (wintertuin) open zijn, kunnen in het binnenste deel van de huisvesting (warme klimaatzone) maximaal 8 leghennen of 13 jonge leghennen of 24 kg levend gewicht aan mestpluimvee per m² worden gehouden. In dit geval moeten de openingen vanzelf opengaan (geautomatiseerd). Alleen onder deze voorwaarden wordt de wintertuin als stalruimte gezien.
- De bezettingsgraad, het aantal en de breedte van de openingen, de uitrusting voor voer- en watervoorziening, de hogere zitstokken en nesten met strooisel of met een gladde inleg dienen te worden aangepast aan het gewicht van de dieren.
- Tijdens de actieve fase mogen de dieren niet worden gehinderd in hun toegang tot de verschillende huisvestingszones. Zowel de wintertuin als de huisvesting moeten verlicht zijn.
- De breedte van de openingen tussen de verschillende zones/ruimten dient minimaal 1 m per 150 leghennen, 250 jonge leghennen en 500 kg levend gewicht aan mestpluimvee te bedragen. De hoogte van de openingen dient zodanig te worden aangepast dat de dieren rechtop kunnen lopen. De verhoogde roostervloeren dienen voorzien te zijn van mestputten. Er mogen niet meer dan 3 roostervloeren boven elkaar liggen. Ten minste een derde van de toegankelijke huisvestingsruimte dient bedekt zijn met strooisel.
- De minimaal vereiste oppervlakte per vogel is: 4 m² voor legkippen en fokdieren, 1 m² per kg levend gewicht aan mestpluimvee maar minimaal 4 m² per dier, 10 m² per kalkoen, 5 m² per eend. Ganzen hebben minimaal 4 m² weideoppervlak per kg levend gewicht nodig, en minimaal 15 m² per gans. De weide mag niet verder van de huisvesting verwijderd zijn dan 150 m voor leghennen, mestkippen en kalkoenen en 80 m voor eenden. Voor ganzen zijn de afstanden niet beperkt.
- Jonge leghennen en hun broederhaantjes hebben toegang tot weidegrond nodig (1 m² per dier).
- Het fokken en uitbroeden dienen te worden opgenomen in het certificeringsproces.

6.3.6 Voeren

Elk bedrijf streeft naar volledige zelfvoorzienendheid. Het krachtvoer bestaat voornamelijk uit granen en peulvruchten. Het voederen van bijproducten van de industriële extractie is niet toegestaan. Dierlijke producten zijn niet toegestaan (behalve melk, melkproducten, wei en eieren).

Antibiotica, sulfonamide-geneesmiddelen, coccidiostatica, hormonen, synthetische verbindingen uit de organische chemie en farmaceutica zijn niet toegestaan als toevoegingen in diervoeders. Geïsoleerde aminozuren, groeibevorderaars, productieverhogers (voederantibiotica en -versterkers) en synthetische chemische toevoegingen (met uitzondering van vitaminen) zijn niet toegestaan.

Er mag geen gangbaar voer worden ingekocht. In noodgevallen mag gangbaar voer worden ingekocht na toestemming van Stichting Demeter (APP 24: zie Bijlage 7).

Elke aankoop van diervoeders, voederbereidingen, toevoegingen voor diervoeders, mineralen- en vita-

minemengsels en technische hulpstoffen voor het maken van kuilvoer dient te worden gedocumenteerd. Ook dient te worden gecontroleerd of er geen genetisch gemodificeerde stoffen of daarvan afgeleide producten in het product aanwezig zijn. Het bewijs van niet-verkrijgbaarheid van biodynamische bronnen dient te worden opgenomen als onderdeel van het jaarlijkse certificeringsproces. Voor elke invoer van diervoeders dient documentatie te worden verstrekt waaruit de oorsprong, de benaming, de hoeveelheid en de gebruikswijze van het diervoeder blijken.

6.3.6.1 Productie op het boerenbedrijf / Demeter-aandelen voor alle dieren

Voedergewassen die op het boerenbedrijf worden geproduceerd vormen de basis van de diervoeding. Op het bedrijf geproduceerde voedergewassen vormen het uitgangspunt voor een voederregime dat is afgestemd op de dieren van het betreffende bedrijf.

- Als veevoeder op het bedrijf moet worden aangevoerd, dan dient bijzondere zorg te worden besteed aan de keuze van de voederkwaliteit die geschikt is voor Demeter-productie en moet het algemene voederregime in acht worden genomen.
- Voor pluimveehouders met minder dan 350 dieren, die niet genoeg akkerbouwgrond hebben om het vereiste minimale aandeel voer van eigen bedrijf te halen, is een verlaging van het minimale aandeel voer van eigen bedrijf toegestaan. Hoe ver de verlaging gaat, en andere extra voorwaarden worden door Stichting Demeter bepaald.¹

Tabel 7: Aandeel Demeter over en bedrijfseigen productie (in droge stof op jaarbasis)

Diersoort	Minimaal Demeter aandeel voer*	Maximaal Biologisch aandeel voer **	Minimale bedrijfseigen productie ***	Ontheffing mogelijk
Runderen en paarden	80%	20%	80%	Nee ****
Geiten en schepen	70%	30%	60%	Nee ****
Varkens en pluimvee	70%	30%	50%*****	Ja, tot 50% Demeter voer

* Dit kan in omschakeling naar Demeter voer bevatten als het al een biologisch certificaat heeft en het van eigen bedrijf is.

** Dit mag GEEN in omschakeling naar biologisch bevatten, tenzij van eigen bedrijf en dan maximaal 20 %.

*** of afkomstig van een samenwerking met een ander Demeter bedrijf, aantoonbaar d.m.v. een samenwerkingsovereenkomst. Bij diverse diersoorten mag het een gemiddelde zijn over bedrijf.

**** Behalve in noodgevallen met toestemming van DLC.

6.3.6.2 Voer-in-omschakeling

Voer van de productie op het eigen boerenbedrijf, dat zich in het eerste jaar van de omschakeling naar Demeter bevindt, en biologisch voer, mogen alleen op het eigen bedrijf worden gevoederd. In het eerste omschakelingsjaar kan dit voer tot 100% van de verhouding worden gevoederd. In de jaren daarna of als

1 Voorwaarde wordt van kracht per 2024

een bedrijf nieuwe grond koopt, kan in de verhouding tot 20% van dit voer worden gevoederd.

6.3.6.3 Het voeren van runderen, schapen, geiten en paarden

Het voer dient geschikt te zijn en een zo hoog mogelijk ruwvoergehalte te hebben (groenvoer, bijv. weidegras, hooi of kuilvoer), maar minimaal 75% droge stof (DS) gedurende het hele jaar. Het grootste deel van het zomervoer dient te bestaan uit groen materiaal, bij voorkeur van weide.

- In de winter dienen de dieren zoveel mogelijk hooi krijgen (koeien drie kilo per dier per dag en kleine herkauwers navenant minder). Als het door klimatologische omstandigheden niet mogelijk is om hooi van goede kwaliteit te oogsten, dan - als vervanger - kuilgras (klaver) worden gebruikt dat na het begin van de bloei wordt gemaaid.
- Het basisvoederrantsoen mag niet uitsluitend uit kuilvoer bestaan gedurende het hele jaar.
- Voor alle herkauwers zijn diervoeders van dierlijke oorsprong verboden. Deze beperking geldt niet voor melk en melkproducten.
- In alle gevallen dient rekening te worden gehouden met de bijbehorende effecten op de certificeringsstatus van de eindproducten.

6.3.6.4 Het voeren van vleesvee

De internationale regels omtrent voeren van vleesvee zijn niet van toepassing in Nederland. Deze zijn gelijk aan die van het melkvee (zie 6.3.6.3.).

6.3.6.5 Het voeren van opfokkalveren, mestkalveren, veulens, lammeren en jonge geitjes

De volgende voeders, zoveel mogelijk afkomstig van productie op eigen boerenbedrijf, kunnen worden gebruikt: melk, indien mogelijk moedermelk, ruwvoer, gemalen granen. Kalveren en veulens dienen ten minste drie maanden melk te krijgen, schapen en geiten 45 dagen. Het is verboden om alleen op melk te mesten zonder toevoeging van enige vorm van ruwvoer.

Het voeren met melkvervangers is toegestaan volgens het algemene regime en met de volgende voorwaarden:

- De melkvervanger dient voor minimaal 80% (op basis van droge stof) te bestaan uit melkpoeder of magere melkpoeder.
- De melkvervanger mag weipoeder, graanzetmeel, suiker, plantaardige oliën en toegevoegde vitamines en mineralen bevatten.
- De melkvervanger mag geen plantaardige eiwitbronnen of palm- of kokosolie bevatten.

Het voeren met biologische melkpoeder is niet toegestaan. Met uitzondering van lammeren die worden afgevoerd voor gangbare mestrij, gedurende maximaal de eerste twee weken.

6.3.6.6 Nomadisch vee en begrazing op niet-landbouwgrond

Producten van nomadische dieren mogen als Demeter in de handel worden gebracht als twee derde van het voer afkomstig is van eigen productie en de helft van het voer afkomstig is van biodynamisch beheerde landbouwgrond. Het overige deel mag afkomstig zijn uit extensief beheerde gebieden, waaronder natuurreservaten die geen gebruik mogen hebben gemaakt van kunstmest of gewasbeschermingsmiddelen, waar de preparaten niet kunnen worden gespoten vanwege een steile helling of ontoegankelijkheid (APP 4A: zie Bijlage 7).

- Dieren die op deze wijze worden gefokt, mogen pas zes maanden na het spenen in de handel worden

gebracht onder het Demeter-keurmerk, op voorwaarde dat zij in deze periode zijn gevoerd en beheerd volgens de voorwaarden.

- Er moet een begrazingsdagboek worden bijgehouden.

Wanneer zeer extensieve natuurgebieden worden gebruikt om vee te weiden, kan voor deze gebieden ontheffing worden aangevraagd op het gebruik van de preparaten. Vee dat uitsluitend wordt gevoerd met voer vanuit deze gebieden kan met deze ontheffing niet als Demeter worden verkocht.

6.3.6.7 Gastdieren

Internationale Demeter regels omtrent gastdieren zijn in Nederland niet van toepassing. Het is toegestaan biologische gastdieren te weiden op Demeter-percelen, ze dienen daarbij gehouden te worden volgens de Demeter normen. Gangbare dieren mogen alleen met een ontheffing van de Demeter Licentie Commissie gehouden worden. Er mogen geen Demeter dieren en gangbare dieren tegelijkertijd op het betreffende perceel aanwezig zijn.

6.3.6.8 Gemeenschappelijke weide

Internationale Demeter regels omtrent dieren die op gemeenschappelijke weiden worden gehouden, zijn niet van toepassing in Nederland.

6.3.6.9 Het voeren van varkens

Het doel is om alle voederbehoefte voor de varkens op het bedrijf te produceren. De varkens dienen een dagelijks rantsoen van ruwvoer of eventueel voer met een hoog vochtgehalte (bijv. groenvoer, bieten) aangeboden te krijgen.

- De totale hoeveelheid ingebracht voer is maximaal 50% (DS).
- Stichting Demeter kan de aankoop van biologisch-gecertificeerd voer voor varkens tot 50% toestaan als er geen Demeter-voer verkrijgbaar is. De niet-verkrijgbaarheid moet worden aangetoond. (APP 13: zie Bijlage 7)

Voer afkomstig van een samenwerking met een ander Demeter bedrijf, aantoonbaar d.m.v. een samenwerkingsovereenkomst, valt niet onder de norm van 50% ingebracht voer.

6.3.6.10 Het voeren van pluimvee

Een deel van de voeding dient zo te worden gegeven dat de dieren kunnen foerageren voor voedsel. Galloanserae (eendachtigen en hoenderachtigen) moeten 20% van hun voer in de vorm van hele korrels krijgen. Minstens 5% van het totale voer dient in het strooisel of in de uitloop in de openlucht te worden gegeven, zodat ze kunnen foerageren voor het voer. Er moeten structuurgrondstoffen met structuur gegeven worden; voor mestpluimvee in de vorm van hele graankorrels in de mengvoerders.

- Alle pluimvee dient wat grit te krijgen. De dieren moeten uit open water kunnen drinken, ten minste uit kommen. Ganzen en kalkoenen hebben tijdens de vegetatiefase groene weide nodig. Demeter-weideganzen hebben minimaal 35% aan droge stofgehalte van het voer nodig in de vorm van vers grasland. Eenden moeten in staat zijn om rond te scharrelen voor hun voeropname.
- Stichting Demeter kan de aankoop van biologisch-gecertificeerd voer voor pluimvee in hoeveelhe-

den tot 50% toestaan, indien er geen Demeter-voer verkrijgbaar is. De niet-verkrijgbaarheid moet worden aangetoond.

- Bij pluimveehouderijen met minder dan 350 dieren en onvoldoende bouwland om het minimale aandeel van 50% van de bedrijfseigen productie te realiseren, kan Stichting Demeter een verlaging van het bedrijfseigen aandeel toestaan, zie paragraaf 6.3.6.1.¹

6.3.7 Fokken en identificatie

6.3.7.1 Fokken

Volgens een principe van de biodynamische methode worden mannelijke dieren op het boerenbedrijf gehouden. Dit wordt daarom ten eerste aanbevolen. Kunstmatige inseminatie kan het effect van de mannelijke invloed binnen de kudde niet volledig vervangen en wordt niet aanbevolen. Het is niet toegestaan om dieren te produceren met behulp van genetische manipulatie of door middel van biotechnologie (embryotransplantatie, zaadscheiding voor geslachtsbepaling).

6.3.7.2 Identificatie van vee en bijhouden van administratie

De bewijslast dat aan deze norm is voldaan ligt bij de boer.
Het is ook niet toegestaan runderrassen te gebruiken die zijn geselecteerd op de dikbilfactor, zoals Belgische Blauwen en Verbeterd Roodbont.
Fokken met genetisch hoornloze mannelijke dieren ten behoeve van de runder en geiten veehouderij (melk en vleesproductie) is niet toegestaan.

6.3.8 Oorsprong van dieren, ingebracht vee en marketing

Internationale normen omtrent identificatie en registratie zijn in Nederland opgenomen in de algemene wetgeving.

6.3.8.1 Ingebrachte dieren voor de fokkerij of uitbreiding van de veestapel

Ingebracht vee voor de fokkerij of uitbreiding van de veestapel dient bij voorkeur afkomstig te zijn van biodynamisch gecertificeerde bedrijven. Alleen als deze niet verkrijgbaar zijn, mogen dieren van biologisch-gecertificeerde bedrijven worden ingebracht. Wanneer er geen dieren uit de biologische landbouw verkrijgbaar zijn, kan Stichting Demeter een ontheffing verlenen voor dieren van gangbare bedrijven (tot maximaal 40% van de veestapel). (APP 18: zie Bijlage 7)

Alle aangekochte gangbare herkauwers dienen een bevestiging te hebben dat zij niet met diermeel of vleesbeendermeel zijn gevoederd, voor zover dit niet al door de nationale wetgeving is uitgesloten.

Voor de minimumeisen voor het in de handel brengen onder Demeter, zie de tabellen 8 t/m 11.

¹ Voorwaarde wordt van kracht per 2024

Het aankopen van dieren (koeien en geiten) die gefokt zijn vanuit genetisch hoornloze ouders is niet toegestaan. Aangevoerd vee mag niet zijn gefokt met behulp van embryo-transplantatie-technieken.

6.3.8.2 Ingebrachte dieren voor mesterij

Dieren die voor de mesterij worden ingebracht, voor de verkoop van vlees met het Demeter-beeldmerk, mogen uitsluitend afkomstig zijn van Demeter-bedrijven. Alleen als deze niet verkrijgbaar zijn, mogen de dieren afkomstig zijn van biologisch-gecertificeerde bedrijven. Voor de minimumtermijnen die nodig zijn voor het verkrijgen van Demeter-certificering voor vlees en andere producten, zie tabellen 8 t/m 11.

6.3.8.3 Melk, melkkoeien en kalveren, mestrunderen

- Als individuele melkkoeien van gangbare oorsprong worden ingebracht, dan mag hun melk als Demeter in de handel worden gebracht na 6 maanden voederen en beheren volgens deze voorwaarden.
- Ingebrachte fokdieren van biologisch-gecertificeerde bedrijven mogen als Demeter in de handel worden gebracht na minimaal 12 maanden voederen en beheer volgens deze voorwaarden.
- Om als Demeter in de handel te worden gebracht, dienen mestrunderen van biologische oorsprong minimaal 2/3 van hun leven volgens deze voorwaarden te worden gevoerd en beheerd.
- De kalveren die worden ingebracht voor de opfok bij zoogkoeien dienen bij voorkeur afkomstig te zijn van Demeter-bedrijven. Als dit niet mogelijk is, dan moeten de kalveren afkomstig te zijn van biologisch-gecertificeerde bedrijven. Fokkalveren die afkomstig zijn van gangbare bedrijven mogen alleen worden ingebracht na goedgekeurde ontheffing door Stichting Demeter (APP 18: zie Bijlage 7).

Tabel 8: Etikettering van producten van dieren die zijn aangevoerd van biologische en gangbare afkomst – RUNDEREN

Te verkopen product RUNDEREN	Status dier bij aanvoer	Gevoerd en gehouden volgens Demeter normen	Label dat product mag krijgen
Melk	Biologisch	Direct	Demeter
Melk	Gangbaar	6 maanden	Demeter
Vlees	Biologisch	2/3 van hun leven	Demeter
Vlees	Gangbaar	Minstens $\frac{3}{4}$ deel van hun leven	Demeter
Fokvee	Biologisch	Minstens 12 maanden	Demeter

6.3.8.4 Schapen en geiten

Paragraaf 6.3.8.1 beschrijft de voorwaarden over het inbrengen van vee.

Melk van ingebrachte gangbare kdiere mag na 6 maanden met het Demeter-keurmerk in de handel worden gebracht.

Tabel 9: Etikettering van producten van dieren die zijn aangevoerd van biologische of gangbare afkomst – SCHAPEN EN GEITEN

Te verkopen product SCHAPEN EN GEITEN	Status dier bij aankoop	Gevoerd en gehouden volgens Demeter normen	Label dat product mag krijgen
Melk	Biologisch	Direct	Demeter
Melk	Gangbaar	6 maanden	Demeter
Vlees	Biologisch	Minstens 6 maanden	Demeter
Vlees	Gangbaar	Minstens 12 maanden	Demeter
Wol	Biologisch of gangbaar	Minstens 12 maanden	Demeter

6.3.8.5 Varkens

Paragraaf 6.3.8.1 beschrijft de beperkingen in aankoop van vrouwelijk ‘jongvee’ en de andere basisvereisten.

- Ingebrachte mestbiggen dienen bij voorkeur afkomstig te zijn van Demeter-bedrijven. Als deze niet verkrijgbaar zijn, dan mogen dieren van biologisch-gecertificeerde bedrijven worden verkregen.
- Biggen van gangbare oorsprong mogen alleen worden ingebracht met een door Stichting Demeter goedgekeurde ontheffing (APP 19: zie Bijlage 7).
- Alleen biggen uit systemen die gebruik maken van vloerstrooisel en zonder gecoupeerde startten mogen worden ingebracht.
- Immuno-castratie is niet toegestaan en ook niet de aankoop van immuno-gecastreerde dieren.

- Vlees van gangbare aangevoerde dieren mag niet worden verkocht als Demeter.

Tabel 10: Etiketteren van producten van dieren die zijn aangevoerd van biologische of gangbare afkomst – VARKENS

Te verkopen product VARKENS	Status dier bij aankoop	Gevoerd en gehouden volgens Demeter normen	Label dat product mag krijgen
Vlees	Biologisch	½ deel van hun leven	Demeter
Vlees	Gangbaar		Niet mogelijk
Fokken	Gangbaar	Minimaal 2 jaar	Demeter

6.3.8.6 Pluimvee

- Jonge hanen voor vlees of ander vleespluimvee dienen als ‘eendagskuikens’ te worden ingebracht. Dat wil zeggen dat ze uiterlijk 3 dagen na de geboorte de fokkerij moeten hebben verlaten.
- Het ingebrachte pluimvee komt bij voorkeur van biodynamisch gecertificeerde bedrijven. Alleen als deze niet verkrijgbaar zijn, mogen dieren van biologisch-gecertificeerde bedrijven worden ingebracht.
- Als deze ook niet verkrijgbaar zijn van biologische landbouw, dan kan een ontheffing worden aangevraagd bij Stichting Demeter voor ‘eendagskuikens’ voor vleeskippen van gangbare boerenbedrijven (APP 20: zie Bijlage 7).

- Vleespluimvee van gangbare oorsprong dat volgens de voorwaarden wordt gevoerd en beheerd, kan als Demeter in de handel worden gebracht. De minimumtermijnen voor het slachten dienen in acht te worden genomen (zie Bijlage 8).
- De voorkeur gaat uit naar langzaam groeiende rassen.

- Eieren van aangevoerde gangbare “eendagskuikens” mogen niet als Demeter worden verkocht.
- In ei sexen is niet toegestaan als methode om vrouwelijke van mannelijk pluimvee te onderscheiden.

Tabel 11: Etiketteren van producten van dieren die zijn aangevoerd van biologische of gangbare afkomst – PLUIMVEE

Te verkopen product PLUIMVEE	Status dier bij aankoop	Gevoerd en gehouden volgens Demeter normen	Label dat product mag krijgen
Vlees	Gangbare dag oude kuikens (maximaal 3 dagen oud)	Van aankomst tot slacht (kippen 81 dagen; kalkoen en gans 140 dagen)	Demeter
Vlees	Biologisch	Halve leven	Demeter
Eieren	Biologische hennen van maximaal 18 weken oud	Zelfde status als het voer	Demeter

6.3.9 Veterinaire behandeling van dieren

De gezondheid van de dieren dient in de eerste plaats te worden gewaarborgd door een oplettende veehouderij, het fokken en voederen, het kiezen van het juiste ras en het gebruik van preventieve maatregelen, zoals een op de diersoort afgestemd beheer. Als zich echter gezondheidsproblemen voordoen, dan dient onmiddellijk een behandeling te worden gegeven om de aandoening te verlichten. Indien de behandeling onder leiding van een dierenarts plaatsvindt en nauwkeurig wordt gedocumenteerd, mag de gekozen remedie afwijken van deze richtlijnen om de beste oplossing te vinden voor diergezondheid, weerstandsbeheer en milieuaspecten.

6.3.9.1 Algemene vereisten voor alle dieren

Routinematige en/of preventieve behandeling met stoffen die geen natuurlijke middelen worden genoemd (bijv. synthetische allopathische geneesmiddelen, antibiotica, ontwormingsmiddelen) is niet toegestaan, tenzij wettelijk verplicht. Een uitzondering hierop is het gebruik van toegestane ontwormingsmiddelen (zie hieronder) in die gevallen waarin parasitisme endemisch is in het gebied waar boerenbedrijf zich bevindt.

Elke behandeling die aan een individueel dier of aan de kudde als geheel wordt gegeven, ongeacht de behandeling, dient gedetailleerd te worden geregistreerd in het betreffende bedrijfsregister. In dit register dienen voor elk behandeld dier de behandeling, de methode, de gebruikte geneesmiddelen, de wachttijd en de behandeldatum te worden vermeld. Deze registratie moet worden bijgehouden en op verzoek ter beschikking te worden gesteld.

- Bij het gebruik van diergeneeskundige, allopathische geneesmiddelen dient men zich te houden aan het dubbele van de wettelijke wachttijd; ten minste 48 uur indien er geen wachttijd wordt vermeld.
- Dieren met een productief leven van minder dan een jaar mogen slechts één kuur met allopathische middelen ondergaan. Alle andere dieren mogen 3 behandelingen per jaar ondergaan.

- Als een dier meer dan het toegestane aantal behandelingen krijgt of behandeld wordt met een niet-toegestaan middel, dan mag het niet als Demeter in de handel worden gebracht.
- Remedies die organofosfaat-stoffen bevatten en behandelingen met hormonen om bronst te synchroniseren of om de groeisnelheid of de productie van dieren te verhogen zijn niet toegestaan.

6.3.9.2 Gebruik van remedies voor grote en kleine runderen (Bovidae), kameelachtigen (Camelidae), paardachtigen (Equidae), herten en zeugen

Antibiotica: Het doel is om grotendeels antibioticavrij te zijn, waarbij antibiotica alleen gebruikt worden in echte noodgevallen. Individuele dieren mogen maximaal drie behandelingen per jaar krijgen. Antibiotica mogen niet preventief, en alleen onder leiding van een dierenarts, worden gebruikt. Antibiotica die van cruciaal belang zijn voor de menselijke geneeskunde mogen alleen als laatste redmiddel worden gebruikt. In geval van hardnekkige veestapelproblemen wordt dringend aanbevolen om een professional te raadplegen voor de versterking van de kudde met behulp van het fokprogramma.

Ectoparasieten: Individuele dieren mogen slechts één keer per jaar ivermectine/doramectine krijgen voor de behandeling of preventie van myiasis en schurft. Behandeling van de hele veestapel is alleen toegestaan met andere middelen tegen ectoparasieten.

Pyrethroïden: zijn toegestaan als lokale toepassing (geen onderdompeling van hele dieren) bij teken, hoornvliegen, dermatobia, etc. Andere oplossingen dienen te worden geïntegreerd in de controlemaatregelen. Spinosad is toegestaan voor de bestrijding van luizen en/of myiasis bij schapen/geiten.

Gebruik van voetbaden op basis van formaline of vergelijkbare ontsmettende stoffen voor de klauwverzorging is verboden.

Inwendige parasieten: Ontwormingsmiddelen mogen alleen worden toegediend in combinatie met een gediagnosticeerde aanwezigheid van parasieten en een passend graasregime op schone weide. Het behandelen van een hele kudde is toegestaan. Het gebruik van ivermectine en doramectine is echter doorgaans uitgesloten als remedie tegen inwendige parasieten, met uitzondering van leverbot en schapenhorzel, indien er geen alternatief middel verkrijgbaar is. Toediening via de mond verdient de voorkeur. Pour-on of injecteerbare toediening is alleen toegestaan als laatste redmiddel onder leiding van een dierenarts.

6.3.9.3 Aanvullende vereisten voor pluimvee, mestvarkens, konijnen en andere kleine dieren

De voorafgaande vereisten gelden ook voor pluimvee, mestvarkens, konijnen en andere kleine dieren, tenzij deze niet uitsluitend voor een specifieke soort worden vermeld. Bij een uitbraak van een ziekte onder pluimvee, kleine dieren en mestvarkens mag het hele koppel worden behandeld. Mestvarkens en konijnen mogen slechts één keer per jaar behandeld worden met ivermectine/doramectine tegen schurft.

Immuno castratie van varkens is niet toegestaan.

6.3.10 Transport en slacht van vee

Men dient zich bewust te zijn van het feit dat voorafgaand aan de vleesverwerking een levend wezen met een ziel gedood is. Ethische en morele standpunten vereisen dat het dier in kwestie tijdens het transport en de slacht zodanig wordt behandeld dat het niet wordt blootgesteld aan angst en stress. De transportafstanden dienen geminimaliseerd te worden door de dieren lokaal te slachten. Het slachten van dieren zal in deze voorwaarden niet in detail worden behandeld. In plaats hiervan gelden de hierboven genoemde

principes en de inspanningen van de betrokken personen, die met inzicht dienen te handelen.

- Het gebruik van elektrische prikstokken is verboden, evenals het gebruik van kalmeringsmiddelen of andere chemische of synthetische middelen, voor, tijdens of na het transport.
- De wachttijden in het slachthuis dienen zo kort mogelijk te zijn. Indien wachten noodzakelijk is, dient er voldoende overdekte ruimte te zijn.
- De dieren moeten tijdens de wachttijd voldoende voedsel en water krijgen.
- De dieren dienen snel en effectief verdoofd te worden. Na bedwelming moeten ze volledig kunnen bloeden.
- De voor sommige religies geldende voorschriften voor het doorsnijden van de keel zijn toegestaan voor de betreffende consumenten, mits de bovengenoemde voorwaarden worden nageleefd (met uitzondering van de bedwelming).

- De transporttijd van levend vee naar de slachterij dient te worden beperkt tot 60 minuten.

6.4 Omschakeling van een boerenbedrijf

6.4.1 Omschakelingsplan

De omschakeling van een boerderij naar een biodynamisch boerenbedrijf dient te beginnen met het definiëren van de ontwikkelingsdoelstellingen van het bedrijf. Dit moet vervolgens leiden tot de ontwikkeling van een omschakelingsplan (in samenwerking met adviseurs) met details over het bedrijf en hoe deze kunnen worden beheerd volgens biodynamische doelstellingen en voorwaarden.

De procedure voor Demeter certificering in Nederland is vastgelegd in het reglement voor Demeter-certificering.

Uitsluitend volgens de Verordening (EU) nr. 2018/848 gecertificeerde bedrijven komen in aanmerking voor Demeter certificering. Indien er percelen in-omschakeling naar biologisch bij het bedrijf zijn of worden gevoegd, vereist dit goedkeuring van de Demeter Licentie Commissie.

Om een licentie overeenkomst te kunnen afsluiten dient de aanvrager op de hoogte te zijn van de achtergrond van de BD-landbouw. Dit kan op de volgende manieren:

- Een afgeronde opleiding biologische landbouw aan de Warmonderhof.
- Aantoonbare praktijkervaring met beslissingsbevoegdheid op BD-bedrijven.
- Tenminste de Demeter Doorschakelscursus dient te zijn gevolgd.

De omschakelperiode gaat in op het moment dat de Demeter Licentie Commissie een positief besluit over het omschakelplan heeft genomen. Het bedrijf krijgt een Intentieovereenkomst met vastgesteld omschakelplan aangeboden. De doorschakelperiode kan pas worden afgerond wanneer de drie preparaten (koehoorn-, kiezel-, en compost-) minimaal één keer zijn toegepast op alle percelen. De eerste twee jaar van de Demeter certificering dient deelgenomen te worden aan een preparatengroep, of eenmaal aan een preparatencursus en eenmaal aan een preparatengroep.

Voor afgifte van Licentieovereenkomst en het Demeter Certificaat moet het landbouwbedrijf minimaal 1 jaar volgens de Demeter Voorwaarden hebben gewerkt.

In uitzonderlijke gevallen heeft de Demeter Licentie Commissie de mogelijkheid de omschakelperiode voor toekenning van het Demetercertificaat te verlengen, dan wel te verkorten. Dit wordt onderbouwd op basis van de voorgeschiedenis van het bedrijf.

6.4.2 Omschakeling van het gehele boerenbedrijf

De onderneming wordt in één stap in zijn geheel omgeschakeld naar de biodynamische methode.

In het geval van grotere structuren zoals coöperaties of fusies van landbouwbedrijven, is het mogelijk om delen als zelfstandig landbouworganismen te definiëren. Het is de verantwoordelijkheid van Stichting Demeter om deze gebieden te definiëren volgens regionale specificaties, zoals: onderscheid naar juridische eenheden, classificatie volgens biologische certificering, fysiek logische scheiding inclusief opslagruimten en verpakkingseenheden. Het moet echter transparante, controleerbare en begrijpelijke regels volgen en de onderverdeling mag niet dienen om bepaalde onderdelen van deze norm te omzeilen.

De bedrijfsleider mag niet tegelijkertijd een Demeter-bedrijf en een gangbaar bedrijf beheren.

Indien er een allesomvattend scheidingsprotocol bestaat, kan de certificatie-instelling binnen de vijf jaar parallelle productie voor meerjarige planten en sierplanten toestaan.

Internationale uitzonderingen omtrent verlenging van omschakeling zijn niet van toepassing in Nederland.

6.4.3 Omschakeling van nieuwe agrarische arealen

De omschakeling van nieuw toegevoegde grond als gevolg van een teeltuitbreiding verschilt in bepaalde opzichten van de omschakelingsfase van nieuwe bedrijven.

In tegenstelling tot de beperking voor parallelle productie onder 6.4.2 in de totale bedrijfsomschakeling is bij nieuw verworven percelen de parallelle teelt van biologisch, Demeter-in-omschakeling en Demeter toegestaan voor hetzelfde type voedergewassen en meerjarige gewassen. Een beschrijvend scheidingsprotocol voor de oogst en opslag is in ieder geval vereist.

De bepalingen onder 6.4.4 betreffende de omschakelingsperiode is van toepassing zonder restrictie. Productie van hetzelfde (soort) eenjarige gewas op percelen met verschillende certificering status leidt tot degradatie naar de lagere status van het hele gewas.

6.4.4 Certificering in omschakeling

De categorie 'Demeter in omschakeling' is niet van toepassing in Nederland. In landen buiten Nederland kan dit wel van toepassing zijn. De voorwaarden hiervoor zijn terug te vinden in de internationale Demeter voorwaarden.

6.5 Bijenhouderij

6.5.1 Principes van biodynamisch bijenhouden

Bijen zijn onderdeel geweest van de menselijke cultuur sinds het eerste begin. De sociale organisatie van de kolonie, de relatie van bijen met licht, en hun vermogen om van bloesem te leven, geven bijen eerbied en bewondering. Maar tegenwoordig zijn bijenkolonies afhankelijk van menselijke zorg. Het versterken van bijenkorven is een belangrijk doel van Demeter bijenhouden.

De grootte van hun vlieggebied en het huidige beheer van landbouwgrond betekent dat er niet verwacht kan worden dat bijen alleen, of voornamelijk, over biodynamisch beheerde gebieden vliegen. De essentie van Demeter bijenhouden ligt daarom niet bij de directe link met voer dat op het boerenbedrijf groeit, zoals bij andere boerderijdieren, maar ligt in de manier waarop bijen gehouden worden en in hoeverre dit hen toelaat om hun aangeboren gedrag te uiten.

Bijenhouders die in de context van biodynamische landbouw werken, richten zichzelf primair op het vervullen van de natuurlijke behoeften van de kolonie. Het beheer is zo ingericht dat de bij vrij zijn ware natuur kan uitleven. Demeter bijenhouders staan de kolonies toe om natuurlijke honingraten te bouwen. Het zwermproces vormt de basis voor hun reproductie, groei, verjonging en vermeerdering. De eigen honing is de steunpilaar om de kolonie door de winter te ondersteunen.

Vanwege hun activiteiten als bestuivers en dragers van bijengif, wat een stimulerend effect heeft op het leven van planten en de natuur, zijn bijen van groot belang voor het gehele web van leven. De voordelige effecten van het houden van bijen in het gecultiveerde landschap kan ervaren worden in de grotere oogsthoeveelheid en de verhoogde kwaliteit van veel verbouwde gewassen. Hun aanwezigheid is daarom erg belangrijk en het houden van bijen is aanbevolen voor elk biodynamisch bedrijf.

6.5.2 Beheer van bijen

6.5.2.1 Locatie van de bijenkorven

Biodynamisch en biologisch beheerd land, of ongecultiveerde en wilde gebieden, zijn voorkeurgebieden om de bijenkorven te plaatsen.

Als de locatie van de bijenkorven niet op Demeter gecertificeerd land is, dan moeten de spuitpreparaten in de directe omgeving toegepast worden. Dit geldt voor alle locaties die langer dan 3 maanden gebruikt worden.

Er mogen beperkte aantallen bijenkorven op een bepaalde locatie geplaatst worden, zodat elke kolonie van voldoende voorraad aan pollen en nectar verzekerd is.

Bij het uitkiezen van een plek moet er extra zorg genomen worden om te verzekeren dat milieuverontreiniging zo min mogelijk de bijenproducten besmet. Voor procedures betreffende mogelijke besmetting van bijenproducten, zie paragraaf 2.6 Residubeleid.

6.5.2.2 Bijenkorven – toegestane en niet-toegestane maatregelen

Met uitzondering van bevestigingen, dakbedekking en draadgaas, moeten korven volledig van natuurlijke materialen gemaakt worden zoals hout, stro of klei.

- De binnenkant van de korf mag alleen behandeld worden met bijenwas en propolis verkregen van Demeter bijenhouders.
- Alleen natuurlijke, ecologisch veilige en niet-synthetisch conserveringsmiddelen voor hout mogen worden toegepast op de buitenkant van de korf.
- Het schoonmaken en desinfecteren van korven mag alleen uitgevoerd worden door gebruik van hitte (vlammen of heet water) of mechanisch.

De raat is een fundamenteel onderdeel van de bijenkorf. Daarom moeten alle raten als natuurlijke raten gebouwd worden. Natuurlijke raten worden door bijen geconstrueerd zonder hulp van wassen spijlen. Natuurlijke raten kunnen gebouwd worden op vaste of verplaatsbare ramen.

- Een fundament van stroken bijenwas om structuur te geven aan de raatbouw is toegestaan.

De broedkamer vormt op natuurlijke wijze een zelfstandige eenheid. Zowel de honing- als de broedkamer moeten kunnen groeien terwijl de bijenkolonie ontwikkeld door meer natuurlijke raten te bouwen. De broedkamer en de maat van de ramen moeten zo gekozen worden dat het broedgeedeelte organisch kan uitbreiden met de raten, zonder belemmerd te worden door hout van de ramen.

- Het beperken van de beweegruijnte van de koningin is niet toegestaan, koningin-uitsluiters kunnen alleen gebruikt worden gedurende de omschakelingsperiode. Na omschakeling mogen deze alleen in goed onderbouwde, uitzonderlijke gevallen gebruikt worden op basis van een ontheffing. Stichting Demeter moet de voorwaarden voor het goedkeuren van een ontheffing specificeren.
- Alleen in de honingkamer mogen wassen hoofdnerfen worden gebruikt. Het is desalniettemin wenselijk om hun gebruik hier ook te vermijden.
- Paraffine was, carnauba was en elke andere soort was zijn niet toegestaan.

- Was gebruikt als begeleidende stroken, of hoofdspijlen moeten natuurlijke raat of bijenwas zijn van Demeter bijenhouders. Wanneer niet-verkrijgbaarheid is aangetoond, mag raat of was van biologisch gecertificeerde bronnen worden gebruikt.

Een bijenkolonie zou in staat moeten zijn om elke voorkomende disbalans met eigen middelen te kunnen corrigeren. De genomen maatregelen door de Demeter bijenhouder zouden erop gericht moeten zijn om de vitaliteit en capaciteit tot zelf-regeneratie te versterken en behouden. Het sporadisch verliezen van kolonies die bijzonder vatbaar zijn voor bepaalde plagen en ziekten zou geaccepteerd moeten worden als een noodzakelijk onderdeel van natuurlijke selectie.

Toegestane maatregelen en middelen voor het onder controle houden van parasieten- en plaagdruk zijn:

- Warmte behandeling
- Verwijdering broed
- Kruidentheeën
- Mierenzuur, azijnzuur, melkzuur, oxaalzuur,
- Niet-transgene bacillus thuringiensis
- Natriumcarbonaat voor het desinfecteren van 'Amerikaans vuilbroed'
- Absconding - volledige scheiding van de kolonies van de honingraat en het broed (om een nieuwe onbelaste korf op te bouwen).
- Koningin opkooien en koningin bannen
- Poedersuiker of zetmeelpoeder om de bijen te poederen
- Zout

6.5.2.3 Reproductie – toegestane en niet-toegestane maatregelen

Zwermen is de natuurlijke manier om het aantal bijenkolonies te vergroten en is de enige toegestane manier om het aantal bijenkolonies te vergroten.

- Zwermen voorkomen door een kunstzwerm te maken met de oude koningin is toegestaan. Voor de verdere toename kan de rest van de korf worden verdeeld in secundaire preventieve zwermen of telgen.
- Zoals bij alle vormen van veehouderij is enig selectief fokken noodzakelijk. De productie van koninginnencellen maakt deel uit van het zwerm instinct. Voor selectieve kweekactiviteiten en in het geval van ongediertebestrijding is het ruilen van de oude koningin toegestaan, mits de nieuwe koningin afkomstig is uit het zwermproces.
- Het meervoudig en routinematig verenigen van kolonies en het systematisch vervangen van koninginnen is niet toegestaan.
- In het geval van geafrikaniseerde bijen, vanwege hun uitgesproken neiging tot zwermen, is kunstmatige verdeling van de zwermen niet toegestaan. De procedure om zwermen te vergroten of te vervangen, moet worden uitgevoerd door "uitnodigingsboxen".
- Het kunstmatig kweken van koninginnen (enten etc.) is verboden. Instrumentele inseminatie en het gebruik van genetisch gemodificeerde bijen zijn verboden.
- Het knippen van de vleugels van koninginnen is verboden.

Er dient een lokaal aangepast bijenras gekozen te worden dat geschikt is voor de omgeving. Het beheersysteem kan niet rekenen op de voortdurende introductie van kolonies, zwermen en koninginnen van elders. Aangekochte bijen of koninginnen moeten zoveel mogelijk afkomstig zijn van Demeter bijenhouders. Als deze niet beschikbaar zijn, kunnen ze afkomstig zijn van biologisch gecertificeerde bijenhouders. Kolonies van niet-biologische oorsprong zijn niet toegestaan. De integratie van natuurlijke – naakte zwermen is toegestaan.

6.5.2.4 Voeren

Honing en bloesemstuifmeel zijn het natuurlijke voedsel voor bijen. Gedurende periodes waarin permanent voeden met nectar niet mogelijk is vanwege de vegetatiefase, moet ernaar worden gestreefd de bijen

met eigen honing te voeren. Waar dit niet mogelijk is, moet een geschikte hoeveelheid honing aan het bijvoeder worden toegevoegd om een snelle omkering van het voeder te bewerkstelligen. Ter oriëntatie is 10% honing (in gewicht ten opzichte van de suiker) een geschikte hoeveelheid. Afhankelijk van de klimatologische omstandigheden en de respectieve vegetatiefase kunnen nationale certificeringsorganisaties grotere hoeveelheden honing vragen. Bij beduidend lagere hoeveelheden, zoals bijvoorbeeld bij melkveevoeders, dient de motivering bij de keuring te worden onderbouwd.

- Kamillethee en zout dienen ook aan het bijvoer te worden toegevoegd.
- Als later in het seizoen en voor de laatste oogst van het jaar noodvoeding nodig is, mag alleen Demeter-honing worden gebruikt. Het gebruik van suiker is in dergelijke rantsoenen niet toegestaan.
- Om de zwermende bijen en achterblijvende bijen op kracht op te bouwen, kan gevoerd worden zoals hierboven beschreven voor bijvoer.
- Alle pollenvervangers zijn verboden.
- Geen enkele vorm van stimulerende voeding is toegestaan

6.5.3 Verwerking en verpakking

6.5.3.1 Principes van verwerking

De jaarlijkse oogst moet onmiddellijk na extractie worden gevuld in de potten waarin het wordt verkocht, voordat er stolling optreedt. Later bijvullen, herhaaldelijk opwarmen, en langere opslagperiodes beïnvloedt de kwaliteit van de honing aanzienlijk. Daarom moet dit zoveel mogelijk worden vermeden. In het geval dat de opbrengst van bepaalde soorten honing hoger is dan de gemiddelde hoeveelheid die gedurende een jaar wordt verkocht, kan honing in grotere containers worden opgeslagen en later in potten worden gedaan voor de detailhandel.

6.5.3.2 Verwerking – toegestane en niet-toegestane maatregelen

Tijdens het extraheren, persen, zeven, zuiveren en aansluitend bottelen van de honing mag de temperatuur niet hoger zijn dan 35°C (indirecte warmte). Ook voor het decanteren van de honing na opslag mag de temperatuur niet hoger zijn dan 35°C (indirecte warmte).

- De honing mag in geen geval vloeibaar worden gemaakt.
- Filtratie onder druk is niet toegestaan.
- Het watergehalte (gemeten volgens DIN/AOAC) mag niet hoger zijn dan 18% in gematigd klimaat, 20% in vochtig klimaat, en 21,4% voor heidehoning.
- Het HMF-gehalte (gemeten volgens Winkler) mag niet hoger zijn dan 10 mg/kg.
- Het Invertase-gehalte (gemeten volgens Hadorn) moet minimaal 10 zijn (behalve honing met een laag gehalte aan enzymen zoals honing van acacia).
- Was mag niet in contact komen met oplosmiddelen, verdunners, bleekmiddelen of soortgelijke materialen. De gebruikte apparatuur en containers moeten gemaakt zijn van niet-oxiderende materialen of met een niet-oxiderende coating.

6.5.3.3 Verpakking

- Honing moet worden bewaard onder luchtdichte, donkere omstandigheden bij een constante, koele temperatuur. Plastic containers zijn niet toegestaan voor opslag.
- Toegestane materialen voor opslag, transport en detailhandel zijn glas, metaal, steengoed, klei geschikt voor levensmiddelen, en porselein.
- Kunststof bakken zijn niet toegestaan, noch voor opslag en transport, noch voor verkoop.

Alle etiketteringseisen voor bijenproducten worden nog uitgewerkt in het etiketteringshoofdstuk van dit handboek (zie paragrafen 4.1 en 4.5.1).

6.5.4 Conversie

De vereisten van een doorschakelingsplan volgens paragraaf 6.4.1. zijn van toepassing.

- In het eerste jaar van doorschakeling moet de was in de kammen worden geanalyseerd op ongewenste verontreinigingen uit het voorafgaande niet-biologische beheer. Bij overschrijding van drempelwaarden moet was worden verwijderd en vervangen door was van biodynamische oorsprong, indien niet beschikbaar van biologische oorsprong.
- In alle gevallen geldt een omschakelingsperiode, vooral als de imkerij pas wordt opgericht met het begin van de certificering.
- Standaard doorschakelperiode voor volledige certificering drie jaar, bij een voorafgaand biologisch beheer van minimaal drie jaar kan Stichting Demeter de doorschakelperiode verkorten.
- Een geleidelijke ombouw van bijenstallen met meer dan één standplaats is mogelijk, mits het ombouwplan een navenant dwingend scheidingsprotocol bevat. Het scheidingsprotocol moet betrekking hebben op de locaties, inclusief het migratieplan, opslag en verwerking. Bijenvolken met een afwijkende certificeringsstatus binnen een vestiging zijn niet toegestaan. De conversieperiode dient uiterlijk na vijf jaar te zijn beëindigd.

Tijdens de doorschakelperiode worden de volgende activiteiten nog getolereerd als het overeenkomstig in het conversieplan is gedocumenteerd:

- Verdeelde broedkamers
- Koninginnen vangers, en
- Bestaande broedkamer ramen gemaakt met wasachtige hoofdnerf (minstens 1/3 vervangen door natuurlijke ramen na elk conversiejaar).

6.5.5 Certificatie, residuen en goederenstroom

Professionele en commerciële bijenteelt volgt het principe van de doorschakeling van de boerderij als geheel, parallelle productie van biodynamische en biologische honing is niet mogelijk, noch op een Demeter-boerderij, noch als een op zichzelf staand bedrijf. Niet-biologische bijenteelt voor eigen consumptie op een Demeter-boerderij is mogelijk. Het houden van bijen voor commerciële doeleinden op een Demeter-bedrijf moet minimaal biologisch gecertificeerd zijn. In gevallen waarin een biologische certificering van honing niet mogelijk is vanwege nationale regelgeving en omstandigheden, is deze verordening niet van toepassing.

Bij bijenbeheer op het terrein van een biologisch-dynamisch bedrijf onder verantwoordelijkheid van een derde partij (gastbijenhouderij) geldt de eis van minimaal biologische certificering niet. Stichting Demeter kan schriftelijke overeenkomsten vragen om dergelijke afspraken te specificeren. De respectieve certificerende organisatie moet ervoor zorgen dat in deze gevallen de voorkeur wordt gegeven aan biodynamische imkers, als die er zijn.

- Voor de certificering is paragraaf 2.6. Certificering is van toepassing.
- Voor identificatie van bijenkasten, documentatie van seizoen bewegingen van bijenkasten, opslag van honing, scheiding en productstroom zijn paragraaf 2.6.4. Documentatie, scheiding, opslag en productstroom, en de procedurele eisen van Stichting Demeter van toepassing.

De locatie van bijenstallen (permanent, overwinterend en tijdelijk) moet nauwkeurig worden geregistreerd. Seizoensgebonden verplaatsingen van bijenkasten moeten worden geregistreerd als onderdeel van een migratieplan. Minimale vereisten voor een trekplan zijn: unieke identificatie van de bijenvolken, beschrijving van de respectieve foerages en verblijfsperioden.

Residuen in de bijenkorven worden behandeld door de desbetreffende paragraaf 2.6 Residubeleid, Stichting Demeter, en de wettelijke biologische verordening.

7 PRODUCTVOORWAARDEN VOOR DEMETER PRODUCTCATEGORIEËN

7.1 Verpakkingsmaterialen

7.1.1 Toepassingsgebied

De organisatie houdt rekening met alle verpakkingen, zowel productie gerelateerd, secundaire verpakkingen (groeperen, uitstallen) als tertiaire verpakkingen (transport) maar de scope betreffende de voorwaarden zijn de primaire consumentenverpakkingen.

Dit zijn de algemene voorwaarden betreffende verpakking. Productnormen kunnen verdere beperkingen bevatten afhankelijk van de productcategorie.

Consumentenverpakkingen maken onderdeel uit van de procedure voor het goedkeuren van producten en dienen bij wijzigingen opnieuw te worden ingediend.

7.1.2 Algemene principes

Ontwikkelingen op het terrein van verpakkingen en verpakkingsmaterialen, zoals volledig composteerbare bio-kunststoffen dringen door in de (biologische) markt. Aan de andere kant worden aan verpakkingen soms heel specifieke eisen gesteld ten aanzien van de productkwaliteit. Verpakkingsmachines en verpakkingsmaterialen vragen vaak grote, langdurende investeringen.

Vanuit deze achtergrond worden slechts een beperkt aantal specifieke normen vastgelegd voor verpakkingen en verpakkingsmaterialen. De verpakkingsstrategieën voor Demeter producten worden beoordeeld door de Demeter Licentie Commissie.

Praktische verpakkingsoplossingen, die niet voldoen aan de uitgangspunten van Demeter verwerking, worden slechts tijdelijk goedgekeurd. Daarbij wordt rekening gehouden met eventuele langdurende investeringen. De gegevens over de verpakkingsmaterialen en de verpakkingsstrategie dienen ter goedkeuring aan de Demeter Licentie Commissie te worden opgestuurd.

De informatie wordt beoordeeld ten opzichte van de volgende criteria:

- Verpakkingen dienen waar mogelijk te worden vermeden en in ieder geval een verpakking die een grotere inhoud suggereert dan de eigenlijke inhoud.
- De productkwaliteit dient te zijn gegarandeerd. De Demeter Licentie Commissie kan om aanvullend onderzoek vragen.
- De specifieke biodynamische kwaliteit dient behouden te blijven.
- Gezondheidsaspecten ten opzichte van de consument dienen te worden meegenomen (toxicologische effecten op het product).
- Verpakkingen dienen zo mogelijk te worden retour genomen voor hergebruik (statiegeldsysteem) of passende recycling.
- Waar mogelijk dienen gecertificeerd (EN 13432, DIN V 54900) composteerbare verpakkingsmateria-

len te worden gebruikt (breken af tot C en O₂).

- De gebruikte verpakkingsmaterialen dienen zo mogelijk geschikt te zijn voor volledige recycling.
- Oververpakking, in de zin van bijvoorbeeld kleine verpakkingseenheden binnen een omverpakking of extra decoratieve sleeves, dienen te worden voorkomen.

Wanneer niet aan de bovenstaande uitgangspunten kan worden voldaan, kan een ontheffing worden aangevraagd bij de Demeter Licentie Commissie voor de best mogelijke oplossing. De ontheffing dient te worden afgegeven op basis van informatie omtrent de gebruikte verpakkingsmaterialen (volledige specificaties van de materialen en productie processen) als ook op een ontwikkelingsstrategie voor meer passende oplossingen. Een ontheffing kan voor maximaal vijf jaar worden toegekend.

7.1.3 Expliciet verboden verpakkingsmaterialen

Niet toegestaan zijn verpakkingsmaterialen die nanomaterialen, schimmelwerende middelen, ftalaten, PVC, chloor of GGO's bevatten.

Bij twijfel dient er een verklaring bij de verpakkingsfabrikant te worden opgevraagd betreffende het niet toepassen van nano-deeltjes of het ontbreken van GMO of van GMO afgeleide materialen. Nano-deeltjes kunnen bijvoorbeeld gevonden worden in anti-microbacteriële coatings en in speciale verpakkingen (die oppervlaktebehandelingen hebben ondergaan, met speciale hechtingsmethode, of speciale eisen betreffende de migratie van gassen.)

Voor Aardappelen, groente en fruit (AGF) geldt dat verpakking in plastic op basis van minerale olie of biobased niet zijn toegestaan. Biologisch afbreekbaar plastic, gerecycled plastic en volledig recyclebaar plastic kunnen worden gebruikt voor gevoelige groenten en fruit (verse kruiden, salades, bessen, wortelen en cherrytomaten) voor een overgangperiode tot 01/01/2026.

Omdat er momenteel nog beperkte (technische) mogelijkheden zijn om PVC volledig uit te sluiten in caps voor glazen flessen en potten is het mogelijk om een ontheffing aan te vragen conform de procedure in incidentele gevallen.

7.1.4 Goedgekeurde of beperkt goedgekeurde verpakkingsmaterialen per productgroep

Afk.	Productgroep met voorwaarden
BB	Brood en bakwaren (cakes en gebak)
MM	Melk en melkproducten
Z	Suiker, zoetmiddelen, snoepgoed, ijs en chocolade
VV	Vlees en vleesproducten
COS	Cosmetica en producten voor persoonlijke verzorging
W	Wijn en mousserende wijn
A	Gedistilleerd en alcohol voor verdere verwerking
GF	Groenten en fruit

Olie	Oliën en vetten
ZV	Zuigelingenvoeding
KS	Kruiden en specerijen
G	Graan, sojaproducten, graanproducten en deegwaren
B	Bier
CVA	Cider, vruchtenwijnen en azijn
SGND	Sojaproducten, Granen- en notendranken

Tabel 12: Goedgekeurde consumentenverpakkingen per productgroep

Verpakking	Productgroep	Opmerkingen / Beperking	
Papier			
Papier	Alle	<p>Gebleekt papier en bordkarton dienen totaal chloorvrij (TCF) of elementair chloorvrij (ECF) te zijn. Gerecycled papier dient chloorvrij geproduceerd te zijn (PCF); van gerecycled papieren en bordkartonnen verpakking kunnen minerale oliebestanddelen migreren van de drukinkten van de grondstoffen naar het product. In het bijzonder bij vet- en oliehoudende producten en producten met een lange houdbaarheid dient u uw producent te raadplegen met betrekking tot vermindering en mogelijke barrières.</p> <p>De papier groep omvat papier, waxpapier, PE-gecoat papier, karton, karton met PE en perkamentpapier</p>	
Aluminium			
Aluminiumfolie	Alle (excl. wijn)	Indien technisch onvermijdbaar. Dit ter beoordeling van de Demeter Licentie Commissie.	
Aluminiumcomposiet (met bordkarton, PE)	GF, MM	Voor verse melk en dranken, vloeibare producten;	
Aluminium tubes	GF, Olie	Alleen voor mosterd, mierikswortel, mayonaise	
Kunststof op basis van minerale olie			
Polyethyleen (PE)	Alle (excl. wijn en GF)	Elk afzonderlijk en in combinatie	Raadpleeg mogelijke beperkingen in productvoorwaarden
Polypropyleen (PP)	Alle (excl. wijn en GF)		
Polyamide (PA)	GF, G, VV		

Verpakking	Productgroep	Opmerkingen / Beperking
Polyacryl	G	Raadpleeg mogelijke beperkingen in productvoorwaarden
	SGND	Zie productsessie voor restricties toepassing
Polystyrol/Polystyreen (PS)	MM	Alleen K3-bekers in combinatie met bordkartonnen sleeves
Polyethyleentereftalaat (PET)	CVA, MM	Alleen voor dranken, alleen in combinatie met een retoursysteem
	VV; MM, G	Alleen voor vacuümvormen
Cellulosehydraat / cellofaan	Z, G	Afzonderlijk, in combinatie of als coating
Biobased kunststoffen / technische biopolymeren		
Polyethyleen (PE)	Alle	Algemeen gesproken bieden biobased kunststoffen geen relevante voordelen voor het milieu. In ieder geval mag het materiaal geen genetisch gemodificeerde hernieuwbare grondstoffen of hiervan gemaakte stoffen bevatten.
Cellulose-acetaat (CA)	Alle (excl. wijn)	
Afbreekbare or biologisch afbreekbare primaire verpakking		
Zetmeelkunststoffen (zetmeelmengsels, polymeren, polyvinylalcohol/PVAL, vacuümvormen)		Indien conform de Europese voorwaarden voor afbreekbare verpakking (EN13432). In ieder geval mag het materiaal geen genetisch gemodificeerde hernieuwbare grondstoffen of hiervan gemaakte stoffen bevatten.
Polymelkzuur (PLA)		
Celluloseproducten		
Polyhydroxy vetzuren (PHF)		
Andere materialen		
Aardewerk	Alle	
Plaatstaal en (vertind) blik	Alle (excl. wijn)	gelast, niet gesoldeerd
Glas	Alle	

7.2 Groente, fruit en aardappelen

Algemene principes

Het betreft het verwerken van aardappelen groenten en fruit met inbegrip van paddestoelen. Algemeen wordt er naar gestreefd, voor zover mogelijk natuurlijk troebele sappen te maken. Niet expliciet toegestane methoden en middelen zijn niet toegestaan. Bij twijfel neemt u contact op met Stichting Demeter.

Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Verwerking met behulp van koelen en koolzuurdrukbehandeling en warmtebehandelingen, zoals pasteurisatie, sterilisatie (bij voorkeur met HTST) en autoclaveren zijn toegestaan.
- Afhankelijk van de PH-waarde worden groentesappen gepasteuriseerd of gesteriliseerd.
- Het behoedzame proces van pasteuriseren verdient hierbij de voorkeur.
- Het pasteuriseren van melkzure groenten dient te worden vermeden.
- Blancheren van groente wordt bij voorkeur met stoom gedaan vanwege het beter behouden van de waardevolle stoffen.
- Het verwijderen van troebele stoffen gebeurt evt. met een centrifuge. Het filteren kan met asbestvrij

filtermateriaal verricht worden.

- Aseptisch afvullen is mogelijk en wenselijk.
- Fruit dient te worden gewassen met drinkwater (eindbehandeling).
- Diksappen, vruchtensappen en vers sappen bestaan uit 100% puur mechanisch gewonnen sap uit rijpe, gezonde en verse Demetervruchten. Vruchtennectar en siropen mogen worden gezoet.
- Sap gereconstitueerd uit concentraten is niet toegestaan.
- Vruchtenmoes van zure vruchten (zoals appels) mag gezoet worden. Vruchtenmoes van zoete vruchten (zoals mango en peer) mag niet worden gezoet.
- Als zoetmiddel voor voor dieet-broodbeleg wordt agave-diksap of topinamboersiroop aanbevolen.
- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Bij vruchtensappen wordt ernaar gestreefd natuurlijk troebele sappen te maken.
- Mechanisch hakken of homogeniseren is toegestaan. Dit geldt ook voor kokosmelk.
- Tomatenpuree wordt geproduceerd door pulp te verwarmen. Verse pulp mag worden toegevoegd om droge stofgehalte aan te passen.
- Melkzure groenten mogen worden gezoet met max.1% honing of ongeraffineerde suiker. De opgieter bestaat uit azijn, zout, kruiden, specerijen en/of citroensap.
- Voor het aanzuren van groentesappen kunnen natuurlijke zuurdragers zoals bijvoorbeeld Demeter-appelazijn of -zuurkoolsap worden gebruikt.
- Bij vruchtenazijn kunnen traditionele methoden alsook de snelazijn methoden worden toegepast.

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Ontzuren van diksap met calciumcarbonaat.
- Zwaveldioxide bij de vervaardiging van sap.
- Ascorbinezuur als antioxidant aan gedroogd fruit.
- Anti-schuimmiddelen (bijvoorbeeld bij het verwerken van aardappels) van chemisch bewerkte plantaardige oliën en vetten zijn niet toegestaan.
- Melkzure olijven mogen niet behandeld worden met natronloog.
- Bij de vervaardiging van “groentemierikswortel (geraspte mierikswortel)” of “tafel-, of delicatessenmierikswortel” is toevoeging van zwaveldioxide (SO₂) verboden.
- Bij vruchtenazijn, toevoegingen van suikercouleur en zwaveligzuur en het gebruik van E536 (kaliumhexacyanoferaat).
- Toevoeging van sacharose in gedroogde vorm of als siroop is niet toegestaan.
- Geïsoleerde organische zuren en chemische conserveringsmiddelen mogen niet gebruikt worden.
- Het invriezen van groenten met toegevoegde vloeistoffen is niet toegestaan.

7.3 Brood, cake en gebak

7.3.1 Algemene principes

- Het gebruik van bakverbetersaars dient voorafgaand te worden goedgekeurd door Stichting Demeter.
- Bij aankoop van een nieuwe bakoven moet op basis van milieubeheer de voorkeur worden gegeven aan gestookt op aardgas boven elektriciteit en stookolie.
- Het is toegestaan om het rijstproces te verlengen of onderbreken door afkoelen of invriezen. Dit dient te worden aangegeven.
- Bakblikken en -platen van staal, roestvrij staal of glas zijn toegestaan en hebben de voorkeur. Bij gebruik van gecoate bakblikken dient de gebruiksaanwijzing zorgvuldig te worden opgevolgd.
- Bij onverpakte bakwaren dient een ingrediëntenlijst getoond te kunnen worden bij het verkooppunt.

7.3.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3. Alle ingrediënten en additieven dienen in overeenstemming met de aanduidingseisen van onverpakte en verpakte Demeter bakwa-

ren in de ingrediëntendeclaratie vermeld te worden.

- Pinda- en palmolie van ten minste biologische kwaliteit zijn alleen toegestaan om te frituren.
- Toegestane bakverbetersaars zijn tarwegluten, vruchtensap, mout, sojameel en acerolapoeder (draagstof vrij van maltodextrine en GGO). Tarwegluten mogen alleen voor tarwebevattende, kleine bakwaren (zoals stokbrood, beschuit en toast) worden gebruikt.
- Als rijsmiddelen van micro-organismen mogen bakfermenten, zuurdeeg en gist worden gebruikt. Zie BFDI voorwaarden voor nadere uitleg.
- Geschikte anti-aanbakmiddelen zijn meel (van granen), plantaardige oliën en vetten, boter en andere dierlijke vetten. Houtmeel, magnesiumoxide en anti-aanbakemulsies zijn niet toegestaan. Was is toegestaan totdat een geschikter vervangend materiaal is gevonden.

7.3.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

De volgende hulpstoffen, additieven en vewerkingsmethoden zijn niet toegestaan:

- Het gebruik van bakblikken met beschadigingen.
- Aluminium bakvormen voor eenmalig gebruik en bakfolie zijn verboden. Bakpapier en bakfolie is alleen toegestaan voor kleine bakwaren (zoals koekjes).
- Afgebakken brood en bakwaren mogen niet worden ingevroren en vervolgens als ontdooid product worden verkocht.
- Bakken in hoge frequentie infraroodovens is niet toegestaan.
- Gedroogde melkproducten niet mogen worden gebruikt.
- Toevoegingen van geïsoleerde enzymen zijn niet toegestaan.
- Fosfaathoudende rijsmiddelen zijn niet toegestaan.
- Crèmes mogen niet geconserveerd zijn met zwaveldioxide. Zie ook 3.2.2.

7.4 Granen, graanproducten en deegwaren

7.4.1 Scope en algemene principes

Deze norm heeft betrekking op granen, gemalen graan, graanvlokken, inclusief pseudogranen zoals boekweit, quinoa en amarant. De scope bevat ook producten gemaakt van het bovenstaande b.v. ontbijtgranen (muesli), bakmengsels, droge mengsels met een aanzienlijk graanpercentage (Rissoles, pasteitjes, risotto), koffiesurrogaten van granen, “basis” zetmeel en voorgegelatineerd zetmeel en gemoute granen.

Deze paragraaf heeft geen betrekking op brood, cake en banket, hiervoor wordt verwezen naar 7.3. Voor gevulde producten (zoals gevulde deegwaren) dient de vulling te voldoen aan de betreffende voorwaarden, bijv voor groenten en fruit of voor vlees en vleesproducten.

7.4.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- **Het is toegestaan wettelijk vereiste toevoegingen van vitamines (Vitamine B1) toe te voegen aan babyvoeding op basis van granen.**

- Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Voor **kant-en-klare bakmixen** zijn de volgende (niet GGO) culturen van micro-organismen toegestaan, indien verkrijgbaar van groei op gecertificeerde biologisch-gecertificeerde substraten: zuurdesem, gedroogde zuurdesemkorrels, gist, gistproducten.
- Toegestane chemische rijsmiddelen voor gebruiksklare mengsels zijn Natrium of Kaliumbicarbonaat, met wijnsteenzuur, natrium- of kaliumtartraat (E 334/335/336 en E 500/501) in elke combinatie. Graanzetmeel is de enige toegestane drager.
- Smaakextracten moeten extracten zijn van ten minste gecertificeerde biologische productie, b.v.

etherische oliën.

- Natriumhydroxide (NaOH) mag bij de productie van zetmeel de pH-waarde regelen.
- De productie en verwerking van **parboiled rijst** van Demeter rijst is toegestaan.

7.4.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Het gebruik van hamermolens is verboden. Als de molen gebaseerd is op hamertechnologie, maar uitgerust is met een effectief intern koelsysteem, dan is het gebruik ervan toegestaan. Molens gemaakt met natuurlijke of kunstmatige stenen, of stalen rollen, mogen gebruikt worden. Bij de aankoop van een molen dient de voorkeur te worden gegeven aan steenmolens.
- De productie van gemodificeerd zetmeel met behulp van chemicaliën of enzymen is niet toegestaan.
- Modifierende extrusie is niet toegestaan (uitgezonderd productie rijstwafels).
- Vormgevende extrusie met een bovengrens van 75oC en 90 bar is wel toegestaan.
- Indien een ingrediënt van een samengesteld Demeter-product is geëxtrudeerd, mag dit ingrediënt niet als Demeter-ingrediënt worden aangemerkt, maar als biologisch ingrediënt worden gedeclareerd.

7.5 Kruiden en specerijen

Algemene principes

- Kruiden en specerijen moeten bij oogst vrij zijn van duidelijke ziekten, dood weefsel, beschadiging, bederf, etc.
- Als reiniging nodig is, dan dient water van drinkwaterkwaliteit zonder toevoegingen te worden gebruikt.
- Het gebruik van zonne-energie en energiebesparende processen wordt uitdrukkelijk aanbevolen voor het drogen van kruiden en specerijen.
- Kruiden en specerijen moeten zoveel mogelijk in hun geheel of grof gehakt in de handel worden gebracht. Voor het verkleinen van de kruiden en specerijen kunnen de gebruikelijke maal- en snijmachines en -methoden worden gebruikt. Als tijdens het proces stof wordt geproduceerd, dan dient dit te worden afgezogen. De afgevoerde luchtstroom moet worden gereinigd voordat deze in het milieu wordt uitgestoten.

Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Directe droging door zonlicht op het veld of op de grond om de oogsttijd te verkorten is alleen toegestaan voor zaden (karwij, venkel, etc.).
- Kunstmatige droogprocessen op transportbanden of rekken, met behulp van vacuüm, vriesdrogen of condensatie zijn toegestaan.
- Diepvriezen en drogen met elektrolyten (chemische wateronttrekking) is toegestaan, maar het enige toegestane elektrolyt is zout zonder anti-klontermiddel.
- Inleggen in plantaardige oliën of azijn van Demeter of biologische kwaliteit is toegestaan.
- Als desinfectiemethode is het gebruik van droge of vochtige warmte toegestaan. Desinfectie met oververhitte stoom is, waar dit technisch mogelijk is, te verkiezen boven andere warmtebehandelingen. Over het algemeen zijn behandelingen met een hoge temperatuur gedurende een korte tijd het meest effectief (bijv. 105-115 °C gedurende 2-5 minuten).

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Rechtstreeks drogen van kruiden met fossiele brandstoffen, het chemisch onttrekken van vocht en high-frequency drogen is verboden. Indirect drogen op droogrekken door zon en lucht is wel toegestaan.
- Het is verboden om de droogwaar te coaten met aminozuren, vetzuren, suikers of emulgatoren (micro-inkapseling). Natuurlijke stoffen (bijvoorbeeld oliën) van Demeter- of biologische kwaliteit die conform de Verordening (EU)nr. 2018 /848 en bijbehorende wettelijke bepalingen zijn toegestaan ter behandeling van het blad- of stengeloppervlak mogen worden gebruikt.

- Toevoegingen van geïsoleerde enzymen zijn niet toegestaan.

7.6 Vlees en vleesproducten

7.6.1 Algemene principes

Het slachten van dieren vereist bijzondere aandacht. Zie ook hoofdstuk 6.

7.6.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Kunstdarmen zijn toegestaan indien deze op het etiket worden vermeld. Natuurdarmen en ingewanden mogen worden behandeld met melkzuur of azijn en keukenzout.
- Aspicpoeder (vleesgeleipoeder) van biologische kwaliteit is toegestaan.
- Starterculturen zijn toegestaan voor rauwe worsten. Het gebruik van niet GMO schimmelculturen is toegestaan.
- Onderdompelingsstoffen, droogzouten en pekelbadzouten die voldoen aan de algemene eisen van deze voorwaarden zijn toegestaan.
- Het gebruik van middelen die vlees mals maken is niet toegestaan, evenmin als het gebruik van elektrische behandelingen om het vlees te malser te maken.
- Trapsgewijze afkoeling en snelle afkoeling met gebruik van koude lucht zijn toegestaan. De karkassen mogen niet worden besproeid met pekels of zuren.
- Als bloed niet direct kan worden verwerkt, kan dit met metalen staven worden behandeld om stolling te voorkomen.
- Roken is toegestaan. Zie nadere voorwaarde in de BFDI voorwaarden.
- Volledige conservering is toegestaan. Zie nadere voorwaarde in de BFDI voorwaarden.

- Gelatinehoudend vlees (zoals zure zult) dient te worden vervaardigd uit natuurlijke vleesgelei en opgekookt vleesvet.

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Kruidenpreparaten en -extracten, vlees- en gistextracten en smaakversterkers zijn niet toegestaan zijn niet toegestaan.
- De verwerker dient schriftelijke verklaringen te krijgen dat er geen doorstraling of methylbromide is gebruikt bij de desinfectie van de kruiden en specerijen.
- (Gedroogd) bloedplasma en bloedserum mogen niet worden gebruikt.
- Bij de productie van gezouten vlees mogen geen ascorbinezuur (E300) en nitrietzouten gebruikt worden. Daaronder vallen; kaliumnitriet (E249), natriumnitriet (E250), natriumnitraat (E251), of kaliumnitraat, ook wel salpeter (E252).
- Het gebruik van melkeiwitten, gedroogde melkproducten en andere snijhulpmiddelen is verboden.
- De productie van geperst vlees op basis van vleesresten is niet toegestaan.

7.7 Melk en melkproducten

7.7.1 Algemene principes

- De melk dient te worden opgehaald door speciale melktrucks, die alleen voor Demeter-melk gebruikt worden of in Demeter-gelabelde vaten.
- Melk dient zoveel mogelijk als geheel en vers van de koe te worden verwerkt.

7.7.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Starterculturen zijn bij voorkeur cultures van eigen kweek. De opkweek en verdere vermeerdering dient plaats te vinden in Demeter-melk. Wanneer aangekochte cultures worden gebruikt dient een specificatie beschikbaar te zijn voor de controleur.
- Zure starters en plantenextracten (artisjokken, geel walstro (*Gallium verum*)), zonder conserveringsmiddel, mogen worden gebruikt om de melk te stremmen.
- Pasteuriseren is toegestaan. Zie nadere voorwaarden in de BFDI voorwaarden.
- Verse en wrongelkaas mogen worden geproduceerd met toevoeging van starterculturen, calciumchloride en stremsel. Het gebruik van methoden met behulp van weiproteïnen, zoals thermo-wrongelmethoden en ultrafijne filtratie, is toegestaan. Centrifugale weischeidingsmethoden zijn niet toegestaan.
- Kaas van zure melk mag uitsluitend worden gemaakt van melkzure wrongel.
- De volgende opties zijn mogelijk voor het verhogen van het droge stofgehalte: toevoeging van poedermelk, indampen onder vacuüm, verdampen in valstroomverdampers en meertrapsverdampers, ultrafiltratie en omgekeerde osmose.
- Melkpoeder van koemelk is alleen toegestaan als ingrediënt in verwerkte producten.
- Boterzuurbacteriën kunnen ten behoeve van de kaasbereiding verwijderd worden met behulp van een bacto-fugatie. Het bacto-fugaat mag niet worden teruggevoerd in de melk.

- Bewaren van boter in de diepvries is toegestaan voor een periode van maximaal een half jaar. Diepvriesboter mag niet gemengd worden met verse boter.
- Vetgehalte kan worden gereguleerd door mengen met kwark en room.
- Als karnemelk (deels) wordt geproduceerd door het aanzuren van ondermelk, dient dit als zodanig te worden vermeld op het etiket.
- Voor de zuurneerslag van melkeiwitten zijn kaasmakerijzuursel en vruchtenazijn toegestaan.
- Toevoeging van keukenzout aan de kaasbrui bij de vervaardiging van kaas van zure melk is ten hoogste 2,5%.
- Alleen zuivere kruiden, specerijen en extracten of destillaten van kruiden en specerijen mogen aan de kaas worden toegevoegd.

7.7.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Natriumbicarbonaat.
- Gebruik van wei-centrifuge is verboden.
- Het kleuren van boter of andere melkproducten met bètacaroteen of riboflavine (vitamine B2).
- Oppervlaktebehandeling met kaliumsorbaat, calciumsorbaat of natamycine.
- De zoute pekel kan opnieuw worden gekookt en verrijkt met zout. Sterilisatie met natriumhypochloriet, waterstofperoxide, etc. is niet toegestaan.
- Het gebruik van aluminium vaten voor opslag of verwerking.
- Thermische processen om de houdbaarheid te verlengen zoals UHT (Ultra Heat Treatment), ESL (Extended Shelf Life) en steriliseren.

- Drinkmelk mag niet worden gehomogeniseerd. Zie nadere uitleg in de BFDI voorwaarden.
- Indirect aangezuurde boter.
- Verrijkingen van dagmelk en slagroom, bijvoorbeeld met melkeiwit of vitaminen.

7.7.4 Kaascoatings

- De volgende coatings kunnen worden gebruikt (enkelvoudig of in combinatie met elkaar) voor harde kazen, snijbare kazen en halfharde kazen: Bijenwas, natuurlijke harde paraffinewas en microkristallijne wasen. Natuurlijke harde paraffinewas en microkristallijne was mogen geen andere additieven, zoals polyethyleen, korteketen polyolefinen, polyisobutyleen, butyl of cyclisch rubber, bevatten. Bovendien mogen de wasen niet gekleurd zijn.
- Kunststof kaascoating is voorlopig toegestaan voor het bedekken van de buitenste laag van snijbare kaas en halfharde kaas, zolang deze vrij is van kaliumsorbaat, calciumsorbaat en natamycine. Dit is alleen toegestaan totdat een geschikt vervangend materiaal of een geschikte vervangende methode is gevonden.

7.8 Zuigelingenvoeding

In Nederland wordt geen Demeterzuigelingenvoeding geproduceerd. Zie BFDI voorwaarden voor internationale voorwaarden.

7.9 Oliën en vetten

Algemene principes

Het betreft zowel koudgeperste oliën inclusief vierge en extra vierge kwaliteit en olie voor verdere verwerking zowel als verwerkingsingrediënt als ook als verwerkingsmedium, bijvoorbeeld frituurolie of losmiddel. De voorwaarden omvatten ook de productie van dierlijke vetten en margarine. Houd rekening met aanvullende wettelijke voorschriften voor de productie van olie, met name voor de verschillende categorieën koudgeperste oliën gelden maximale extractietemperaturen als wettelijke eisen.

Zo laag mogelijke temperaturen worden aanbevolen.

Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Alle gangbare methoden voor het reinigen, schillen en voorbereiden van de grondstof.
- Maximale procestemperatuur olijfolie is 27^oC.
- Filteren, klaren en centrifugeren is alleen toegestaan voor olie voor verwerkingsprocessen.
- Margarine: emulgeren, pasteuriseren en kristalliseren. De lecithine moet van biologische gecertificeerde oorsprong zijn.
- Indien de olie is ontgeurd dient dit te worden vermeld op het etiket en de omverpakking.
- Pompoenpit-, sesam- en notenolie: roosteren. Deze producten dienen te worden gelabeld als 'koudgeperste olie van geroosterd zaad'.
- Olie voor bakken, braden en verdere verwerking: ontslijmen en ontzuren (slechts één keer voor of na fractionering), ontkleuren, thermische fractionering (dekristallisatie/droge fractionering) en stomen/ontgeuren (slechts één keer, bij een maximale temperatuur van 230° C).

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Margarine: het gebruik van geur- en smaakstoffen.
- Koudgeperste olie: conditionering/voorverwarming van de grondstof, extraheren met behulp van organisch-chemische oplosmiddelen, ontslijmen met behulp van minerale of organische zuren. behandeling met actieve houtskool, ontkleuren, bleken en chemische modificatie (hydrateren, harden, hydrolyseren) zijn verboden.
- Ruwe palmolie: ontslijmen met behulp van zuren en ontzuren.

- Olie voor bakken, braden en verdere verwerking: extractie met organische oplosmiddelen en chemische modificatie (hydrateren, harden en hydrolyseren).

7.10 Suiker, zoetmiddelen, snoepgoed, ijs en chocolade

7.10.1 Algemene principes

Bij toevoeging van suiker in verwerkte producten dient de voorkeur uit te gaan naar zo min mogelijk bewerkte zoetmiddelen, zoals tafelhoning (geen bakhoning), oerzoet, ruwe rietsuiker, ahornsiroop, kokosbloesem en palmsuiker, fruitsappen, diksappen, agavestroop, graan- en moutstropen. Vervaardiging van ruwe suiker en witte suiker is alleen toegestaan met toestemming van de Demeter Licentie Commissie. De noodzaak om de suiker te raffineren dient te worden aangetoond. De voorwaarden fungeren als een positieve lijst. Alle niet genoemde methoden, hulpstoffen en additieven zijn verboden. Neem in geval van twijfel contact op met Stichting Demeter.

7.10.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- In principe dienen enzymen vrij te zijn van conserveringsmiddelen. Voor toepassing in de vervaardiging van graanzetstoffen zijn voor zover bekend echter geen enzymen beschikbaar die vrij zijn van conserveringsmiddelen. Aangezien gebruik van enzymen onmisbaar is, kan ontheffing worden aangevraagd voor gebruik van enzymen met conserveermiddelen. Er dient een specificatie te worden voorgelegd aan de Demeter Licentie Commissie.
- Suikerstroop wordt verdampt onder druk bij temperaturen die laag genoeg zijn om karamellisatie te voorkomen.
- Bij de productie van suiker en zoetmiddelen is het verwijderen van ongewenste materialen met behulp van **kalkwater** toegestaan.
- **Koolzuur** voor het afscheiden van overtollige kalk, zoals calciumcarbonaat, en olie ter voorkoming van schuim zijn toegestaan voor de productie van suiker en zoetmiddelen.
- **Tannine** - van natuurlijke bronnen, biologische **suikerester** zijn toegestaan voor de productie van suiker en zoetmiddelen.
- **Natriumcarbonaat**, **calcium** en **natriumhydroxide** zijn toegestane hulpstoffen voor de productie van suiker.
- **Zwavelzuur** als hulpstof voor de pH-beheersing en **citroenzuur** als hulpstof voor klaring zijn alleen toegestaan voor de productie van suiker.
- Voor de productie van **invertsuiker** uit graan/zetmeel is **xylose (glucose) isomerase** toegestaan.

7.10.3 IJs, snoepgoed en chocolade

- Toegestane verdikkingsmiddelen voor ijs zijn **johannesbroodpitmeel**, **pectine**, **guarpitmeel** en **agaragar**.
- **Inuline** en andere oligosacchariden van biologische oorsprong zijn toegestaan voor de productie van ijs.
- Voor de productie van chocolade en snoepgoed is **lecithine** van biologische oorsprong als emulgator toegestaan.
- **Arabische gom** is toegestaan als additief voor de productie van chocolade en snoepgoed.

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Kleurstoffen zijn niet toegestaan.

7.11 Bier

7.11.1 Algemene principes

Demeter bier Demeter-bier moet worden geproduceerd volgens de “traditionele brouwkunst” op basis van processen en procedures die geschikt zijn voor het leven. Om deze reden maakt de bierproductie bij voorkeur gebruik van materialen die zelf resulteren uit natuurlijke processen (bijvoorbeeld zuurregeling met behulp van melkzuurbacteriën in plaats van de toevoeging van een zuur).

Het verwijderen van alcohol uit bier is nog niet gereguleerd. Light-bieren dienen te worden geproduceerd met gisttypen die van nature minder alcohol produceren.

7.11.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- De productie van Demeter-bier moet schone, Demeter gecertificeerde granen voor het mouten gebruiken. De granen worden gewassen met water om te weken in de containers, en op de vloer gelegd om te ontkiemen.
- Voor het brouwen van Demeter-bier kunnen als ingrediënten hop, mout, brouwwater en Demeter-brouwgranen worden gebruikt.
- De volgende verwerkingshulpmiddelen:
  - Filtermaterialen gemaakt van textiel (bijvoorbeeld watten), Membranen (zonder PVC, PVPP, Asbest en bentoniet)
  - Diatomeeënaarde
  - Natriumcarbonaat voor het ontharden van het water
  - Gips voor het brouwen
- Het toevoegen van Demeter fruit, kruiden en specerijen van Demeter-kwaliteit.
- Biologische gist. Zie verdere eisen in de BFDI voorwaarden.
- Melkzuurbacteriën voor speciaalbieren en het gebruik van bierresiduen voor aanzuren.
- Fermentatie CO₂ voor het temperen van de vaten en N₂ voor het vullen van de vaten.
- Siliciumdioxide (silica) als technische hulpstof voor productie van glutenvrij bier.
- Verpakken in glas of vaten van RVS of hout.
- Flesetiketten bedrukken met inkt zonder of met laag niveau zware metalen.
- Drogen met behulp van indirecte warmte.
- Nathanproces (bierfermentatie en -rijping in dezelfde conische tank).
- Water dient ten minste van drinkwaterkwaliteit te zijn en < 25 milligram/liter nitraat, eventueel ontdaan van ijzer en mangaan m.b.v. beluchting of kalk d.m.v. natriumcarbonaat.
- Onbewerkte, natuurlijke hopbloemen hebben de voorkeur. Gepelletiseerde hop type 90 mag gebruikt worden.
- Bieren met verhoogd restsuikergehalte mogen gepasteuriseerd worden.
- Bij nagisting op de fles is een suikertoevoeging van maximaal 2,5 gram/liter bier toegestaan. Voor nagisting op de fles van bier van hoge gisting is maximaal 7,5 gram/liter en voor champagnebieren van hoge gisting maximaal 10 gram/liter bier.
- Nieuwe bierkratten dienen zomin mogelijk polyethyleen en zware metalen te bevatten.

- Indien beschikbaar dient er gebruik gemaakt te worden van Demeter gecertificeerde hop. Stichting Demeter kan een ontheffing verlenen voor het gebruik van biologische hop.
- De gist mag alleen in water met brouwkwaliteit worden gewassen.
- De granen worden gewassen met water om te weken in de containers, en op de vloer gelegd om te ontkiemen.

Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Blikjes voor eenmalig gebruik en het bedekken van flesjes met zilverpapier.
- Gepelletiseerde hop en hopextracten type 45.

- Het gebruik van additieven, aroma's, mineralen, sporenelementen en vitaminen.
- Behandeling van hop en mout met zwavel.
- Kunstmatig versnellen van het wortkookproces, in het bijzonder het gebruik van kiezelzuurpreparaten voor het versnellen van de isomerisatie van de hopbestanddelen.
- Klaringshulpstoffen (houtkrullen, geïmpregneerde houtsnippers en aluminiumfolie).
- Versnelde fermentatie (druk of roeren), versnelde rijpingsprocessen (verwarmen in opslag). Een verwarmde kamer (max. 25 °C) is alleen toegestaan voor de tweede fermentatie in de fles, als de minimale buitentemperatuur lager is dan 10 °C.
- Verwijderen van bijsmaken door spoelen met koolzuur en het gebruik van actieve houtskoolfilters, of het wijzigen van de kleur met behulp van bierkleurstoffen.
- Conserveringsmiddelen zoals kiezelzuur, PVPP en bentoniet.
- Desinfectie van flesjes dmv verwarmd afvullen, desinfectiefiltratie, sulfieten of formaldehyde. Voor ongefilterd bier is flash heating gevolgd door snel terugkoelen wel toegestaan.
- Water mag niet worden gewijzigd door middel van de volgende processen: filtratie met actieve houtskool, ionenwisseling, sterilisatie van vuil water in het bijzonder met UV-straling, ozon, hypochloriet, chloordioxide.
- Bij het koken van het wort mag geen hoplepel worden hergebruikt.
- Bepaling van het gevulde niveau met behulp van radioactiviteit is niet toegestaan.

7.12 Wijn en mousserende wijn

7.12.1 Algemene principes

Gemengde wijnen dienen uit dezelfde wijnregio te komen. De wijnregio's worden aangewezen door Stichting Demeter.

De werkzaamheden in de wijnkelder zijn een afronding van de voorafgaande processen van druifproductie in de wijngaard. In alle stappen van het productieproces dient men zo min mogelijk gebruik te maken van technologie, hulpstoffen en additieven. Het gebruik van op dit moment toegestane additieven en hulpstoffen moet verminderd worden, en worden naarmate verwerkingstechnieken verbeterd worden uitgefaseerd. De gebruikte procedures moeten respectvol jegens, en in harmonie zijn met de omgeving, de locatie en de mensen betrokken in het productieproces. Het voornaamste streven is om tenminste de kwaliteit aanwezig in biodynamisch fruit te behouden. Om die reden wordt er de voorkeur gegeven aan handmatige geplukte druiven, zodat een grondstof van de hoogst mogelijke kwaliteit van gegarandeerd kan worden.

Alle stappen van verwerken, alsook de methodes gebruikt in het verwerken van druiven en de daaruit ontstane producten dienen in overeenstemming te zijn met de volgende principes:

- Het product dient van hoge kwaliteit zijn in zintuiglijke zin, verteerbaarheid en smaak.
- Gebruik van zwaveldioxide dient tot een minimum beperkt te worden.
- Processen die een grote hoeveelheden energie of grondstoffen vergen dienen vermeden te worden.
- Hulpstoffen en additieven die vanwege hun oorsprong, bij gebruik of als afvalstof schadelijk kunnen zijn voor het milieu, dienen vermeden te worden.
- Fysische methoden dienen boven chemische methoden verkozen te worden.
- De verwerking van bijproducten als afvalwater of organische resten dienen verwerkt te worden op een manier die de negatieve effecten voor het milieu minimaliseert.
- Alle materialen gebruikt in de constructie van verwerkingsapparatuur, waaronder ook tanks voor fermentatie en opslag dienen op geen enkele manier de kwaliteit van het sap of de wijn in gevaar brengen.

7.12.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Suiker of druivensapconcentraat voor de verhoging van het alcoholgehalte tot maximaal 1,5% van het volume.
- Voor de verwerking van likeur d'expédition (mousserende wijn) toevoeging van suiker of geconcentreerd druivensap tot 50 gram/liter en likeur tot 6 centiliter/liter.
- Gebruik van nature op de druif voorkomende gisten verdient de voorkeur. Zie BFDI voorwaarden voor het gebruik van ingebrachte gist.
- Er dient zo min mogelijk zwaveldioxide te worden gebruikt (zie BFDI voorwaarden).
- Koude wijnsteenstabilisatie met Demeter wijnsteen of kaliumbitartraat.
- Zuurteregelaars mogen worden toegevoegd tot 1,5 gram/liter.
- Niet genetisch gemodificeerde melkzuurbacteriën.
- Klaringsmiddelen: ei-eiwitten, melk, plantaardige eiwitten, bentoniet, actieve houtskool, beluchting en zuurstof.
- Slangenpompen met uitzondering van centrifugaalpompen.
- Verwarming van de rode wijn tot maximaal 35 °C en natuurlijke koeling.
- Centrifugeren en tangentiële filtratie.
- Filteren met cellulose, textiel (chloorvrij), polypropyleen, bentoniet, diatomeeënaarde of perliet
- Kunststof vaten mogen alleen gebruikt worden voor verplaatsing, niet voor opslag.
- De druiven worden bij voorkeur met de hand geplukt. Machinaal oogsten is toegestaan.
- Houten vaten voor het rijpen van rode wijn.
- Reiniging en desinfectie van gebouwen en apparatuur gebeurt uitsluitend met water, stoom, zwavel, zachte zeep, natriumhydroxide, ozon, perazijnzuur, azijnzuur, waterstof en citroenzuur, gevolgd door afspoeling met drinkwater.
- Cross flow (tangentiële) filtratie mag alleen worden toegepast op basis van een door de desbetreffende certificeringsorganisatie verleende ontheffing
- Deze ontheffing kan eenmaal per batch gebruikt en alleen als de poriegrootte niet kleiner is dan 0,2 micrometer en de gebruikte druk lager is dan 2 bar.
- Verder alleen voor specifieke soorten wijnen:
  - Wijnen zonder toevoeging van SO₂ in het algemeen
  - Natuurlijke mousserende wijnen (voorouderlijke methode / "petillant naturel")
  - Zoete wijnen
  - Wijnen die melkzuurbederf ontwikkelen (bv. witte wijn met lome gisting)
  - Rode wijnen met een organoleptische afwijking (Brettanomyces)
- Toevoeging van water aan de puree/most
- Toegestane bottelhulpmiddelen zijn CO₂ en N₂.
- Voor het rijpen van de wijn zijn alleen eikenhouten vaten toegestaan.
- Natuurlijke dennenhars zonder andere hulpmiddelen of additieven mag worden gebruikt bij de productie van traditionele Griekse Retsina-wijn.
- Tanks van beton, houten vaten, porseleinen, stalen tanks en tanks van steen of van amfore klei zijn toegestaan. Tanks van metaal of beton met epoxy en/of glasvezel mogen niet meer worden aangeschaft. Eerder aangeschafte tanks kunnen nog worden gebruikt tot 2026.
- De behandeling van al deze containers met wijnsteenzuur is toegestaan.

7.12.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Pompen die hoge afschuif- of centrifugaalkrachten ontwikkelen, zoals centrifugaal-pompen, zijn niet toegestaan in nieuwe installaties of bij de vervanging van machines.
- Genetisch gemodificeerde micro-organismen.
- Kaliumhexacyanoferraat, ascorbinezuur, sorbinezuur, diammoniumfosfaat en PVPPP (Polyvinylpyrrolidone).
- Isinglass (vislijm, steurzwemblaas), bloed en gelatine.
- Bruistabletten.

- Pasteurisatie en concentratie van de gehele most.
- Alcoholreductie door middel van technische methoden.

7.13 Cider, vruchtenwijnen en azijn

7.13.1 Algemene principes

Vruchtenazijn (ook wijnazijn en bietenazijn) wordt gemaakt van Demeter-fruit. Het fruit dient te worden gereinigd in drinkwater en geplet. Het geplette fruit dient op milde wijze te worden geperst. Voor de productie van de vruchtenwijnen, dient de fermentatie plaats te vinden in roestvrij stalen tanks of vaten van hout of polyethyleen.

Regelmatige en grondige reiniging is verplicht. Dit is de eerste vereiste voor een lange houdbaarheid. Bij voorkeur dient de bottelarij te worden gereinigd met heet water en druk in plaats van steriliseren met een desinfectiemiddel.

7.13.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Toegestane hulpstoffen en additieven zijn te vinden in hoofdstuk 3.
- Demeter alcohol.
- Vruchtenwijnen: inheemse of ingebrachte Demeter of biologische GGO-vrije gisten.
- Azijnen: starterculturen.
- Demeter of biologische suiker tot maximaal 10%, mits in lijn met het wettelijke kader.
- Kaliumdisulfiet (E224) en SO₂ (E220).
- Traditionele en snelle azijnprocessen.
- Glazen flessen en vaten (hout, keramisch materiaal, roestvrij staal).

7.13.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Azijn: toevoeging van karamel kleurstof, zwavelzuur of E536 (kaliumhexacyanoferraat).
- Centrifugeren.
- Verpakking van kunststof, aluminium of PVC.
- Kunstmatige reductie van het alcoholgehalte, smaakcorrectie of visuele verbetering met gebruik van kleurstoffen.
- Bepaling van de vulhoogte met gebruik van straling.
- Azijnessences en kunstmatige azijn.

7.14 Gedistilleerd en alcohol voor verdere verwerking

Er zijn internationale voorwaarden opgesteld voor de productie van Demeter alcohol voor verdere verwerking in bijvoorbeeld cosmetica. Teven zijn er voorwaarden voor gedistilleerd.

Omdat deze in Nederland en België nog niet zijn geregistreerd, wordt verwezen naar de Internationale Standard van BFDI. Deze voorwaarden zijn ook op aanvraag verkrijgbaar.

7.15 Cosmetica en persoonlijke verzorging

Er zijn internationale voorwaarden opgesteld voor de productie van Demeter alcohol voor verdere verwerking in bijvoorbeeld cosmetica. Teven zijn er voorwaarden voor gedistilleerd.

Omdat deze in Nederland en België nog niet zijn geregistreerd, wordt verwezen naar de Internationale Standard van BFBI. Deze voorwaarden zijn op aanvraag verkrijgbaar.

7.16 Textiel

Deze voorwaarden zijn van toepassing voor de productie van Demeter textiel. Textiel grondstoffen (wol, katoen, linnen, zijde et cetera) zijn agrarische producten welke binnen de biodynamische richtlijnen en normen vallen als zij op Demeter gecertificeerde bedrijven zijn geproduceerd volgens de landbouwproductie voorwaarden. Katoen moet met de hand of zonder chemie geoogst zijn. Dierlijke vezels moeten geschoren of gekamd zijn. Textiel verschilt van voedsel in de zin dat een vorm van verwerking altijd nodig is om het bruikbaar te maken. Verwerkingsstappen kunnen het biodynamische textiel negatief beïnvloeden evenals de chemische middelen die nodig kunnen zijn voor verven e.d. De uitsluiting van toxische producten in de productie van grondstoffen is al in de productie voorwaarden geregeld. Verwerkingsstandaarden zijn gereguleerd door de I(nternational) N(atural) T(extile) A(ssociation) Standards. Ze zijn op te vragen bij Stichting Demeter. Demeter textiel voldoet altijd aan de minimum eisen voor biologisch textiel.

7.17 Voedings-, gezondheids- en farmaceutische supplementen

Er zijn internationale voorwaarden opgesteld die van toepassing zijn op producten die menselijke voeding aanvullen of medische behandeling ondersteunen zonder direct of verplicht onderworpen zijn aan de algemene levensmiddelenwetgeving of farmaceutische wetgeving.

Dit heeft betrekking op categorieën zoals voedingssupplementen, functionele voeding, gezondheidssupplementen of farmaceutische supplementen.

Aangezien dit internationale basisvoorwaarden zijn en nationale wettelijke vereisten respectievelijk rechtsgebieden deze categorieën op verschillende manieren kunnen afbakenen of indelen, is het niet mogelijk om een duidelijke en sluitende afbakening van dit toepassingsgebied voor bepaalde productgroepen te geven. Vanwege de verschillende toepassingsgebieden van nationale biologische voorwaarden of conflicten in de horizontale wetgeving, is een biologische certificering als voorwaarde voor alle Demeter-producten, zoals geformuleerd in het algemene deel, onderworpen aan beperkingen voor deze productvoorwaarde. Deze voorwaarde zal dan ook alleen van kracht zijn als er een biologische basisvoorwaarde voor de betreffende productcategorie bestaat. In ieder geval dienen grondstoffen van agrarische oorsprong onder de biologische basisregels te vallen.

Let op: voor sommige producten en in sommige landen kan de verwijzing naar biologisch en dus naar Demeter zelfs verboden zijn voor voedings- of farmaceutische supplementen. De licentiehouders is volledig verantwoordelijk voor een wettelijk ondubbelzinnige classificatie en goedkeuring. Indien er het voornemen is om producten in deze categorie te gaan ontwikkelen of op te nemen, dan graag contact opnemen met Stichting Demeter.

Voor de bestaande Demetervoorwaarden zie het internationale handboek.

7.1 Sojaproducten, graandranken en dranken gemaakt van noten

7.18.1 Scope en algemene principes

Deze paragraaf heeft betrekking op sojaproducten zoals tofu en sojamelk, tarweproducten zoals seitan en op graandranken en dranken van noten en zaden. Sojavlokken vallen niet onder de scope, zie hiervoor paragraaf 7.4.

Voor generieke en specifieke productinformatie geldt dat niet mag worden aangeduid dat plantaardige dranken wat betreft voedingswaarde een vervanger zijn voor melk.

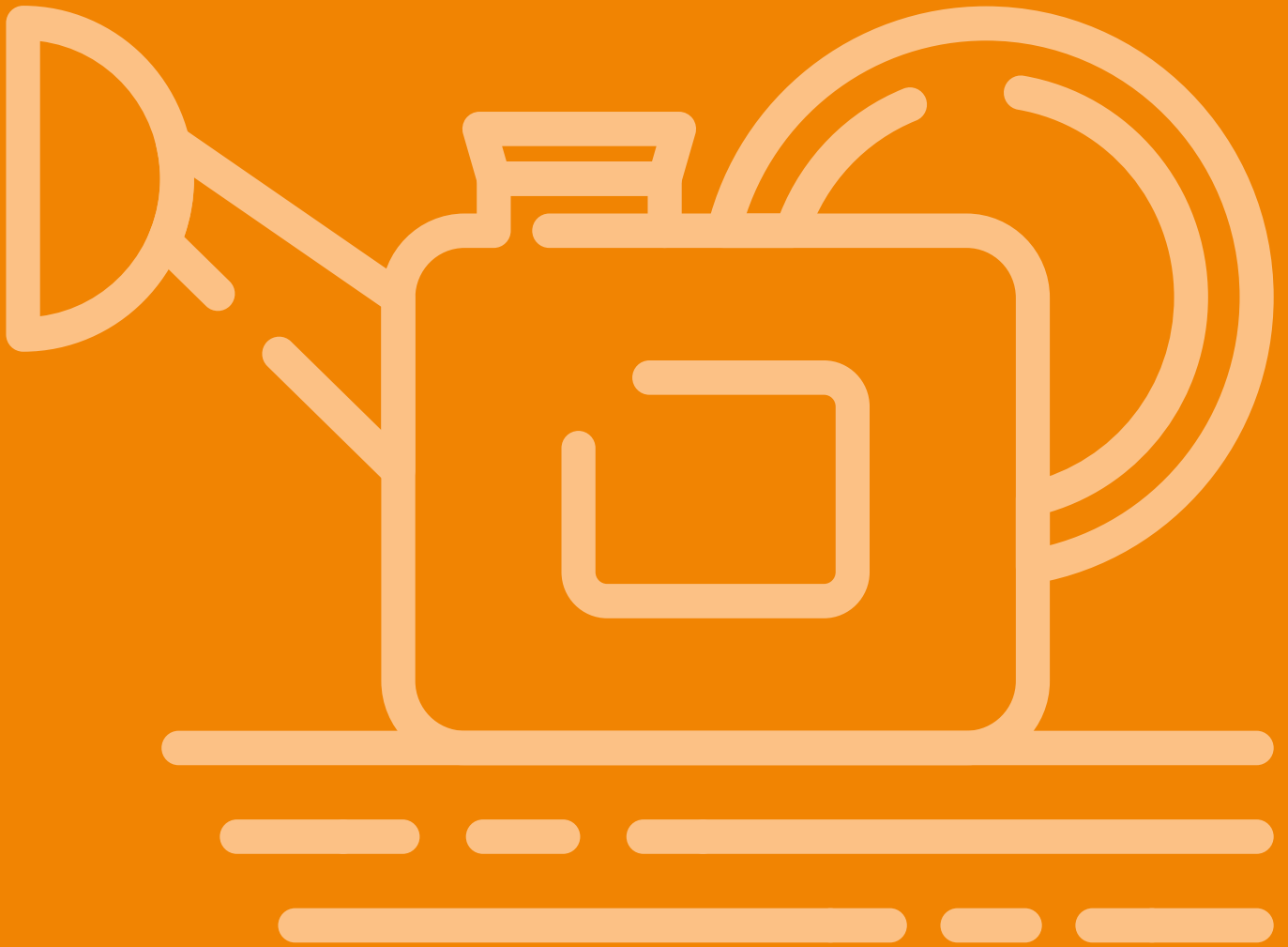
7.18.2 Toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Voor toegestane hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden: zie hoofdstuk 3.
- Nigari (Magnesiumchloride) en Calciumsulfaat zijn toegelaten stremmingsmiddelen voor tofu en tofuprodukten. Natriumbicarbonaat is toegestaan als hulpstof / additief.
- Voor het roken van sojaproducten mag alleen hardhout (zoals hout, schaafsel of zaagsel) worden gebruikt. Zie ook 7.18.3.
- Bij de productie van graandranken kunnen enzymen worden gebruikt voor het losmaken en het versuikeren van het zetmeel.
- Lecithine mag worden gebruikt voor dranken van noten.
- Voor de conservering van dranken gemaakt van granen, soja en noten geldt dat het maximaal toegestane verhittingsproces is UHT (ultra hight temperature).
- Homogeniseren is toegestaan voor dranken gemaakt van granen, soja en noten.

7.18.3 Verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden

- Voor verboden hulpstoffen, additieven en verwerkingsmethoden: zie hoofdstuk 3.
- Voor het roken van sojaproducten is tropisch hardhout is niet toegestaan.

BIJLAGE 1: BEREKENING VAN GROOT VEE EENHEDEN

Tabel 13: berekening van GVE

Dier type	Groot Vee Eenheid (GVE)
Dekstieren	1,2
Koeien/Ossen boven 2 jaar	1
Runderen 1-2 jaar oud	0,7
Kalfjes <1 jaar	0,3
Schapen en geiten <1 jaar	0,02
Schapen en geiten >1 jaar	0,1
Varkens voor vlees 20-50 kg	0,06
Varkens voor vlees >50 kg	0,16
Dek beren	0,3
Moeder zeugen	0,55
Biggetjes	0,02
Leghennen	0,0071
Kuikens	0,0036
Vlees kippen	0,0036
Paarden <3 jaar inclusief pony's	0,7
Paarden >3 jaar	1,1

Dieren die een andere hoeveelheid mest produceren als gevolg van hun soort of productie niveau kunnen een ander hoeveelheid GVE toegewezen krijgen.

In Nederland wordt de mestexcretie niet via de GVE's berekend maar via forfaitaire waardes zoals gegeven in de verordening voor biologische landbouwproducten (die hoger liggen dan de internationale mestexcretie, bijv. 89 resp 96kg N voor een melkkoe in plaats van 80 kg N) en wordt geen 30% korting gegeven via de omrekening naar mesteenheden. Eventueel mogen afwijkende mestexcreties worden aangehouden. Onderbouwing hiervoor dient te worden aangetoond met de kringloopwijzer voor melkveehouderij of op basis van ureum gehalten in melk in combinatie met het melkproductie niveau van de koeien (via 'tabel 6 stikstof- en fosfaatproductie per koe' van de algemene Nederlandse mestwetgeving).

BIJLAGE 2: TOEGESTANE INGEVOERDE DIERVOEDERS

Op het boerenbedrijf geproduceerde voedergewassen vormen de basis van de diervoeding; het doel is volledige zelfvoorziening. Indien echter voeder moet worden ingevoerd, dient er bijzonder zorgvuldig op te worden toegezien dat de keuze geschikt is voor de productie van producten van Demeter-kwaliteit. Bij de keuze van de ingevoerde voedergewassen dient prioriteit te worden gegeven aan: 1) veevoeder van Demeter-gecertificeerde bedrijven, 2) van biologisch-gecertificeerde bedrijven die lid zijn van een biologisch-gecertificeerde organisatie, 3) van bedrijven die worden gecertificeerd volgens de verordening (EU) 2018/848 of vergelijkbare biologische voorschriften, 4) van extensief beheerde gebieden inclusief natuurreservaten, die geen gebruik mogen hebben gemaakt van kunstmest of gewasbeschermingsmiddelen.

Wat betreft de percentages Demeterkwaliteit, bedrijfseigen productie, biologische en in-conversie status van het voertransport, zie paragraaf 6.3.6.1.

Nieuwe materialen en verwerkingsmethoden voor diervoeding mogen alleen worden uitgetest met de goedkeuring van de Voorwaarden Commissie van de BFDI op basis van een nationale ontheffing. Aangevoerde voeders moeten gedocumenteerd worden en dienen te worden gedeclareerd in het kader van de jaarlijkse aangifte, waaruit blijkt dat de voorwaarden zijn nageleefd.

Met in achtneming van de veevoernormen in 6.3.6 zijn de volgende voeders toegestaan:

a. Voeders voor herkauwers:

- Basisvoeders zoals hooi, stro, kuilvoer, maïs en bieten.
- Graan, zemelen, afvalkoren.
- Peulvruchten.
- Hooi gemaakt van loof.
- Kruiden.
- Melasses.
- Grasland- en akkerbouwproducten, niet elders genoemd.
- Voedermengsels met bovengenoemde ingrediënten.
- Afval van groenten en fruit.
- Melk en melkproducten.
- Verwerkingsbijproducten (andere producten dan melk en melkproducten van dieren zijn uitgesloten).

b. Varkens:

- Naast hierboven genoemde onder a) mag ook het volgende worden gebruikt:
- Melk, melkproducten en magere melkpoeder zonder additieven.
- Plantaardige oliën van natuurlijke oorsprong (op voorwaarde dat er geen bezorgdheid bestaat over het residugehaltes).
- Schoon plantaardig afval.
- Wei en eieren.

c. Pluimvee:

- Naast hierboven genoemde a) en b) mag ook het volgende worden gebruikt:
- Gemalen, gedroogd gras.
- Paprikapoeder.

d. De volgende ingevoerde, gangbaar geproduceerde, niet genetisch gemodificeerde basisveevoeders voor structuur- en energievereisten mogen in geval van nood (bijv. onvoorziene gebeurtenis-

sen zoals natuurrampen, brandschade) worden gebruikt met erkende ontheffingen van de controle-instantie:

- Veevoeder zoals hooi, kuilgras, zoveel mogelijk afkomstig van bedrijven met een lage productie-intensiteit.
- Graan en bijproducten van graanverwerking, en afvalkoren van de maalderij.
- Peulvruchten; (geen extractiekoek).
- Oliehoudende zaden, olieperskoek, perskoek.
- Voederbiet.

Deze procedure onder d) moet als ontheffing goedgekeurd worden door Stichting Demeter (APP 24: zie Bijlage 7).

BIJLAGE 3: VEEVOER VERWERKING- VOEDERSUPPLEMENTEN EN ADDITIEVEN

Nieuwe materialen en verwerkingsmethoden voor diervoeding mogen alleen worden uitgetoetst met de goedkeuring van de Voowaarden Commissie van de BFDI op basis van een nationale ontheffing.

3.1 Veevoerverwerking

Voer, voerbestanddelen of voermengsels kunnen worden aangevuld met grondstoffen van organisch of in conversiebronnen vanwege de onbeschikbaarheid van biodynamische grondstoffen zoals gedefinieerd in Bijlage 2 en paragraaf 3.1.3. Ze mogen echter geen enkele verwerking hebben ondergaan verwerking of additieven bevatten die niet onder deze norm vallen (gedefinieerd voor de verwerking van Demeter voedsel in paragraaf 3.3. van deze norm).

Wanneer voer of voercomponenten met een verwijzing naar Demeter of biodynamisch worden geleverd aan boerderijen of klanten in het algemeen zijn de algemene regels voor productgoedkeuring voor productgoedkeuring en de etiketteringseisen van toepassing.

Premixen mogen geen genetisch gemodificeerde stoffen bevatten, of zijn geproduceerd met de hulp van gentechnologie.

3.2 Toegestane aanvullingen en additieven

Aanvullingen en additieven die zijn toegestaan of toegestaan met restricties:

- Zoutsteen (liksteen).
- Verkalkt zeewier, voedingskalk, kalk uit zeeschelpen.
- Zeewier.
- Mengsels van mineralen en vitaminepreparaten (= bij premixen: geen afzonderlijke aminozuren, bij voorkeur van natuurlijke oorsprong).
- Steenstof, levertraan (alleen niet-herbivoren), johannesbrood.
- Plantaardige olie, zemelen, biergist, melasse als drager in mineraalconcentraten of als hulpmiddel bij het verminderen van stof of bij het persen (max. 2% van het voerrantsoen).
- Voor de bijenhouderij: suiker (zie paragraaf 6.5.2.4. Voeren).

3.3 Hulpstoffen bij de productie van kuilvoer

Als hulpstoffen bij de productie van kuilvoer zijn de volgende stoffen toegestaan:

- Suiker geschikt voor diervoeder.
- Melen van granen die volgens deze voorwaarden geproduceerd zijn.
- Melkzuur-bevorderende middelen.
- Wei.
- Melasses, zout, nat en droog maaisel.

Om de kwaliteit van het kuilvoer te garanderen in jaren met slechte weersomstandigheden:

- Organische zuren (GGO-vrij).

3.4 Verwerkingsmethoden voor diervoeders

Alle volgens deze norm toegestane verwerkingsmethoden voor levensmiddelen zijn ook toegestaan voor veevoer. Daarnaast is het volgende toegestaan:

- Extrusie van sojabonen

BIJLAGE 4: TOEGESTANE/ BEPERKTE MESTSTOFFEN EN BODEMVERBETERAARS

In principe streeft de onderneming naar zelfvoorziening op het gebied van mest en meststoffen. Aanvoer van toegestane meststoffen (punt 1 tot en met 4) mag alleen wanneer daartoe behoefte bestaat. Het gebruik van aangevoerde materialen vereist bijzondere zorgvuldigheid met betrekking tot het effect ervan op de kwaliteit van Demeter-producten. Zo mogelijk dienen biodynamische preparaten te worden gebruikt. Aangevoerde materialen moeten vermeld worden in de jaarlijkse certificeringsprocedure. In sommige gevallen dienen de resultaten van een residutest te worden verstrekt (bijv. voor compost van groen afval). Nieuwe meststoffen mogen alleen worden uitgetoet met toestemming van de Demeter Licentie Commissie. Er moeten passende systemen worden toegepast om de verontreiniging van gecertificeerd land te voorkomen door residuen van veterinaire middelen, voeradditieven zoals antibiotica, natuurlijke voerverontreinigingen zoals kwik in vismeel en andere residuen zoals herbiciden/pesticiden in groenafval. Elk gebruik van een materiaal dat niet door deze norm is toegestaan, leidt tot decertificering van de boerderij, of zijn minst van de behandelde gewassen en gebieden. Zie ook paragraaf 3.7.

Nieuwe meststoffen en bodemverbeteraars mogen alleen worden uitgetoet met toestemming van de Federation's Standard Committee op basis van een nationale vrijstelling.

Toegestane hoeveelheden en toepassing van meststoffen is beschreven in paragraaf 6.2. De daarvoor benodigde indeling van de verschillende mestsoorten in kwaliteiten 1, 2 en 3 is weergegeven in de onderstaande tabel. Meststoffen uit de gangbare veehouderij zijn verboden. Naast mest gaat het bijv. ook om bloedmeel, beendermeel en verenmeel.

Tabel 14 : Kwaliteitsindeling meststoffen

Bron	Vorm	C/N (gem. +/-)	Kwaliteit		
			Demeter	Biologisch	Gangbaar
Dierlijk					
Pluimvee	Vaste mest met strooisel	12,5	1	1	Verboden
	Droge mest zonder strooisel en korrels met en zonder strooisel	8,5 - 10	1	2	Verboden
Rundvee, varkens, geiten en schapen	Vaste mest	13	1	1	Verboden
	Drijfmest	6	1	2	Verboden
	Gier	1,5	2	2	Verboden
Paarden	Vaste mest	28	1	1	Verboden
Digestaat	Volledig biologisch (zowel mest als plantaardig)	6	Bestaat niet	3	Verboden
Champignon-bedrijf	Champost (N wordt voor 25% meegerekend)	21	Bestaat niet	1	Verboden

Bron	Vorm	C/N (gem. +/-)	Kwaliteit		
			Demeter	Biologisch	Gangbaar
Plantaardig					
Niet-gecomposteed	Hulpmeststoffen op plantaardige basis	5	Bestaat niet	2	3
Compost (N wordt voor 10% mee gerekend)	GFT-compost	12,5	Bestaat niet	Bestaat niet	Verboden
	Groencompost/ natuurcompost	31	Bestaat niet	Bestaat niet	1
	Structuurcompost	130	Bestaat niet	Bestaat niet	1

Toegestane meststoffen (onder voorwaarde dat ze voldoen aan de eisen van SKAL) zijn:

- Meststoffen en bodemverbeteraars ingevoerd vanuit Demeter- of biologisch-gecertificeerde bronnen.**
- Meststoffen en bodemverbeteraars ingevoerd vanuit niet-gecertificeerde bronnen:**
  - Stro en ander plantaardig materiaal.
  - Vis, gecomposteerd of gefermenteerd met de preparaten. Testen op zware metalen kan nodig zijn. Fabrieksvismeel of visafval van de visteelt is verboden.
  - Zeewierproducten.
  - Verse houtproducten: zaagsel, schors en houtafval (mits deze niet verontreinigd zijn met fungiciden en insecticiden) en houtas van onbehandeld hout.
  - Turf zonder synthetische additieven voor de teelt van zaailingen, voor zover er geen alternatieven verkrijgbaar zijn.
  - (Zeewierproducten en turf dienen spaarzaam te worden gebruikt in verband met uitputting van hulpbronnen).
  - Gebroken castorzaad.
  - Micobiële en plantaardige compost starters.
  - Humus- en fulvinezuren.
  - Bodem-inoculanten, zoals Mycorrhiza en Rhizobium.
- Meststoffen en bodemverbeteraars van natuurlijke, minerale oorsprong:**
  - Steenstof (gesteentemeel, klei en kleimineralen, samenstelling moet bekend zijn).
  - Vergruisde klei (bijv. bentoniet).
  - Calciumchloride (CaCl₂; tegen bittere pit in appels).
  - Kalkmeststof, in principe soorten met langzame afgifte gebruiken (dolomiet, calciumcarbonaat, zeeschelpen, verkalkt zeewier - alleen van dode mariene afzettingen of fossiele vormen op het land). Snelle afgifte: ongebluste kalk* is alleen toegestaan voor desinfectiedoeleinden.

De volgende materialen mogen alleen worden gebruikt na aanvraag tot ontheffing met aangetoonde tekorten middels een bodem en/of bladanalyse aan de Demeter Licentie Commissie:

- Natuurlijk fosfaatgesteente met een laag gehalte aan zware metalen.
  - Gemalen fosfaatslak.
  - Kaliumzouten, kaliummagnesiumsulfaat en kaliumsulfaat (chloridegehalte max. 3%), alleen mineralen van natuurlijke bronnen (verkregen van ruw kaliumzout door fysische extractie).
  - Magnesiumsulfaat van natuurlijke oorsprong (bijvoorbeeld Kieseriet (MgSO₄) of Bitterzout (MgSO₂)).
  - Zwavel.
  - Sporenelementen.
- Substraten, bodems, potten en technisch hulpmateriaal**
    - Substraatadditieven (vermiculiet, lavasteen, perliet).
    - Zaad hulpstoffen (zoals natuurlijke polymeren en steenstof).

BIJLAGE 5: TOEGESTANE MATERIALEN¹ EN METHODEN VOOR PLANTVERZORGING EN GEWASBESCHERMING

1 Voor zover ze voldoen aan de SKAL-eisen (op basis van EU-verordening 2018/248).

Het hier genoemde materiaal, met name onder 3 en 4, mag alleen worden gebruikt wanneer de noodzaak daarvan is aangetoond en alleen als het probleem niet onder controle gekregen kan worden met de biodynamische maatregelen (bijv. ritmisch gebruik van kiezelpreparaat (hoornkiezel) voor de bestrijding van insecten, ‘peppering’). Er dient rekening mee gehouden te worden dat het gebruik van bepaalde stoffen (bijv. microfijne zwavel, pyrethrum) de populaties van roofinsecten mogelijk in gevaar kan brengen. Nieuwe materialen en methoden voor plantverzorging en gewasbescherming mogen alleen worden getest met toestemming van de Voorwaarden Commissie van de BFDI op basis van een nationale ontheffing. Indien commerciële preparaten worden ingevoerd, dient erop te worden toegezien dat ze vrij zijn van de bestanddelen die in deze voorwaarden verboden zijn en dat ze niet met behulp van transgene methoden worden geproduceerd.

1. Biologische middelen en technologieën

- Aanmoediging en gebruik van natuurlijke gewasbeschermingsmiddelen voor plantenplagen (roofmijtpopulaties, sluipwespen, etc.).
- Gesteriliseerde mannelijke insecten.
- Insectenvangers (gekleurde planken, kleefplaten en lokstoffen).
- Feromonen (seks-lokstoffen; lokstoffen in vallen en dispensers).
- Mechanische afweermiddelen (mechanische vallen, slakken- en slangenvangers en dergelijke methoden).
- Afweermiddelen (niet-synthetische middelen om ongedierte te ontmoedigen en te verdrijven) Toepassing alleen op plantendelen, niet voor consumptie door mens en dier.
- Schilderen (bijv. insectenkalk).

2. Oppervlakte-actieve stoffen en materialen ter bevordering van de plantgezondheid

Preparaten die de resistentie tegen plantenziekten bevorderen en plagen en ziekten tegengaan, bijv.:

- Plantaardige preparaten (brandnetel vloeibare mest, paardenstaartthee (Equisetum), alsemthee (Artemisia), etc.), propolis, melk en melkproducten, homeopathische preparaten.
- Waterglas (natriumsilicaat, kaliumsilicaat).
- Kwartszand, aluminiumsilicaat.
- Chitosan.
- Additieven: oppervlakte-actieve stoffen, bevochtigingsmiddelen, emulgatoren, olie.
- Aanvullende producten, die goedgekeurd en gepubliceerd zijn door de Voorwaardencommissie van Biodynamic Federation - Demeter International e.V..

3. Middelen voor gebruik tegen schimmelaanvallen

- Bevochtigbare zwavel en zwavelbloem.
- Waterglas (natriumsilicaat, kaliumsilicaat).
- Kaliumbicarbonaat*.
- Plantaardige essentiële oliën.
- Plantaardige extracten (onder voorwaarde dat de gebruikte methode is toegestaan in deze normen en geen verboden hulpstoffen zoals conserveringsmiddelen bevatten).
- Micro-organismen / bacteriële preparaten.
- Natriumbicarbonaat.

4. Middelen voor ongediertebestrijding

- Micro-organismen, virus-, schimmel- en bacteriële preparaten (bijv. *Bacillus thuringiensis*, granulo-sevirus), spinosad na goedkeuring door Stichting Demeter.
- Pyrethrumextracten en -poeder, onder de volgende voorwaarden:
  - geen synthetische pyrethroïden.
  - niet voor de productie van paddenstoelen.
  - als ongediertebestrijding in opslag onder voorwaarde dat er geen chemische synergisten zijn opgenomen in de formule.
  - in landbouwproductie toegestaan als er geen chemische synergisten zijn opgenomen in de formule en met een ontheffing van Stichting Demeter. (Bijlage 7)
- Kwassiethee.
- Olie-emulsies (zonder synthetisch-chemische insecticiden) op basis van planten (alle gewassen).
- Olie-emulsies (zonder synthetisch-chemische insecticiden) op basis van minerale olie; in het geval van meerjarige gewassen alleen vóór de bloei (planten die het hele jaar door bloeien zijn vrijgesteld) en alleen als er geen effectieve plantaardige oliën verkrijgbaar zijn.
- Kaliumzepen (zachte zeep), vetzuren.
- Gelatine gehydrolyseerde eiwitten.
- Fe(III) orthofosfaat (molluscicide).
- Azadirachtin (neem-insecticide).
- Stollingsremmend knaagdierenverdelgingsmiddel voor gebruik in stallen of andere huisvesting. (alleen in aasdozen en dergelijke, zodat roofdieren niet in gevaar komen).
- Steenstof, koffie.
- Middelen voor gebruik in stallen en op dieren: Diatomeeënaarde, kleverig vliegentape, etherische oliën.
- Maltodextrine.
- Terpetijn (bijv. Thymol).

5. Toelaatbare hulpstoffen voor gespecialiseerde gewassen, meerjarige gewassen en siergewassen

- Diatomeeënaarde onder voorwaarde dat dit voldoet aan de respectievelijke biologische voorwaarden.
- Calciumhydroxide.
- In geval van nood mag koper gebruikt worden, waarbij de gemiddeld gebruikte hoeveelheid over een periode van 7 jaar maximaal 3 kg/ha/jaar is, bij voorkeur met een maximum van 500g/ha/spuitbeurt.
- Zwavelpreparaten zoals Hepar Sulphuris, kalkzwavel (fungicide, insecticide, acaricide onder voorwaarde dat dit voldoet aan de respectievelijke biologische voorwaarden).
- Ethyleen voor bloeminductie in ananas onder voorwaarde dat dit voldoet aan de respectievelijke biologische voorwaarden.

BIJLAGE 6: LIJST VAN NATIONALE ONTHEFFINGEN

De volgende nationale ontheffingen zijn verleend door het Internationale Standards Committee en geacodeerd door de Members Assembly:

Tabel 15: Overzicht nationale ontheffingen

Jaar van 1 ^e goedkeuring	Land	Omschrijving	Goedgekeurd tot
2/2016	Duitsland	Toevoegen Demeter geitenmelk in conversie	2022
1/2013	Duitsland	Toevoegen Lecithine uit zonnebloemen bij productie rijstvlokken	2022
1/2010	Italië	Glucosestroop van maniok toegestaan in ijs	2022
1/2007	Brazilië	Gangbaar voerratio herkauwers	2022
09/2018 01/2016 04/2013	Luxemburg Zwitserland Frankrijk	Koper als fungicide voor aardappelen. Export is niet toegestaan	2022
10/2018	USA	Toestaan reverse osmose voor productie koude cacao	2022
04/2019	Duitsland	10% Demeter in conversie-melk in Demetermelk	2022
04/2019	India	Bezettingsgraad max. 3,5 per hectare	2022
01/2016	Zwitserland	Gebruik van koper op aardappels en tomaten	2022
3/2013	Groot Britannië en Ierland	Toevoegen van suiker aan wijn	2023
5/2013	Frankrijk	Toestaan van citroenzuur voor bacteriële stabilisatie van waterige extracten	2023
1/2011	Zwitserland	Winter supplementen voor bijen zonder honing	2023
1/2008	Duitsland	Ontheffing voor het toevoegen van suiker en sulfiet	2023
2/2008	Italië	Toevoegen geïsoleerd melkpoedereiwit aan yoghurt	2023
10/2019	ICO	Gebruik Kaliumbicarbonaat (E501) voor de productie van gedroogde Demeter Sultana-druiven	2023
04/2017	Frankrijk	Gebruik van cross-flow filtratie bij produceren wijn	2023
26/07/2019	Finland	Tijdelijk genetisch hoornloze herkauwers voor melkproductie om een kudde op te bouwen	2023
01/2007	Zwitserland	Slachtleeftijd hanen	2023
09/2020	ICO	Toevoegen van max. 2,5 gram/liter wijnsteen zuur bij productie van Demeterwijn	2023

Jaar van 1 ^e goedkeuring	Land	Omschrijving	Goedgekeurd tot
06/2020	Zwitserland	Tot 16% Demeter in conversie-melk in Demeter-melk toegestaan	2023
09/2020	Nederland	Verlagen van de hoeveelheid ruwvor tot min 70%	2023
08/2018	Finland	Gabgbaar voerratio hennen	2024
04/2021	Denemarken	Gebruik vismeel (zeester) als toevoeging kippenvoer	2024

BIJLAGE 7: GOEDKEURING VAN ONTHEFFINGEN LANDBOUW

De volgende ontheffingen ('APP') zijn opgenomen in de internationale Demeter-voorwaarden (International Demeter Standards) en kunnen door Stichting Demeter goedgekeurd worden. Alle goedgekeurde ontheffingen dienen te worden genoteerd en jaarlijks te worden gerapporteerd aan de Raad van Accreditatie.

Tabel 16: Overzicht van ontheffingen

APP Nr.	Beschrijving	Ref. paragraaf	Overige criteria / beperkingen
1	Invoer van zaden van onbehandelde, gangbare oorsprong of teeltmateriaal van gangbare oorsprong	6.1.2.2. / 6.1.2.3.	
1A	Invoer van mest van dieren gevoederd met GGO-veevoer	Bijlage 4	Niet van toepassing in Nederland
1B	Bio-solarisatie	6.1.5.5.	Onmiddellijke toepassing van het koemest- en koeflattenpreparaat na gebruik van deze methode <ul style="list-style-type: none"> • Alleen in combinatie met een vruchtwisseling • kan op zijn vroegst opnieuw worden aangevraagd met tussenpozen van drie jaar
1C	Sterilisatie van groeisubstraat voor paddenstoelen, teeltsubstraat en potgrond	6.1.7.6.	Gebruik van de compostpreparaten, vloeibare compostextracten, het koemest- en koeflattenpreparaat, moeten onmiddellijk na sterilisatie gebruikt worden
1E	Gerichte verrijking met CO ₂ om het CO ₂ -aanbod te optimaliseren in geval van tekorten in de groeiperioden	6.1.6.5.	
2	Bodem vrijgehouden van vegetatie bij meerjarige planten	6.1.7.	Eerste jaar van planten
3A	Commerciële potgrond die niet aan de algemene voorwaarden voldoet	6.1.6.1.	
4	Geen gebruik van preparaten op steil en ontoegankelijk land	6.2. / 6.3.6.6.	

APP Nr.	Beschrijving	Ref. paragraaf	Overige criteria / beperkingen
4B	Lagere frequentie van het uitbrengen van het kiezelpreparaat op ongemaaid weiland		<ul style="list-style-type: none"> • Elk ongemaaid weiland moet op zijn minst om de drie jaar behandeld worden met het kiezelpreparaat • Tweederde van de voederareaal moet jaarlijks worden behandeld met het kiezelpreparaat
5A	Samenwerking tussen boerenbedrijven	6.3.4.	Beperkingen zie 6.3.4.
5B	Goedkeuring van behandeling van irrigatiewater	6.1.9.5.1.	<ul style="list-style-type: none"> • Alleen als de noodzaak van de behandeling wordt bewezen • Alleen als er terechte redenen dat de goedgekeurde methoden minder effect hebben
6	Vastbinden van vee	6.3.5.	Individuele dieren om veiligheidsredenen
8	Ontheffingen van de vereisten m.b.t. huisvesting en toegang tot de buitenwereld	6.3.5.	Verdere vereisten zie 6.3.5.
9	Gebrek aan toegang tot weide of uitloop in de openlucht voor vee	6.3.5. / 6.3.5.1.	
10	Gebrek aan uitloop in de openlucht voor mestvarkens	6.3.5.3.	
11	Onthoornen en onthoord vee	6.3.5.1.	Jaarlijkse beoordeling
12	Pluimveehuisvesting van voor juni 2013	6.3.5.4.	Alleen voorraadlimieten
13	Pluimveehuisvesting van voor juni 2013	6.3.6.2. / 6.3.6.9. / 6.3.6.10.	
14a	Minder dan 3 kg hooi / dier in wintervoer	6.3.6.3. / 6.3.6.4.	Kuilvoer van stro als vervanger
15	Gastdieren	6.3.6.7.	
18	Ingebracht vee	6.3.8.1	Tot 40% van de veestapel, verdere beperkingen zie 6.3.8.1.
20	Inbrengen van vleeshanen van gangbare oorsprong	6.3.8.6.	

APP Nr.	Beschrijving	Ref. paragraaf	Overige criteria / beperkingen
22	Bijen beheer - uitsluiting koningin na de conversie periode	6.5.2.2	<ul style="list-style-type: none"> • Alleen in goed gemotiveerde gevallen • Stichting Demeter moet de voorwaarden definiëren waarop een ontheffing mogelijk is
24	Inbrengen van gangbaar veevoer in geval van nood	6.3.6. / Bijlage 2	Zie Bijlage 2 voor beperkingen
25	Gemiddeld gebruik tot 4 kg/ha/jaar van koper over 5 jaar	Bijlage 5	Niet van toepassing in Nederland

Een aanvraag voor een ontheffing die niet is voorzien, dient te worden gericht aan de Voorwaarden Commissie en dient te voldoen aan paragraaf 1.4. Nationale ontheffing procedure van het Kwaliteitshandboek van BFDI.

BIJLAGE 8:

MINIMUMSLACHTLEEFTIJD VOOR PLUIMVEE

Tabel 17: Minimumslachtleeftijd voor pluimvee

Soorten	Minimumleeftijd (dagen)
Kippen	81
Pekingeeenden	49
vrouwelijke Moskovische eenden	70
mannelijke Moskovische eenden	84
Wilde eenden	92
Parelhoender	94
Kalkoenen en broedganzen	140

BIJLAGE 9: ONTHEFFINGEN

VERWERKING EN AANDUIDING

Ontheffingsmogelijkheden volgens deze voorwaarden

Ontheffingen dienen altijd te worden aangevraagd, zoals geregeld in paragraaf 2.8.

In deze voorwaarden zijn voor de volgende processen ontheffingsmogelijkheden geregeld:

- Vriesdrogen in bepaalde toepassingen. Noodzaak en nut dienen te worden aangetoond. (3.2).
- Enzymen met conserveermiddelen indien onvermijdbaar (3.3).
- Gebruik van zout met antiklontermiddelen E170 of E504 (3.3).
- Gebruik van verpakkingsmaterialen die niet voldoen aan de uitgangspunten.
- Gebruik van chemische middelen in de bestrijding van ongedierte.
- Gebruik van niet Demeter ingrediënten indien deze niet beschikbaar zijn. Bij producten tussen 66-90% dient dit op verpakking worden vermeld.
- Monochroom printen van het label.
- Actieve chloor in de vleesverwerkingsindustrie (5.5).
- Verwerken van bietsuiker (7.10).

Ontheffingsmogelijkheden die niet zijn geregeld in deze voorwaarden

Individuele landen kunnen nationale ontheffingen voor de verwerking toekennen buiten de geregelde ontheffingsmogelijkheden, mits dit de goedkeuring draagt van Demeter International.

De Demeter Voorwaarden Commissie besluit over het al dan niet doorlopen van deze procedure.

Hiervoor is het volgende afgesproken:

- op de jaarvergadering van Demeter International kunnen zusterorganisaties aanvragen indienen voor nationale ontheffingen;
- zo nodig bestaat er een verkorte procedure in samenspraak met de Raad van Accreditatie van Demeter International, echter, besluiten worden genomen door de Jaarvergadering van Demeter International; Jaarlijks dienen de zusterorganisaties uiterlijk 30 april een rapportage in te sturen met alle toegekende ontheffingen aan de coördinator van de Raad van Accreditatie;
- de toegekende ontheffingen worden besproken in de Raad van Accreditatie van Demeter International;
- ter informatie en in verband met afhandeling ontvangen alle zusterorganisaties een samenvatting van alle toegekende ontheffingen.

BIJLAGE 10: DISTRIBUTIE VOORWAARDEN VOOR DE DEMETER LICENTIE VOOR HANDELAREN EN VERWERKERS

Introductie

Landen vallend onder een zelfstandig certificerende Demeter organisatie en een markt waar biologische producten ruim beschikbaar zijn, kunnen op dit niveau regels voor een distributie-strategie invoeren om de kwaliteit en het onderscheidend vermogen ook op sociaaleconomisch vlak inhoud te geven. Alle Demeter handel die exporteert naar een land met distributie voorwaarden dient hieraan te voldoen, mits de voorwaarden Engelstalig op de website van het betreffende land en op de website van Demeter Internationaal beschikbaar zijn.

Alle ondernemers/ondernemingen die Demeter producten verwerken, verhandelen of verkopen – uitgezonderd alle individuele winkels en webshops met minder dan 5000 euro jaarmzet – zijn verplicht om een licentieovereenkomst met Demeter-Nederland te hebben.

Artikel 1: Doel van de distributie voorwaarden

- Het garanderen van kwalitatief juiste communicatie voor de consument'
- Te zorgen dat Demeter producten als kwaliteitsproducten worden gevoerd'
- Het stimuleren van billijke verhoudingen in de handelsketen'
- Te zorgen dat de biodynamische landbouw zich kan blijven ontwikkelen'

Artikel 2: Minimale vereisten

- De licentiehouder respecteert de missie van Stichting Demeter, minimaal voor wat betreft de omgang met Demeter producten.¹
- De licentiehouder heeft bewezen ervaring in werken met biologische producten:
- minimaal 2% boven het gemiddelde van de omzet biologisch in de retail.²
- De licentiehouder werkt in overeenstemming met alle Demeter voorwaarden.
- Inkoper(s) en alle relevante personen (kwaliteit, assortiment, verkoop) binnen de organisatie moeten relevante kennis hebben / verwerven over Demeter.
- Er is minimaal 1 persoon binnen de organisatie die kennis heeft van de algemene uitgangspunten en richtlijnen en de bedrijfsspecifieke voorwaarden van Demeter.
- Deze primaire contactpersoon geldt als eerste aanspreekpunt en is ook verantwoordelijk voor de

---

1 Zie tekst onderaan document

2 Dit gemiddelde % bedraagt nu 3,4% (basisjaar 2018) en wordt jaarlijks aangepast op basis van de gegevens die in opdracht van Bionext worden gemeten / verzameld. Het betreft het gemiddelde van de totale markt in biologische voedingsmiddelen

periodieke rapportage wat betreft de invulling en de ontwikkeling van de licentiehouder betreffende de distributievoorwaarden.

- Het opstellen en overleggen van een meerjaren ontwikkelingsplan (zie artikel 3).
- Het participeren in evaluatie- en ontwikkelingsgesprekken (zie artikel 5).
- De beschikbaarheid van Demeter grondstoffen en ingrediënten kan niet altijd worden gegarandeerd. In contracten mag het niet kunnen leveren vanwege genoemde grondstoffentekorten niet worden bestraft of worden beboet.
- De licentieovereenkomst wordt getekend door degene die het bedrijf rechtsgeldig vertegenwoordigt.

Artikel 3: Ontwikkelingsdoelen

Op de volgende onderwerpen zullen doelen (zover van toepassing) worden vastgesteld waarop de licentiehouder een positieve ontwikkeling over tijd moet laten zien, e.e.a. in lijn met het doel beschreven in artikel 1 en missie van de Demeter organisatie:

- Het behalen van een bepaald aandeel Demeter ten opzichte van omzet in biologische producten.
- Het vergroten van het aantal Demeter producten.
- Het werken aan een zo regionaal mogelijke handelstroom.
- Werken aan ontwikkeling van een zo duurzaam mogelijke verpakking en verwerking.
- Zorgdragen voor de positie van de Demeter producten als premium in de schappen.
- De licentiehouder steunt initiatieven die bijdragen aan de ontwikkeling en profilering van biodynamische landbouw.
- De licentiehouder streeft naar duurzame, langjarige relaties in de keten.
- De licentiehouder respecteert het premium aspect van Demeter in de prijsstellingen en beloningen; van producent tot consument.
- Bij de verkooppunten is voor de consument adequate – in lijn met handboek en info website www.stichtingdemeter.nl - informatie over achtergrond en inhoud van Demeter direct of indirect beschikbaar.

Artikel 4: Gebruik van het keurmerk

Demeter producten onder private labels met de naam van de retailer zijn in principe niet toegestaan. Uitzonderingen hierop zijn alleen mogelijk met schriftelijke toestemming van de nationale en - indien van toepassing - internationale Demeter organisatie.

Artikel 5: Verantwoording en sanctiebeleid

- De verantwoordelijkheid voor naleving en verantwoording/ rapportage ligt bij de licentiehouder. Nieuwe aanvragen worden behandeld na ontvangst van de checklist/aanvraagformulier gevolgd door een bedrijfsbezoek en rapportage aan de Demeter Licentie Commissie (DLC).
- De bestaande licentiehouders krijgen een periode van maximaal 2 jaar om te voldoen aan deze distributie-regels ingaande per 1 april 2020 wanneer deze regels van kracht worden.
- Elke licentiehouder participeert in evaluatie en ontwikkelingsgesprekken. De frequentie is afhankelijk van de aard van het bedrijf en varieert van jaarlijks tot eens in de drie jaar, welke frequentie vastgesteld wordt door Demeter en ook tussentijds aangepast kan worden.
- Bij twee achtereenvolgende negatieve evaluaties, heeft Stichting Demeter de discretionaire bevoegdheid om de licentie op te zeggen.
- Als Demeter de indruk heeft dat een licentie aanvraag van een bepaald bedrijf schadelijk kan zijn voor het imago en of reputatie van Demeter, dan kan Stichting Demeter deze zonder verdere opgaaf van redenen afwijzen.

BIJLAGE 11: BIODYNAMISCHE PREPARATEN

Kwaliteitsborging voor de productie van de biodynamische preparaten.

Deze bijlage geeft richtlijnen voor de productie en het gebruik van de preparaten. Dit is slechts een aanbeveling. De biodynamische maatregelen die nodig zijn voor de Demeter-certificering staan in paragraaf 6.2. Biodynamische preparaten.

Algemene aspecten

- Biodynamische compost en spuitpreparaten (= 'preparaten'), gemaakt van natuurlijke en organische stoffen, worden in minieme doses gebruikt om het bodemleven, de plantengroei en -kwaliteit en de diergezondheid te verbeteren. Ze fungeren als een soort 'bioregulator' die de zelfregulering van biologische systemen aansturen, bijv. de hele biologische cyclus van het boerenbedrijf (1).
- De preparaten zijn essentieel voor de biodynamische landbouw en het gebruik ervan is een erkende vereiste van de Demeter-voorwaarden.
- De productie van de preparaten vindt plaats op het boerenbedrijf. Bij de productiemethode wordt bepaald plantaardig materiaal (bijv. kamillebloemen, geraspte eikenschors en paardenbloemen), koeienmest of kwartsmeel in geselecteerde delen van dierlijke orgaan geplaatst en gedurende een bepaalde periode, meestal een half jaar, in de bodem gefermenteerd. Nadat het preparaat is uitgegraven, worden de overgebleven resten van dierlijke organen verwijderd volgens de huidige reglementaire vereisten.
- Toepassingshoeveelheden voor de bespuitingen op het veld zijn 50-300g/ha (koemestpreparaat (hoornmest)) en 2,5-5g/ha (kieselpreparaat (hoornkiesel)), en 1-2 cm³ elk van de compostpreparaten per 10 m³ compost of vaste of drijfmest.
- De koeienhoornmest of koemestpreparaat (500P) dient te worden uitgereden aan het begin van de vegetatieve fase, of na de oogst van het gecertificeerde gewas, maar in ieder geval ten minste één keer per jaar ten minste 50 g/ha. Kieselpreparaat (hoornkiesel) dient te worden gespoten afhankelijk van de ontwikkelingsfase van de plant, maar ten minste één keer per jaar ten minste 2,5 g/ha.
- Voor meer informatie over de toepassing en het gebruik van de biodynamische preparaten, zie (2)(3).

Basisprincipes voor het maken van de preparaten

- De biodynamische preparaten worden gemaakt met behulp van natuurlijke processen (bijv. winterse bodemrust en zomerbodemleven), bij voorkeur op het boerenbedrijf waar ze worden toegepast. Al het materiaal dat voor de bereiding van de preparaten wordt gebruikt, dient zoveel mogelijk afkomstig te zijn van dit boerenbedrijf.
- Levende, biologische processen zijn essentieel tijdens de productie. De gebruikte organen worden gekozen op grond van hun unieke eigenschappen als gevolg van hun vroegere functie in het dierlijke organisme. Hun functie is het concentreren van de constructieve en vormende levenskrachten in de stoffen van de preparaten.
- De gebruikte dierlijke organen dienen te voldoen aan voedselkwaliteitsvoorwaarden. Ontsmettingsmiddelen zijn schadelijk voor het proces.
- De preparaten die op deze bijzondere wijze worden geproduceerd ontwikkelen een sterke maar subtiele kracht waarvan het effect vergelijkbaar is met dat van homeopathische middelen.

De benodigde materialen voor de productie van preparaten

Hieronder volgen de materialen die gebruikt worden bij de productie van de biodynamische preparaten, met de geschatte hoeveelheden orgaanmateriaal die per hectare nodig zijn.

Tabel 18: Benodigde materialen voor de productie van preparaten

Bereiding	Materiaal	Dierlijke orgaan	Hoeveelheid/jaar
Veldspuiten			
Koemestpreparaat (hoornmest)	Koeienmest	Koeienhoorn	1 hoorn / ha (*1)
Kiezelpreparaat (hoornkiesel)	Kwartsmeel	Koeienhoorn	1 hoorn / 25 ha
Compostpreparaten:			
Kamille	Bloemen	Darmen (2*)	30 cm / 100 ha
Eikenschors	Schors	Schedel (3*)	1 schedel / 300 ha
Paardenbloem	Bloemen	Peritoneum (buikvlies; 4*)	30 x 30 cm / 100 ha
Niet bedoeld in EG-verordening 1774/2002:			
Duizendblad	Bloemen	Hertenblaas (5*)	1 blaas / 250 ha
Brandnetel	Hele plant	Geen	
Valeriaan	Bloemenextract	Geen	

Aantekening:

(1*): indien 5 keer gebruikt;

(2*): Darm van runderen, afkomstig uit BSE-vrije landen;

(3*): Schedel (alleen bot) van koeien (< 1 jaar oud), varkens of paarden;

(4*): Runderperitoneum (runderbuikvlies);

(5*): Hertenblaas (niet afkomstig uit Noord-Amerika)

De oorsprong en behandeling van dierlijk orgaanmateriaal

- Het vereiste dierlijke orgaanmateriaal moet zoveel mogelijk afkomstig zijn van volledig biologisch-gecertificeerde dieren van het boerenbedrijf. De oorsprong van andere hoorns voor de productie van koemestpreparaat (hoornmest) is ook mogelijk.
- Tegenwoordig mogen runderdarmen alleen nog maar gebruikt worden als deze uit BSE-vrije landen komen.
- Alle dierlijke organen (met uitzondering van hertenblaas en hoorns) zijn materiaal van categorie 3, overeenkomend met EG-verordening 1774/2002 voor levensmiddelen.
- De organen worden vers of gedroogd gebruikt.
- Vóór het vullen met eikenschors, wordt de schedel in een gesloten, met zaagsel gevuld vat geplaatst en daar gelaten gedurende een periode waarin de schedel door middel van een microbiel maceratieproces wordt ontdaan van vleesresten. Nadat de schedel is verwijderd, wordt het afvalmateriaal volgens de geldende voorschriften afgevoerd.
- Tijdens het productieproces wordt het gevulde orgaanmateriaal zorgvuldig beschermd tegen verstoring door wilde dieren (door het gebruik van ongeglazuurde potten, zorgvuldige omheiningen, etc.).
- Na de productie van de preparaten worden alle overgebleven dierlijke resten op de voorgeschreven wijze afgevoerd.

Risicobeoordeling

De toepassing van de biodynamische preparaten levert geen extra risico's op, omdat:

- het gebruikte orgaanmateriaal voldoet aan de voorwaarden voor voedselkwaliteit (schedel, runderdarmen, peritoneum) of toegestane meststof (hoorn),
- resterend materiaal wordt verwijderd en afgevoerd wanneer de productie is voltooid,

- biologische stabilisatie en neutralisatie van pathogenen plaatsvindt tijdens de fermentatieperiode van een half jaar,
- de hoeveelheid geprepareerde stof extreem laag is (zeer weinig gram per hectare),
- de compostpreparaten op de mest en compost worden aangebracht en niet direct op de planten.

Gezien de zeer kleine hoeveelheden die worden gebruikt en de natuurlijke microbiologische afbraakprocessen die daarbij komen kijken, zijn de productie en toepassing van deze preparaten vrijwel risicoloos.

Aanbevolen literatuur:

Raupp, J. & U. J. König (1996): Biodynamic preparations cause opposite yield effects depending upon yield levels. *Biol. Agric. & Hort.* 13, 175-188.

Wistinghausen, C.v.; Scheibe, W.; Wistinghausen, E.v.; König, U.J. (2000): *The Biodynamic Spray and Compost Preparations Production Methods. Booklet, Vol. 1, Stroud; 1st Ed.*

Wistinghausen, C.v.; Scheibe, W.; Heilmann, H.; Wistinghausen, E.v.; König, U.J. (2003): *The Biodynamic Spray and Compost Preparations Directions for Use. Booklet, Vol. 2, Stroud; 1st Ed.*

Het gebruik van de biodynamische preparaten is toegestaan onder Verordening (EU) 2018/848, Bijlage II, paragraaf 1.9.9

